

Høringsutkast

Forslag til regionale planer for Østfold 2026-2040

Regional plan for livskvalitet, deltakelse og likeverd
Regional plan for kompetanse og verdiskaping
Regional plan for areal og mobilitet

11.02.2026

Innhold

Innledning	4
Hva er det vi ønsker?	4
Hvordan skal vi nå målene?	6
Planlegging og omstilling i en urolig tid	7
Hva inneholder de regionale planene?	8
Regional plan for livskvalitet, deltakelse og likeverd	10
Innledning	11
Endring av systemer og strukturer	11
Hvem er «alle» i Østfold?	13
Planens tema	14
Tema 1: Levekår	15
Strategi 1.1: Redusere sosial ulikhet i helse og livskvalitet	17
Strategi 1.2: Sikre gode oppvekstvilkår for alle barn og unge	18
Strategi 1.3: Skape sosialt bærekraftige lokalsamfunn og trygge og gode bomiljø	21
Strategi 1.4: Fremme grønn omstilling og klima- og miljøvennlige liv for alle	23
Tema 2: Deltakelse	25
Strategi 1.5: Et mer inkluderende arbeidsliv for økt livskvalitet og bedre levekår	26
Strategi 1.6: Øke representasjon og bredere deltakelse i demokratiske prosesser og beslutninger	27
Strategi 1.7: Styrke mangfold og deltakelse i frivillig aktivitet	29
Strategi 1.8: Sikre alle tilgang til å skape, utøve, oppleve og delta gjennom et bredt spekter av kulturuttrykk	31
Strategi 1.9: Skape kultur for økt fysisk aktivitet i hverdagen	34
Regional plan for Kompetanse og verdiskaping	36

Kompetanse og verdiskaping	37
Tema 1: Arbeid, inkludering og kompetanse	38
Strategi 2.1: Bedre samsvar mellom tilbud og etterspørsel etter kompetanse	40
Strategi 2.2: Styrke arbeidslivet som arena for kompetanseutvikling	41
Strategi 2.3: Fleksible og tilpassede kompetansetilbud for læring gjennom hele livet	42
Strategi 2.4: Flere elever og studenter skal fullføre og bestå utdanning	43
Strategi 2.5: Inkludering av hele arbeidsstyrken	45
Tema 2: Grønn og rettferdig verdiskaping	48
Strategi 2.6: Sikre næringslivet tilgang til fornybar og fossilfri energi	49
Strategi 2.7: Omstilling til en mer sirkulær økonomi og utvikling av sirkulære verdikjeder og industriell symbiose	51
Strategi 2.8: Økt produksjon og bærekraftig verdiskaping i landbruk og marine næringer	53
Strategi 2.9: Styrket og målrettet samarbeid i innovasjonssystemene for vekstkraftige bedrifter	55
Regional plan for areal og mobilitet	58
Innledning	59
Planens tema	61
Tema 1: Et oppdatert planverk	62
Tema 2 Forvaltning av natur og kulturressurser	65
Deltema 1 Naturmangfold	66
Deltema 2 Landbruk	73
Deltema 3 Kystsone, sjø og vassdrag	76
Deltema 4 Kulturminner og kulturmiljø	85
Deltema 5 Friluftsliv, idrett og fysisk aktivitet	89
Deltema 6 Masseforvaltning og geologiske ressurser	91
Deltema 7 Energi og grønn omlegging	94

Tema 3 Senter- og mobilitetsstruktur	102
Deltema 8 Senterstruktur	105
Deltema 9 Hovedstruktur for mobilitet	108
Deltema 10 Godstransport og terminalstruktur	113
Deltema 11 Samarbeid	115
Tema 4 Arealutvikling	117
Deltema 12 Utvikling av sentrumsområder	118
Deltema 13 Knutepunkt	119
Deltema 14 Utvikling av nærmiljø og boområder	121
Deltema 15 Lokalisering av bolig og virksomheter	124
Deltema 16 Klimatilpasning, samfunnssikkerhet og beredskap	138
Tema 5 Mobilitet	142
Deltema 17 Gåing og sykling	143
Deltema 18 Kollektivtransport og delingsmobilitet	144
Retningslinjer og regionale planbestemmelse	146
Konsekvensutredning	146
Plankart	147
Temakart	147
Veileder	148
Bærekraftsvurdering av de tre planene	149
Oppfølging av planene	149
Kilder	150

Innledning

Fylkestinget vedtok 15. februar 2024 å slutføre arbeidet med tre tverrsektorielle regionale planer for Østfold basert på plangrunnlaget fra Viken. De tre regionale planene har følgende innretning:

- Livskvalitet, deltagelse og likeverd
- Kompetanse og verdiskaping
- Areal og mobilitet

Hva er det vi ønsker?

I regional planstrategi for Viken 2020–2024 ble det vedtatt fem langsiktige utviklingsmål. Målene er forankret i FNs bærekraftsmål. Østfold fylkesting vedtok i juni 2024 en justering av målene fra regional planstrategi, slik at de er tilpasset tidsperspektivet for de regionale planene og den nye geografiske fylkesinndelingen. De fem langsiktige utviklingsmålene beskriver et fremtidsbilde for hvordan det skal være å bo, leve og virke i Østfold i 2040.

1. Natur, klima og planetens tålegrenser
2. God livskvalitet og like muligheter
3. Grønn og rettferdig verdiskaping
4. Omstilling og tillit
5. Sammen skaper vi Østfold

1 Natur, klima og planetens tålegrense

I 2040 er hensynet til naturen og planetens tålegrenser grunnleggende for all samfunnsutvikling i Østfold. Østfold er et bærekraftig og klimasmart lavutslippssamfunn, som har god kunnskap til våre økosystemer, og som tar vare på det biologiske mangfoldet, naturområdene og matjorda i Østfold. Vi vektlegger beredskap, klimatilpasning og matsikkerhet, og forvalter våre naturressurser langsiktig, effektivt og nyskapende. Resultatet er gode levekår og et godt livsgrunnlag for dagens og morgendagens innbyggere.

2 God livskvalitet og like muligheter

I 2040 lever alle mennesker i Østfold verdige og meningsfylte liv. Vi har trygge arbeidsplasser og tilgang til relevant utdanning. Fylket kjennetegnes av gode, varierte boområder med levende møteplasser. Kulturlivet og foreningslivet er rikt, og vi kan dyrke natur- og friluftsinteressene våre. Østfoldsamfunnet er åpent, mangfoldig og inkluderende.

3 Grønn og rettferdig verdiskaping

I 2040 er Østfold en nyskapende, internasjonalt konkurransedyktig og mangfoldig næringsregion som leder an i det grønne skiftet. Vi har attraktive private og offentlige arbeidsplasser, velfungerende markeder, ledende forsknings- og kompetansemiljøer og høy sysselsetting. Vi har et rettferdig og anstendig arbeidsmarked. Østfold viser vei i utviklingen av sirkulær økonomi. Vekst og verdiskaping i Østfold tar hensyn til naturen, ivaretar samfunnssikkerhet og beredskap og skaper velferd og god livskvalitet for innbyggerne.

4 Omstilling og tillit

I 2040 er Østfold et sterkt og trygt samfunn, som kan møte både kjente og uforutsette utfordringer og endringer. I Østfold har vi verktøyene vi trenger for å vende utfordringer til muligheter. Østfoldsamfunnet er godt forberedt på både akutte og langsiktige konsekvenser av klima- og miljøendringene. Næringslivet har god evne til å håndtere og utnytte endringer i teknologi, kompetansebehov og økonomiske forutsetninger. I 2040 deltar mange innbyggere i utviklingen av Østfold, og vi har tillit til hvordan fylket styres. Innbyggerne har fremtidstro og opplever høy grad av trygghet, livskvalitet, tilhørighet, frihet og tillit.

5 Sammen skaper vi Østfold

I 2040 har vi sterk kultur for samarbeid og kunnskapsdeling i Østfold. Vi har sterke og forpliktende partnerskap hvor offentlige aktører, næringsliv, andre samfunnsaktører, frivillighet, forskning og enkeltmennesker deltar. Samarbeidet foregår på tvers av geografi og forvaltningsnivåer. Østfold deltar aktivt i nasjonalt, grenseregionalt og internasjonalt arbeid. Det gir oss kunnskap, kompetanse og gjennomslag til å nå målene vi har satt oss.

I regional planstrategi for Viken ble det definert 65 delmål for utviklingen av fylket. For å få et planverk og styringsverktøy tilpasset Østfold, er det gjort en forenkling og prioritering av viktigste delmålene. Delmålene er brutt ned fra de fem (5) langsiktige utviklingsmålene og følges opp gjennom tema og strategier i de tre regionale planene.

1. Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016.
2. Innen 2050 skal det ikke slippes ut mer klimagasser i Østfold enn det bindes (netto null).
3. For å bidra til det globale lavutslippssamfunnet innen 2050 skal Østfold redusere forbruk og redusere klimafotavtrykket på varer og tjenester vi kjøper
4. Innen 2035 skal det være tilgjengeliggjort 2000 GWh mer fornybar energi gjennom økt utnyttning av overskuddsenergi, energieffektivisering og økt produksjon av fornybar energi, sammenliknet med 2024
5. I 2040 er all energiproduksjon og -bruk i Østfold fossilfri eller avfallsbasert
6. Forbruket av areal er redusert og innen 2040 har fylket nærmet seg natur- og arealnøytralitet.
7. I 2030 er inngrepsfrie og sammenhengende naturområder med avstand lik eller mer enn 500 m fra inngrep, med en buffersone på 500 meter, like store som i 2026
8. Fylkets vassdrag, land-, og havområder er bevart, beskyttet og restaurert i tråd med naturavtalen
9. Dyrket og dyrkbar mark i Østfold blir ikke omdisponert
10. Østfold har en bærekraftig matproduksjon som sikrer selvforsyning og tar hensyn til klima og miljø
11. I 2040 er veksten i transportbehovet og personbiltrafikken i fylket redusert. I byvekstavgataleområdene er personbiltransporten på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023 innen 2033, og ytterligere redusert innen 2040
12. Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

13. Innen 2030 skal andelen barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt reduseres betydelig og ligge under 10%.
14. Sysselsettingsandelen i Østfold har økt og er i 2040 - 69 prosent
15. Andelen elever som fullfører og består videregående skole er økt
16. Omstillingsevnen i fylkets næringsliv er styrket
17. Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt
18. I 2040 er Østfold ledende i Norge på sirkulær økonomi
19. Kompetansegapet mellom tilbudt og etterspurt kompetanse er redusert
20. I Østfold har alle tilgang til å skape, utøve, oppleve og delta innen et bredt spekter av kulturvirksomhet og fysisk aktivitet
21. Østfolds innbyggere har tilgang til gode offentlige tjenester og tilbud
22. Tilliten til offentlige myndigheter i Østfold er høyere enn gjennomsnittet i Norge
23. Den sosiale tilliten i Østfold – tilliten mellom mennesker – er høyere enn gjennomsnittet i Norge
24. Vi har etablerte samarbeidsstrukturer, god samhandling og sterke og forpliktende partnerskap i og utenfor fylket, som gjør at vi sammen kan nå våre mål

Hvordan skal vi nå målene?

I Østfold skal hensynet til natur og klima veie tungt og hensynet til naturen og planetens tålegrenser skal legges til grunn for all samfunnsutvikling. Samtidig skal all planlegging bidra til å fremme befolkningens helse og redusere sosiale forskjeller. For å sikre at alle har like muligheter, føler seg inkludert og trygge, og for å beskytte fremtidige generasjoners livsgrunnlag, må vi ta hensyn til klimaet, miljøet og folkehelsen i alt vi gjør. Skal vi klare å skape et bærekraftig samfunn må vi jobbe helhetlig og tverrsektorielt. Tap av arts mangfold, utenforskap, dårlig helse, klimaendringer og andre store og komplekse utfordringer, kan ikke løses isolert eller av én aktør alene. Vi må sammen ta tak i årsakene og løse dem i fellesskap.

Det kreves en koordinert innsats på tvers av sektorer og organisasjoner for å kunne løse utfordringene effektivt. Ved å jobbe i partnerskap oppnår vi en felles forståelse for hva som må gjøres for å nå målene og hvordan vi sammen kan løse oppgaven. Våre ulike verktøy og ressurser gir oss en helhetlig tilnærming til å løse problemene. Vi lærer av hverandres erfaringer, tar del av hverandres kunnskap og kan utnytte våre ressurser bedre. Gjennom å jobbe sammen bygger vi ned barrierer mellom sektorer og organisasjoner og skaper tillit. Arbeidet må foregå på både strategisk og operativt nivå over tid.

Regional planlegging innebærer samarbeid på tvers av forvaltningsnivå og tilpasning av nasjonal politikk til regionale og lokale forhold. Sammenhengen med kommunal samfunnsplanlegging er derfor viktig. Kommunenes planarbeid har samme rammer og ambisjoner som det regionale planarbeidet med hensyn til helhet, langsiktighet og medvirkning. Regionale planer har nødvendige perspektiver ut over den enkelte kommunes geografi og interesser. Samtidig gir det lokale selvstyret et geografisk helhetsperspektiv innen den enkelte kommune. Samarbeid er

derfor avgjørende for å lykkes slik at den kommunale planleggingen bidrar til å realisere både regionale og nasjonale mål.

Planlegging og omstilling i en urolig tid

Vi står foran store endringer i samfunnet. Rammene for å nå de langsiktige utviklingsmålene er krevende, og vi må omstille oss på mange fronter samtidig.

KLIMAENDRINGER OG TAP AV BIOLOGISK MANGFOLD: Økende klimagassutslipp, tap av naturmangfold og økning av temperatur og ekstremvær er noen av de største utfordringene verden står overfor i dag. Mange arter, artsgrupper og økosystem er i tilbakegang lokalt og regionalt. Omstilling til et lavutslippssamfunn krever endring i måten vi forvalter og utnytter naturressursene.

Selv om de menneskeskapte klimautslippene blir redusert, tar det tid før oppvarmingen av atmosfæren opphører. Naturhendelser som styrtregn, flom og skred vil forekomme oftere enn før. Dette vil utgjøre en fare for mennesker, bygninger, veier og bruer. Også andre kritiske samfunnsfunksjoner kan svikte hvis naturhendelsene rammer infrastruktur innen IKT, kraft- eller vannforsyning.

GLOBAL URO: Verden vi lever i er preget av mer usikkerhet enn på lenge. Covid-19-pandemien og krigen i Ukraina har synliggjort sårbarheten i den globaliserte økonomien. Uroen utfordrer internasjonale handelsmønstre og fører til behov for økt selvforsyningsgrad. Raske samfunnsendringer, lavere økonomisk vekst internasjonalt og en mer usikker verden kan gi økte forskjeller. Dette kan føre til økt press på økonomien og velferdssystemet, og kan også føre til kulturelle og sosiale spenninger.

Krigen i Europa, den ustabile sikkerhetspolitiske situasjonen og andre globale kriser, har også store konsekvenser for prioriteringer, samfunnsliv og samfunnsplanlegging. Forsyningskjeder settes under press og øker behovet for egen matproduksjon og sikring av matjord i regionen. Flyktninger søker asyl, bolig og arbeid hos oss. Vi må ha et samfunn som kan produsere, ta imot og hjelpe flyktninger, og sørge for god inkludering.

For å redusere samlet risiko og ha god beredskap, må myndigheter og andre samfunnsaktører ta initiativ til samarbeid på tvers av sektor og nivå. Den sivile og militære beredskapen er gjensidig avhengig av hverandre og innenfor nasjonale rammer og dimensjoneringsgrunnlag må alle aktører bidra i samarbeidet om totalforsvaret.

SOSIAL ULIKHET: De siste ti årene har forskjellene mellom de som har minst og mest økt i Norge. Andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende fattigdom, er over 11 prosent. Flyktninger med kort botid og personer med lav tilknytning til arbeidslivet er overrepresentert blant de med lav inntekt. Blant de som står utenfor arbeidslivet er de som ikke har fullført videregående skole overrepresentert. Økende sosial ulikhet og mangel på like muligheter er en stor utfordring som kan gi utslag i form av økte helseforskjeller og ulik livskvalitet. Dette kan føre til sosial uro, spenninger mellom ulike grupper, og redusert økonomisk vekst.

DEMOGRAFISKE ENDRINGER: Årene fremover vil preges av lavere befolkningsvekst og en stadig eldre befolkning. Befolkningsutviklingen og alderssammensetningen vil ramme kommunene ulikt. Flyttemønster og en fortsatt sterk sentralisering fører til at de mindre kommunene, i utkanten av regionen vår, vil få den svakeste befolkningsutviklingen. Det er også i disse kommunene vi vil se den sterkeste veksten i andelen eldre.

Befolkningen i Østfold har blitt mye mer mangfoldig de siste 30 årene. Det er en sammensatt gruppe med bakgrunn fra alle verdenshjørner og som er i stadig endring som følge av flyktningstrømmer og bosettingsmønstre.

KI, TEKNOLOGIUTVIKLING OG DIGITALISERING: Rask teknologisk utvikling, kunstig intelligens og digitalisering av samfunnet fører til store endringer i arbeidsmarkedet, for den enkelte og for økonomien generelt. Det gir store muligheter for utvikling og verdiskaping, men kan samtidig føre til at de økonomiske ulikhetene øker. Arbeidsprosesser effektiviseres, nye yrker oppstår og kompetansekrav endres. Denne omstillingsprosessen treffer hele samfunnet. Det er behov for ny kompetanse og nye ferdigheter, utvikling av ny teknologi og kunnskap.

Omstillingen vi står foran vil kreve mye av oss, samtidig som rammene og verktøyene for å håndtere endringene er begrenset. Evnen til å gjøre ting på nye måter, utnytte ressursene, prioritere og samtidig ha de samme felles målene for øye, blir derfor enda viktigere enn før. De regionale planene skal til sammen være et godt, strategisk styringsverktøy og gjøre oss bedre i stand til å håndtere utfordringene som møter oss.

Hva inneholder de regionale planene?

De tre regionale planene er planer for Østfoldsamfunnet – de skal samordne og mobilisere østfoldsamfunnet til felles innsats mot samme mål og med samme overordnede strategier. De tre planene skal hver for seg og til sammen bidra til å nå de langsiktige utviklingsmålene.

Planene har følgende tematiske inndeling:

Livskvalitet, deltagelse og likeverd	Kompetanse og verdiskaping	Areal og mobilitet
1. Levekår 2. Deltakelse	1. Arbeid, inkludering og kompetanse 2. Grønn og rettferdig verdiskaping	1. Et oppdatert planverk 2. Forvaltning av natur- og kulturressurser 3. Regional senter- og mobilitetsstruktur 4. Arealutvikling 5. Mobilitet

Hvert tema innledes med en kort beskrivelse av sentrale trekk i utfordringsbildet for Østfold. Dette begrunner at temaet er viktig i samfunnsutviklingen i Østfold.

Hovedinnholdet under hvert tema er strategiene. Strategiene prioriter retningene for utviklingsarbeidet i Østfold i planperioden. For å lette forståelsen av hva strategiene innebærer, er de utdypet med et sett kulepunkter. Det er også angitt hvilke delmål den enkelte strategi særlig bidrar til å nå. Hver strategi har en kortfattet begrunnelse for hvorfor den er viktig for utviklingen av Østfold. De ulike samfunnsaktørene bør følge opp strategiene i eget utviklingsarbeid og i sitt samarbeid med andre.

For strategier som handler om arealbruk i Regional plan for areal og mobilitet inneholder planen også retningslinjer og retningslinjer med bestemmelser. Retningslinjene og retningslinjer med bestemmelsene skal ivareta viktige nasjonale og regionale interesser og er førende for kommunenes arealplanlegging. Innholdet og omfanget av retningslinjene og bestemmelsene er nærmere omtalt i plan for Areal og mobilitet.

Det er også utarbeidet en bærekraftsvurdering av planene. Denne viser de tre planenes samlede virkning på alle FNs 17 bærekraftsmål. Konsekvensutredningen som er utarbeidet for Regional plan for areal og mobilitet er vist i eget vedlegg.

For de tre planene er det utarbeidet et felles handlingsprogram. Handlingsprogrammet viser hvilke tiltak som bør gjennomføres i første del av planperioden, 2026-2029. Tiltakene er konkrete handlinger som bør iverksettes for at strategiene skal bli virksomme og få nødvendig regional betydning. Handlingsprogrammet har et regionalt fokus og angir tiltak som krever samarbeid for å bli løst. Handlingsprogrammet angir hvem som må bidra til å gjennomføre tiltak og markerer, der det er avklarte ansvarsforhold, hvem som er ansvarlig for oppstart eller gjennomføring. Dette er markert med uthevelse av organisasjon/aktør.

Hvert år vil fylkeskommunen, etter dialog med andre ansvarlige aktører, ta stilling til om handlingsprogrammet skal justeres. Handlingsprogrammet er et eget vedlegg til plandokumentet.

Regional plan for livskvalitet, deltakelse og likeverd

Innledning

Alle som bor i Østfold skal oppleve at det er et godt sted å leve. Vi skal ha gode levekår for dagens og morgendagens innbyggere. Derfor må vi verne om naturen og miljøet, og sammen skape et samfunn som er åpent, mangfoldig og inkluderende.

Regional plan for livskvalitet, deltakelse og likeverd – og strategiene som trekkes opp her – skal bidra til en bærekraftig utvikling i Østfold, med fokus på sosiale forhold. Gjennom samarbeid skal vi utvikle lokalsamfunn der folk har lyst til å bli værende. Folk skal føle seg inkludert og ønske å bidra med sine ressurser og skaperkraft – uansett livssituasjon.

Å legge til rette for gode liv for alle innbyggere i fylket – nå og i fremtiden – innebærer politiske valg. Det krever samordning av innsats på tvers av fag, sektorer og forvaltningsnivåer. Et mål er å sikre at levekår og forutsetninger for økt livskvalitet fordeles mer rettferdig og at sosiale, økonomiske og helsemessige forskjeller reduseres. Det er videre å sørge for inkludering; at flest mulig får mulighet til å delta i sosiale sammenhenger og samfunnsliv. Inkludering i arbeidslivet er nødvendig, både for den enkelte og for bærekraften i samfunnet. Flere og bedre møteplasser er viktig for å sikre deltagelse og engasjement der folk bor. I tillegg er satsinger innen kunst og kultur, idrett, friluftsliv og andre fritidsaktiviteter viktig for å fremme livskvalitet. Vi må også hele tiden ha fokus på barn og unges oppvekstmiljø og tilbud og tjenester rettet mot barn og unge. Det er i oppveksten grunnlaget for gode og likeverdige liv legges. Samtidig må den økende andelen eldre i Østfold få bruke sine ressurser i fellesskapet, og de må få den omsorgen de trenger.

Vår opplevelse av livskvalitet påvirkes av strukturelle rammer – av levekårene vi lever under, og mulighetene omgivelsene gir oss til å delta og bruke våre ressurser. Livskvalitet handler også om våre egne verdier og livsanskuelser, og de valg vi selv – med ulike forutsetninger – gjør i egne liv. Folkehelseinstituttet (FHI) har fem kunnskapsbaserte grep som beskriver hva hver enkelt av oss kan gjøre for å fremme *egen* og kanskje andres livskvalitet. Dette handler om 1) å være oppmerksom, 2) å være aktiv, 3) fortsette å lære, 4) å knytte bånd til andre, og 5) å gi.

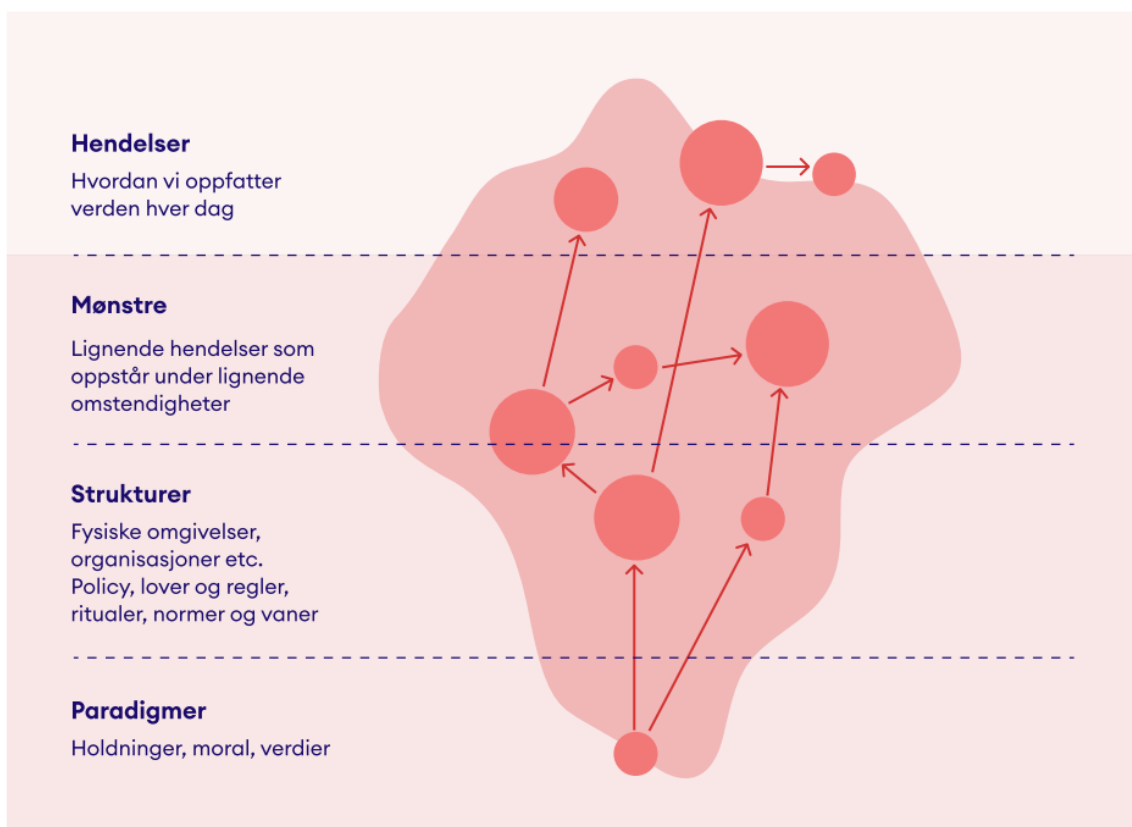
Offentlige planer for samfunnsutviklingen kan i liten grad styre enkeltpersoners valg. Denne planen henvender seg derfor ikke til den enkelte innbygger som en selvhjelpsbok. Den henvender seg til myndigheter, næringsliv og frivillige organisasjoner som har et samfunnsansvar og som er i posisjon til å påvirke rammebetingelsene for livskvalitet, likeverd og deltakelse. Den henvender seg til samfunnsaktørene som har en strategisk vilje, og som sammen med innbyggerne i Østfold vil handle i tråd med planens strategier - de som har ansvar, systemer og virkemidler til å endre Østfoldsamfunnet. Planens strategier er ikke et *pålegg* om innsats, men et verktøy for å jobbe etter samme spor, mot felles mål; for de aktører som finner mening i det.

Endring av systemer og strukturer

Når man skal jobbe med rammene og strukturer som påvirker folks livskvalitet, samfunnsdeltakelse og likeverdighet, er det nødvendig å forstå hvordan samfunnsstrukturer og systemer skapes og opprettholdes.

Myndigheter og andre organisasjoner som jobber med samfunnsutvikling jobber innenfor et *system*, som for eksempel *kommunen*, *NAV*, *LO* eller *idrettslaget*. Et hvert slik system har en hensikt og produserer synlige hendelser/produkter eller tjenester. Et slik system består av strukturer, som lover/regler, fagkulturer og normer. Det består også av etablerte mønster for hvordan hendelser og aktiviteter har vært håndtert før. Menneskene som jobber i systemet har verdier og holdninger som påvirker hvordan strukturene og mønstrene blir praktisert. Dette er forsøkt illustrert i figuren nedenfor (Halogen).

Alle som leder eller jobber i slike systemer kan ha en rolle i å løse komplekse samfunnsutfordringer. For å nå de langsiktige målene for Østfoldsamfunnet, er forståelsen av systemet en jobber i, og kunnskapen om sammenhengen mellom de ulike systemene viktig. Det er nødvendig å kjenne egen rolle og rollen, ansvaret og virkemidlene som ulike aktører har. God rolleforståelse og evnen til å utfordre etablerte holdninger, strukturer og mønster i systemene er nødvendig. Vi må også ta i bruk nye metoder og virkemidler, slik at vi kan skape de endringene som er nødvendig. Vi løser trolig ikke Østfolds utfordringer ved å fortsette som før.

Modell som viser "system-isfjell", basert på modell av Cunningham & Jenal, 2020.

Hvem er «alle» i Østfold?

Skal østfoldsamfunnet nå sine langsiktige mål må vi ha bredde i engasjement og deltakelse innen flere felt. Strategiene for vår samfunnsutvikling må bygge på anerkjennelsen av alle menneskers iboende verdighet, og at alle har et sett av like og uavhengelige rettigheter (FNs verdenserklæring om menneskerettigheter). Strategiene må både omhandle folk flest (være allmenne) og samtidig bidra til å øke spesielle gruppers levekår og samfunnsdeltakelse. Vi må sikre universell utforming av omgivelser og tjenester og vi må jobbe planmessig med systemendringer for å fremme likestilling og motarbeide diskriminering.

Norge har tydelige krav til hvordan menneskerettigheter, likestilling og hensynet til spesielle grupper skal ivaretas. Både likestillings- og diskrimineringsloven, arbeidsmiljøloven, helse- og omsorgstjenesteloven, opplæringsloven og kulturloven har bestemmelser som regulerer dette. Vi skal hindre diskriminering basert på bl.a. kjønn, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person. Når denne planen bruker begrepet *alle*, er alle varianter av mennesker inkludert.

Norge har også sluttet seg til FN's konvensjon om rettighetene til mennesker med funksjonsvariasjoner (CRPD). Prinsippene som konvensjonen bygger på, er vist i figuren nedenfor.

Menneskers evne til å fungere varierer etter tid, sted og person. Vi har alle ulike former for funksjonsvariasjoner gjennom livsløpet vårt. Begrepet *funksjonsvariasjon* viser til at vi som mennesker er mangfoldige i funksjon, og at det er normene i samfunnet som er problemet, og ikke individets funksjonsnedsettelse (Bufdir). FN-konvensjonens prinsipper bør derfor kunne legges til grunn for all samhandling i Østfold, ikke bare i samhandlingen med spesielle grupper. Alle myndigheter og offentlige tjenesteytere bør drive samfunns- og tjenesteutvikling for å ivareta mennesker etter disse prinsippene.

Planens tema

Temaene i denne planen er sentrale for å bedre innbyggernes livskvalitet og for å øke den sosiale bærekraften i Østfold. Sosial bærekraft er en sentral del av FNs bærekraftsmål. Folkehelseinstituttet definerer sosial bærekraft som *samfunn preget av tillit, trygghet, tilhørighet og tilgang til goder som arbeid, utdanning og gode nærmiljø* (FHI). En annen definisjon legger tydeligere vekt på bærekraftsperspektivet: *sosial bærekraft er å opprettholde eller forbedre menneskers livskvalitet i denne og fremtidige generasjoner* (Chiu, 2003).

Sosial bærekraft er avhengig av de ressursene som ligger i relasjoner, tillit og samarbeid mellom mennesker. Dette omtales ofte som sosial kapital. Høy sosial kapital kjennetegnes av tillit til hverandre og til institusjonene, aktiv deltakelse i lokalsamfunnet og opplevelse av gjensidig støtte. Sosial kapital bidrar til livskvalitet, fellesskap og samfunnets motstandskraft og reduserer risikoen for utenforskap. Arbeid med å styrke sosial kapital handler dermed om å legge til rette for møteplasser, deltakelse, frivillighet, tillit og felles ansvar i lokalsamfunnene.

Denne planen skal bidra til å nå FNs bærekraftsmål og alle de fem langsiktige utviklingsmålene for Østfold. Med utgangspunkt i regionens utfordringsbilde og planens ambisjon om bedre livskvalitet, deltakelse og likeverdet for innbyggerne i Østfold, fokuseres innsatsen på følgende to tema: Levekår og deltakelse.

Levekår er de ytre betingelsene mennesker lever under, og hvilke muligheter situasjonen de er i gir til å leve et godt liv. Gode levekår kan for eksempel være en god bolig, god helse og god kontakt med familie og venner. Videre kan det være at man har en jobb med godt arbeidsmiljø som også gir en god inntekt.

Deltakelse betyr at alle skal få muligheten til å delta på like vilkår i utdanning, arbeidsliv, kulturliv og andre sosiale fellesskap. Deltakelse gir mulighet til å utnytte egne ressurser og påvirke fellesskapets regler og hvordan samfunnet virker.

Levekårene og graden av deltakelse i samfunnet er ikke uavhengige størrelser. Levekårene påvirker mulighetene for deltakelse, og graden av deltakelse påvirker den enkeltes levekår. Vi har allikevel valgt denne temainndelingen, og trekker opp fire strategier for å bedre levekårene og fem strategier for å øke deltakelsen i samfunnslivet. Lykkes Østfold med et felles fokus på levekår og deltakelse vil flere innbyggere oppleve høyere livskvalitet og østfoldsamfunnet bli mer sosialt bærekraftig.

De strategiske retningene som planen trekker opp for samfunnsaktørene i Østfold inkluderer også folkehelsebegrepet. Folkehelse er befolkningens helsetilstand og livskvalitet, og hvordan helse og livskvalitet fordeler seg i befolkningen. Folkehelsearbeid er samfunnets innsats for å endre det som påvirker folks helse og livskvalitet, med særlig vekt på å redusere sosiale helseforskjeller. Bedring av levekår, økt deltakelse og integrering står sentralt i folkehelsearbeidet.

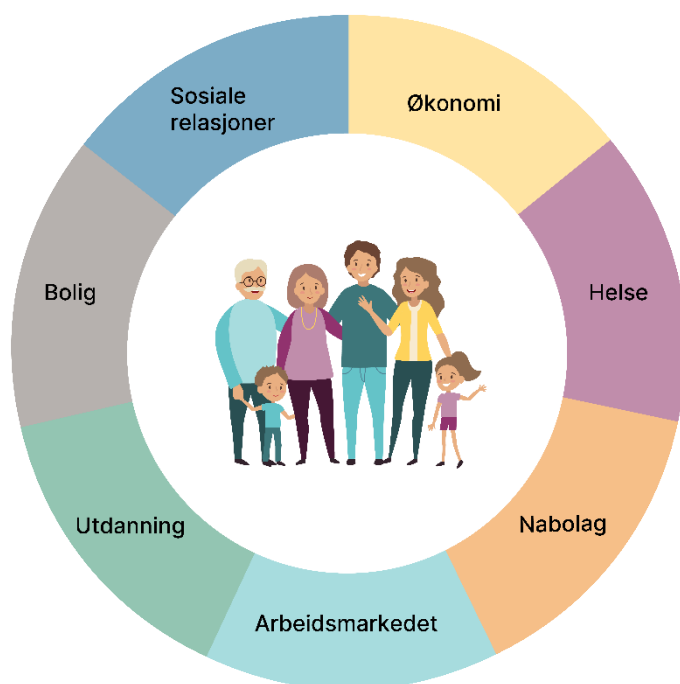
Faktaboks

Nasjonal livskvalitetsstrategi

Livskvalitet handler om opplevelsen av å ha et godt liv og det som gjør livet bra – det som virkelig betyr noe i menneskers liv. Ønsket om god livskvalitet for menneskene er global – den er nedfelt i FNs bærekraftsmål nr. 3. Ambisjonsnivået for livskvalitet globalt og nasjonalt er imidlertid ikke tallfestet. Gjennom internasjonale avtaler har Norge forpliktet seg på å nå tallfestede mål innen klima og natur. Disse er viktige for arbeidet med bærekraft – spesielt den økologiske bærekraften. Vi har også nasjonale mål for den økonomiske veksten, og bruker disse for å vise graden av velstand. Gjennom arbeidet med en [nasjonal livskvalitetsstrategi](#) ønsker regjeringen nå å utvikle en modell som vektlegger livskvalitet som mål på og for samfunnsutviklingen. Den nasjonale strategien skal løfte livskvalitet fra å være en subjektiv og individuell tilstand eller opplevelse, til å være en kollektiv verdi som myndighetene kan styre etter på samfunnsnivå. Det er naturlig at det regionale arbeidet med livskvalitet støtter opp under dette nasjonale initiativet og at ambisjonene om økt livskvalitet nasjonalt og regionalt på sikt også blir tallfestet.

Tema 1: Levekår

Levekår handler om omgivelsene og forholdene vi mennesker lever under, og hvordan disse påvirker våre muligheter for å leve et godt liv. Arbeidsmarked, utdanning, helse, økonomi, sosiale relasjoner, nabolag og bolig regnes som viktige komponenter i levekår (Statistisk sentralbyrå 2017).

Levekår, livskvalitet og helse er nært knyttet sammen og påvirker hverandre gjensidig. Å ha god helse handler ikke bare om fravær av sykdom, men også om å kunne leve meningsfulle liv, oppleve tilhørighet, ha nære relasjoner og erfare gode opplevelser. Det handler om å ha livskvalitet og overskudd til å mestre hverdagen. Helse skapes der mennesker lever sine liv, og påvirkes blant annet av hvor du bor, hvilken utdanning du har, hvor mye penger du har, og hvordan samfunnet rundt deg fungerer.

Det er ulike måter å beskrive levekårene i Østfold på. En sentral indikator kan være forventet levealder for de som blir født i Østfold. I perioden 2016-2022 var forventet levealder for nyfødte gutter 80,7 år og for jenter 84 år. Tilsvarende tall for hele landet var 81,2 og 84,5. Et annet levekårsforhold er at Østfold, i alle årene etter 2000, har hatt en større andel barn i alderen 0-17 år som lever i vedvarende lavinntekt enn gjennomsnittet for resten av landet. Dette er blant årsakene til at arbeid med levekårene generelt, og for enkelte grupper og områder spesielt, bør være et viktig regionalt plantema for Østfold.

Det er nødvendig å ha kunnskap om sammenhengen mellom levekår, helse og livskvalitet for å kunne identifisere rotårsaker (de egentlige årsakene) og finne strategier og løsninger som gjør levekårene og folkehelsen bedre.

Ofte brukes begrepet *sosial arv*, som forklaring på sosiale forskjeller og ulikhet i levekår (SSB, 2009/16). Begrepet beskriver hvordan en persons sosiale omstendigheter under oppveksten kan påvirke personens utvikling i livet. Man kan både snakke om positiv og negativ sosial arv, avhengig av om påvirkningen gagnar eller skader personens livskvalitet. I praksis er det ofte mest fokus på den *negative* sosiale arven, for eksempel at barn kan ta med seg holdninger og atferd som legitimerer lav arbeidsdeltakelse fra sine foreldre og inn i voksenlivet. Å benytte sosial arv som forklaring på individuelle eller samfunnsmessige utfordringer kan være nyttig. Det kan også bidra til at både hjelpeapparatet og en selv forsterker situasjonen som en selvoppfyllende profeti. Som *forklaring* på problemer kan begrepet bidra til at man ikke er nysgjerrig nok på den egentlige årsaken, og hva som dermed er gode løsninger. På individnivå kan årsaker til problemer også ligge i genetisk arv eller i sosiale forhold utenfor hjemmet (f.eks. mobbing) eller strukturelle forhold som påvirker familiens handlingsrom og muligheter (f.eks. økonomi, bolig, skole, lokalmiljø og kvaliteten på offentlige tjenester). Dette er det viktig å ha med seg både i møtet med enkeltmennesker og i arbeidet med å endre strukturer og systemer til beste for alle. Forskning indikerer at familiebakgrunn betyr mindre for hvor den enkelte ender opp i samfunnet i de skandinaviske landene enn i andre OECD-land. (St.meld. 32(2020/21)).

Strategiene i denne planen under tema «leveskår» er utviklet for å bedre levekårene i Østfold. Det dreier seg om å utjevne sosial ulikhet i helse, sikre gode oppvekstvilkår og sosial bærekraftige lokalsamfunn, og å fremme grønn omstilling og klima- og miljøvennlige liv for alle.

Strategi 1.1:

Redusere sosial ulikhet i helse og livskvalitet

Strategien innebærer å:

- vurdere om tiltak utjevner eller reproducerer ulikhet ved alle satsninger
- jobbe kunnskapsbasert ved å ha god oversikt over befolkningens helse og livskvalitet og følge utviklingen over tid
- rette tiltak for å redusere sosial ulikhet mot hele årsakskjeden, og spesielt mot de grunnleggende sosiale årsakene til helseforskjellene
- legge til rette for forpliktende samarbeid på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer gjennom partnerskap og nettverk
- involvere innbyggerne for å sikre at tiltak som utvikles er relevante
- bidra til inkluderende læringsmiljøer i barnehage og skole, hvor alle barn og unge opplever trivsel, utvikling og læring.
- jobbe for lokalsamfunn som fremmer helse og livskvalitet, med økt innsats i levekårsutsatte områder

Strategien bidrar til å nå:

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

delmål 13: Innen 2030 skal andelen barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt reduseres betydelig og ligge under 10%.

delmål 20: I Østfold har alle tilgang til å skape, utøve, oppleve og delta innen et bredt spekter av kulturvirksomhet og fysisk aktivitet

delmål 23: Den sosiale tilliten i Østfold – tilliten mellom mennesker – er høyere enn gjennomsnittet i Norge

Hvorfor gjør vi dette?

Sosial ulikhet i helse og livskvalitet handler ikke bare om forskjellene mellom de som har mest ressurser og de som har minst, men utgjør et mønster eller gradient gjennom hele befolkningen. Som eksempel kan vi se hvordan andelen av befolkningen som rapporterer om psykiske helseplager i Østfold, synker med økende utdanningsnivå. De sosiale helseforskjellene finnes også blant ungdom. Andelen som er fornøyd med egen helse og livskvalitet øker med familienes sosioøkonomiske status (NOVA, 2024). Disse forskjellene har sammensatte årsaker og de kan endres gjennom målrettet innsats. Å redusere sosial ulikhet i helse er avgjørende for å styrke tilliten og den sosiale bærekraften i samfunnet. En jevnere fordeling av god helse og livskvalitet bidrar til større samhørighet, økt sosial trygghet og opplevelsen av rettferdighet.

Årsakene til sosiale forskjellene i helse og livskvalitet er komplekse og henger tett sammen med grunnleggende faktorer som oppvekstforhold, tilgang til utdanning og arbeid, typen arbeid, samt kvaliteten på bolig, skole og nærmiljø (som er nærmere omtalt under planens øvrige strategier). For å lykkes er det avgjørende å rette innsatsen mot de strukturelle forholdene som skaper ulikhet. Dette innebærer å adressere alle ledd i årsakskjeden og forstå hvordan grunnleggende sosiale forhold påvirker helse og levekår. Tilgang til egnet bolig er et eksempel på en slik faktor, og

en særlig utfordring for personer med funksjonsvariasjoner, psykiske lidelser og rusproblematikk. Boligpolitikk og helse henger tett sammen, og det kan være behov for nye løsninger som samlokalisering og tettere samarbeid mellom velferdstjenestene og boligforvaltningen.

Flere minoritetsgrupper er mer utsatt for psykiske og fysiske helseplager enn befolkningen som helhet. Dette gjelder blant annet enkelte innvandrergupper, som oftere opplever levekårsutfordringer som lav inntekt og ulike helseplager. Personer med funksjonsvariasjoner rapporterer også i langt større grad om helsemessige utfordringer enn gjennomsnittet av befolkningen. I tillegg viser forskning at lhbti-personer har dårligere levekår, og oftere opplever psykiske helseutfordringer, mobbing og diskriminering (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2024).

Tiltak for å redusere forskjellene kan både være universelle og målrettede. Universelle tiltak, som retter seg mot hele befolkningen, omtales ofte som en massestrategi innen folkehelsearbeid. Fordi forskjeller i helse og livskvalitet og risikofaktorer vanligvis er ulikt fordelt i hele befolkningen, anses universelle tiltak ofte som det mest effektive alternativet. Når langt flere har moderat risiko enn høy risiko, gir universelle tiltak ofte større forebyggingseffekt enn målrettede tiltak for spesielle grupper. Universelle tiltak har også den fordel at de i mindre grad bidrar til stigmatisering. For å lykkes er det avgjørende at tiltakene når alle deler av befolkningen og bidrar til å utjevne heller enn å forsterke eksisterende forskjeller i helse og livskvalitet. Målrettede tiltak for risikogrupper, som økonomiske støtteordninger og spesialiserte tjenester, kan likevel være viktig for å styrke utsatte grupper. Dette forutsetter en presis identifisering av risikogruppene.

Strukturelle forbedringer som gir alle bedre tilgang til fellesskap, utdanning, arbeid, helsetjenester og kulturopplevelser legger til rette for varig redusert sosial ulikhet i helse og livskvalitet. For å sikre at tiltakene er relevante og også treffer de som er mest utsatt, er det viktig å involvere innbyggerne aktivt i medvirkningsprosesser.

Tidlig innsats er ofte avgjørende for å kunne redusere ulikhet og bedre menneskers livskvalitet. Tidlig innsats kan beskrive tiltak som styrker gode oppvekstmiljøer og legger grunnlag for helse, læring og livskvalitet allerede fra de første leveårene. KS har satt fokus på de 1000 første dagene i menneskers liv, og hvilken betydning ulike rammebetingelser og tjenester har for den videre utviklingen i livet. Her pekes det på at flere faginstanser, som f.eks. helsetjenester, barnehage, pedagogisk-psykologisk tjeneste, barnevern og NAV har en viktig rolle, og at samarbeidet mellom disse bør forsterkes, slik at alle får en god barndom.

Tidlig innsats kan også bety iverksetting av tiltak så tidlig som mulig for å forebygge en uheldig utvikling eller eskalering av f.eks. en sykdom eller mangelfull læring i skolen. Denne forståelsen av tidlig innsats brukes både i helsesystemet, sosialforvaltningen og i utdanningsystemet.

Strategi 1.2:

Sikre gode oppvekstvilkår for alle barn og unge

Strategien innebærer å:

- støtte foresatte i foreldrerollen og bistå familier til å mobilisere egne ressurser

- legge til rette for at alle barn og unge opplever fellesskap, mestring og motivasjon på skolen
- jobbe for at alle barnehager og skoler er helsefremmende, inkluderende, universelt utformet, og at det er fravær av mobbing
- skape flere inkluderende møteplasser og fellesskap for barn og unge og lokalsamfunnet som helhet
- ta hensyn til barn og unges behov i planlegging
- sørge for at alle barn og unge kan delta på fritidsaktiviteter og kulturtilbud uavhengig av økonomi
- tilrettelegge for at barn og unge blir hørt og får påvirke, blant annet gjennom å støtte etablerte medvirkningsarenaer som elevråd, ungdomsråd og ungdomsorganisasjoner

Strategien bidrar til å nå:

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

del mål 15: Andelen elever som fullfører og består videregående skole er økt

delmål 23: Den sosiale tilliten i Østfold – tilliten mellom mennesker – er høyere enn gjennomsnittet i Norge

Hvorfor gjør vi dette?

De fleste barn og unge i Norge trives og har det bra. Samtidig har det vært en bekymringsfull økning i psykiske plager de siste årene. Unge skårer langt dårligere enn eldre aldersgrupper på sentrale livskvalitetsvariabler som opplevelse av glede, mening, tillit og tilhørighet (Folkehelseinstituttet, 2020). FNs barnekonvensjon fastslår at alle barn og unge under 18 år har rett til å ha en trygg og god oppvekst og at de har rett til deltakelse og innflytelse.

I Østfold vokser ca. 12% av alle barn opp i husholdninger med vedvarende lavinntekt (Norges helse 2024). Mange klarer seg bra, men barn som lever i lavinnteksthusholdninger, har større risiko for både fysiske og psykiske helseplager. Det er en høyere andel som ikke fullfører skoleløpet og de er mer utsatt for ensomhet og mobbing. (Bufdir, 2023). Over halvparten av barn og unge i lavinnteksthusholdninger har innvandrerbakgrunn. Det er økonomisk krevende tider og risikoen for at flere familier får det vanskelig øker.

Reell medvirkning fra barn og unge er avgjørende for å skape gode oppvekstvilkår. Når barn og unge får delta på egne premisser og se at innspill tas på alvor, styrkes både kvaliteten på tiltakene og deres opplevelse av mestring, tilhørighet og tillit til fellesskapet.

Barnehager og skoler av god kvalitet er viktig for barn og unges trivsel og læring. Barnehagen skal møte barna med tillit og respekt, og anerkjenne barndommens egenverdi. I skolen skal barn og ungdom få opplæring i et godt miljø som tilpasses elevenes behov, læringsstiler og interesser. For mange er dagens skolepress en utfordring som kan hemme både trivsel og utvikling (Oslo Met, 2017). Et sterkt læringsmiljø anerkjenner hele mennesket og mangfoldet i befolkningen, og gir elevene frihet til å utforske interesser og styrker gjennom prøving og feiling, uten å stadig føle seg vurdert. Skolen skal ikke bare fremme faglig kompetanse, men også bidra til helse og sosial utjevning. I tillegg til gode og inkluderende rammer som gjør skolehverdagen helsefremmende i seg selv, kan skolene gjennom det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring bidra til å

fremme sosial og emosjonell kompetanse. Dette er viktige forutsetninger for trivsel, læring og mestring.

Overganger i barns liv, som fra barnehage til skole og videre gjennom utdanningsløpet, er særlig sårbare perioder. Trygge voksne, både i overgangene og ellers i barnas hverdag, er en nøkkelressurs som kan styrke barn og unges mestring, tilhørighet og trygghet. Mobbing øker risikoen for psykiske problemer både for de som mobber og de som blir mobbet. 5,8 prosent av elevene oppgir at de blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere. Andelen elever som mobbes digitalt øker (Utdanningsdirektoratet 2024). Visse elevgrupper er overrepresentert blant de som utsettes for mobbing. Undersøkelser viser at elever med etnisk minoritetsbakgrunn, samiske elever, LHBTQI+-elever og elever med nevroutviklingsforstyrrelser har høyere risiko for å bli mobbet.

Digitaliseringen har endret mange sider av oppveksten og hverdagslivet til barn og unge. De tilbringer mer tid hjemme og på sosiale medier enn tidligere (Velferdsforskningsinstituttet NOVA, 2021). En digital hverdag gir mange muligheter: tilgang til informasjon og læring, kreative uttrykksformer og nye møteplasser som kan styrke fellesskap og tilhørighet på tvers av geografi, kultur og bakgrunn. Digitale verktøy kan også være viktige for inkludering, særlig for barn og unge som har vanskeligere for å delta i fysiske fellesskap. Samtidig er utviklingen en kilde til bekymring. Få voksne er til stede på de sosiale mediene barn og unge bruker. Forskning viser at høy skjermbruk kan gi søvnproblemer, redusert fysisk aktivitet og økt stressnivå. Overeksponering for sosiale medier kan også bidra til dårligere selvbilde og mer angst (Folkehelseinstituttet 2024). Skjermbrukutvalget peker i NOU 2024: 20 *Det digitale (i) livet – Balansert oppvekst i skjermenes tid* på behovet for ny statlig politikk. Målet med utvalget har vært å gi regjeringen bedre kunnskap om hvordan barn og unges skjermbruk påvirker helse, livskvalitet, læring og oppvekst, både hjemme, på skole og i fritiden.

Lek er viktig for barns utvikling, trivsel og sosiale ferdigheter. Frie og trygge lekemiljøer i skole, barnehage og nærmiljø styrker livskvalitet, likeverd og deltakelse, og er et sentralt element i gode oppvekstvilkår. Bibliotek og fritidsklubber er gode eksempler på møteplasser som gir barn og unge mulighet til å skape, oppdage og delta på ulike arrangementer uten at det stilles krav til prestasjoner. Skolen kan også fungere som en brobygger til fritidsaktiviteter i regi av frivillige lag og organisasjoner. Dette kan styrke inkludering og bidra til at barn og unge, uavhengig av familiens økonomi eller bakgrunn, får mulighet til å delta i meningsfulle fellesskap.

Kulturaktiviteter er et eksempel på universelle tiltak som fremmer opplevelsen av fellesskap. Den kulturelle skolesekken DKS, er en nasjonal ordning i tett samarbeid mellom Kulturdepartementet, Kunnskapsdepartementet, fylkeskommuner og kommuner. Her møter elevene i skolen profesjonelle utøvere. Målsettingen er at elevene skal få gode kunst- og kulturopplevelser helt fra barneskolen og frem til de går ut av videregående skole.

Et systematisk forebyggende arbeid er avgjørende for å sikre gode oppvekstvilkår. Ved å styrke beskyttelsesfaktorer som trygghet, fellesskap og mestring, og redusere risikofaktorer som utenforskap, press og mobbing, kan vi bidra til at færre barn og unge utvikler psykiske eller sosiale problemer. I tillegg må vi fange opp tegn på mistriivsel tidlig. Forebygging gir bedre livskvalitet for den enkelte og reduserer behovet for mer omfattende hjelpetiltak. Det kan også bidra til å redusere kriminalitet og radikalisering.

Strategi 1.3:

Skape sosialt bærekraftige lokalsamfunn og trygge og gode bomiljø

Strategien innebærer å:

- jobbe aktivt med inkluderende lokalsamfunn hvor hele befolkningen opplever fellesskap og får bidratt med sine ressurser
- jobbe helhetlig med fysiske og sosiale faktorer i lokalsamfunnsutviklingen
- fremme samlokalisering, flerbruk og deling av lokaler og anlegg
- ta vare på lokalsamfunnets kvaliteter og egenart
- ta vare på og tilgjengeliggjøre ressurser og kvaliteter i naturen
- gi innbyggerne og lokale aktører reelle muligheter til å påvirke utviklingen av sine lokalsamfunn
- bidra til mer trygghet gjennom utforming og aktiv bruk av uteområder
- sikre muligheten for likeverdig deltakelse gjennom universell utforming
- bidra til at alle har en bolig og et godt bomiljø uavhengig av eieform og sosioøkonomisk bakgrunn
- stimulere til nye sosiale boformer og deleløsninger som fremmer samvær
- bruke arkitektur, kunst og kulturmiljøer i utvikling av nærområder (fra AM)

Strategien må leses i sammenheng med strategi 3.17 i Regional plan for areal og mobilitet (AM).

Strategien bidrar til å nå:

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

delmål 21: Østfolds innbyggere har tilgang til gode offentlige tjenester og tilbud

delmål 23: Den sosiale tilliten i Østfold – tilliten mellom mennesker – er høyere enn gjennomsnittet i Norge

Hvorfor gjør vi dette?

Gode lokalsamfunn og bomiljø er avgjørende for helse, livskvalitet og bærekraft. Nærmiljøer som fremmer tilhørighet, trygghet og fellesskap gjennom hele livsløpet, gir positive effekter både for enkeltpersoner og samfunnet som helhet. Sosialt lim og kulturelle opplevelser er viktige elementer i gode lokalsamfunn. Når mennesker møtes gjennom kulturarrangementer, frivillige initiativer eller uformelle sosiale treff, styrkes relasjonene og fellesskapet. Dette bidrar til å bygge sosial kapital, som gjør lokalsamfunnet mer motstandsdyktig og inkluderende. Deltagelse i sosiale og kulturelle aktiviteter fremmer forståelse, respekt og tillit, og gir muligheter for både individuell vekst og kollektiv utvikling. Når mennesker fra ulike bakgrunner møtes, øker muligheten for sosial mobilitet, risikoen for ekskludering reduseres, og lokalsamfunnet blir bedre rustet til å håndtere hverdagens utfordringer og mer uforutsette kriser. I denne sammenheng spiller alle former for frivillig aktivitet en viktig rolle.

Fysiske kvaliteter som natur- og grøntområder, offentlige uteplasser, idrettsanlegg og kulturbygg er viktige for bærekraftige lokalsamfunn. Å ta vare på ressurser og kvaliteter fra naturen handler både om å sikre naturressurser som jord, vann og biologisk mangfold, og å bevare opplevelsesverdier som grøntområder, stillhet og rekreasjonsmuligheter. Oppholds- og uteområder må være trygge og tilgjengelige for alle. Bygg og anlegg må følge kravene til universell utforming (UU). Tilgang til bygg og møteplasser gjør det mulig for frivilligheten og lokalbefolkningen å bidra til fellesskap, inkludering og aktivitet. Planlegging, medvirkning og samarbeid på tvers av fagområder og sektorer styrker utviklingen av attraktive nærmiljøer.

Økende sosiale ulikheter i boligmarkedet kan utfordre fellesskapene. Når boligområder består av personer med lik økonomi og livssituasjon, hemmer det sosial mobilitet og øker risikoen for ekskludering av enkelte grupper. For å sikre inkluderende bomiljøer må boligpolitikken legge til rette for mangfold i boformer, samlivsformer og familiekonstellasjoner, slik at personer fra ulik sosial og kulturell bakgrunn og familier med forskjellige livsformer kan bo sammen. Politikken bør sikre at unge kan etablere seg på boligmarkedet, tilflyttere har et sted å bo, og at eldre og personer med funksjonsvariasjoner har tilgang på egnede boliger med universell utforming. Et godt og variert boligtilbud kan forebygge at flere blir vanskeligstilte på boligmarkedet, motvirke segregering og opphopning av levekårsutfordringer. Regjeringens nye nasjonale arkitekturstrategi kan støtte dette arbeidet. Den har fire ambisjoner som i stor grad sammenfaller med vår regionale strategi: varierte nabolag, varsom ressursbruk, vakre omgivelser og varige kvaliteter. Selv om strategien først og fremst retter seg mot planlegging og utforming av bygg og steder, gir den et verdifullt rammeverk for å fremme varierte og sosialt bærekraftige bomiljøer.

Tilpassede boliger for eldre, nær viktige tjenester, gjør det mulig å bo lenger hjemme. Dette kan redusere behovet for kommunale omsorgsboliger og -tjenester, frigjøre eneboliger til yngre innbyggere og bidra til et mer velfungerende boligmarked. Eldreboligprogrammet som er en del av statens Bo trygt hjemme-reform kan gi viktige bidrag inn i dette arbeidet. Den økende andelen eldre og reduksjonen i andelen i yrkesaktiv alder gjør at boliger som bidrar til et mindre omsorgsbehov blir viktig framover.

Andelen som trives godt i nærmiljøet, er høyest blant boligeiere og lavest blant leietakere (Folkehelseundersøkelsen i Østfold 2021). Å leie bolig er ikke nødvendigvis en utfordring, men kan føre til ustabilitet, lav standard på bolig og bomiljøer som oppleves som dårlige. Stabilitet i bomiljøet er spesielt viktig for barn og unge, som er sårbare for dårlige boforhold og hyppig flytting.

Det er behov for målrettet innsats for å styrke og utvikle områder med opphopning av levekårsutfordringer. Aktiv innbyggerinvolvering og tjenesteutvikling er viktig i denne typen områdesatsninger. Fire kommuner i Østfold gjør nå erfaringer med områdesatsing finansiert med statlige midler. Kunnskapen som utvikles her må deles og komme hele fylket til gode.

Kommunene er nøkkelaktører i arbeidet med bærekraftige lokalsamfunn. De må samarbeide med både innbyggere, frivilligheten, og det lokale kultur- og næringslivet. Arenaer for erfaringsdeling er viktige, og utbyggere, Husbanken og regionale myndigheter må bidra med sine virkemidler. En helhetlig tilnærming som kombinerer fysiske og sosiale tiltak basert på lokale behov, er avgjørende. Bærekraftige lokalsamfunn og bomiljøer forbedrer innbyggernes livskvalitet og styrker samfunnets robusthet i møte med klimaendringer og kriser.

Strategi 1.4:

Fremme grønn omstilling og klima- og miljøvennlige liv for alle

Strategien innebærer å:

- gi innbyggerne bedre forutsetninger for å kunne velge klima- og miljøvennlig
- bidra til at fordeler og ulemper ved grønn omstilling fordeles rettferdig
- øke bruken av klima- og miljøvennlige varer og tjenester
- tilrettelegge for å dyrke, dele, låne, reparere og gjenbruke
- synliggjøre og øke lokale fritidstilbud og aktiviteter
- stimulere til mer klimavennlige reisevaner og universelt utformet transport
- legge til rette for et bærekraftige matsystem og redusere matsvinn

Strategien bidrar til å nå:

delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016.

delmål 3: For å bidra til det globale lavutslippssamfunnet innen 2050 skal Østfold redusere forbruk og redusere klimafotavtrykket på varer og tjenester vi kjøper

delmål 10: Østfold har en bærekraftig matproduksjon som sikrer selvforsyning og tar hensyn til klima og miljø

Hvorfor gjør vi dette?

Offentlige aktører og næringslivet må ta et stort ansvar for å tilrettelegge for klima- og miljøvennlige løsninger i hverdagslivet. Samtidig er det viktig at vi innbyggere kan benytte oss av disse løsningene. Alle må få kunnskap og forutsetninger for å kunne gjøre miljøvennlige valg i sine liv. Vi må gjøre mer for at fordelene og byrdene ved omstillingen fordeles rettferdig i befolkningen. For å redusere klimagassutslipp og naturtap må vi utnytte mulighetene som finnes for å endre reisevaner, kaste mindre mat og redusere forbruket.

For å skape en mer bærekraftig fremtid, må vi endre holdninger og forbruksvaner. Vi må klare oss med færre ting og forlenge levetiden på tingene vi har. Mer ombruk, deling, reparasjon og gjenvinning vil være viktige bidrag. Utlån av bøker på bibliotek er et godt etablert eksempel på deling. Stadig flere løsninger for utlån og deling av utstyr etableres både i regi av det offentlige og private. God informasjon, tilgjengelighet og holdnings- og vaneendringer er viktig for å få til dette.

Det kastes for mye mat. Vi må jobbe for å redusere matsvinn ved å tilgjengeliggjøre god informasjon om holdbarhet og oppbevaring og gi mulighet for å handle mindre forpakninger slik at vi ikke kjøper mer enn vi trenger. Å kjøpe mat fra lokale produsenter bidrar til redusert transport og matsvinn. Opprettelse av andels- og kjøkkenhager kan i tillegg være sosialt og bidra til økt kunnskap om natur og matproduksjon og til økt egenberedskap.

Utslipp fra persontransport reduseres dersom innbyggere velger å reise mer kollektivt, sykle eller gå dit de skal i stedet for å kjøre. Dette har også gode effekter på folkehelsen. Dette forutsetter gang- og sykkelveier, gode kollektivtilbud og ordninger for samkjøring og delingsløsninger for bil.

Ressursbesparende løsninger som legger opp til mer samarbeid og deling er derfor aktuelt. Dette kan også bidra til å fremme tillit, fellesskap og styrke sosiale relasjoner.

Vi har alle ulike forutsetninger og muligheter for å endre vaner og delta i den grønne omstillingen og takle klimaendringene. Enkelte bærekraftige løsninger er kostbare å velge, og folk har ulike muligheter til å velge disse. Bruk av bærekraftige løsninger kan kreve ekstra innsats og innebære ulemper. For eksempel gir fortetting rundt kollektivknutepunkt redusert transportbehov samtidig som det kan forsterke ulikheter i samfunnet fordi mange med svakere økonomi ikke kan bo i disse boligene.

Mange må bruke en stor andel av inntekten til strøm og oppvarming. Muligheten for å gjøre investeringer for å redusere strømforbruket er mindre for de med svakere økonomi eller de som leier bolig. Ofte mangler de som bygger eller leier ut boliger insentiver til å investere i energibesparende tiltak.

Barnefamilier med lav inntekt, uten egen bil, kan oppleve mangelen og ev. prisene på kollektivreiser som en barriere for å delta i fritidsaktiviteter eller kulturelle opplevelser. Bedre og mer universelt utformet kollektivtilbud, bildelingsordninger eller samkjøring kan bidra til å redusere denne urettferdigheten og «reisefattigdommen». Ved å ta sosiale hensyn i miljø- og klimaomstillingen kan vi sikre en mer robust samfunnsutvikling.

Grupper som er fratatt muligheten til å gjøre miljøvennlige valg på ett område mangler ofte også mulighetene til miljøvennlige valg på andre områder. I tillegg til å ta sosiale hensyn i de store og strukturelle klima- og miljøomstillingene, er det viktig å jobbe i lokalmiljøene hvor folk lever. Medvirkning og aktiv bruk av beboernes ressurser bidrar til å skape tillit og eierskap til endringer og nye løsninger. Det er en forutsetning for å lykkes. For å unngå at noen utelates, er det viktig med kunnskap om hvem som er utsatt og på hvilken måte, og hvilke kulturelle faktorer som er avgjørende for å lykkes. I tillegg er det avgjørende å sikre alle et forsvarlig inntektsnivå ved å jobbe for økt inkludering i arbeidslivet, slik andre strategier i de regionale planene fokuserer på.

Tema 2: Deltakelse

Like muligheter til opplevelse og deltakelse er forutsetninger for et rikt, rettferdig og demokratisk samfunn. Økt deltakelse og inkludering er viktig for å kunne heve livskvaliteten for den enkelte, for folkehelsen og for at lokalsamfunnene skal fungere. Deltakelse er også viktig for å kunne nå klima- og miljømålene som er satt. Omstilling til et bærekraftig samfunn forutsetter både deltakelse og engasjement.

Østfold har en mangfoldig befolkning. Sammensetningen har endret seg over tid. Det er store forskjeller i deltakelse både på formelle og uformelle arenaer i samfunnet. Deltakelsen i demokratiske prosesser som kommune- og stortingsvalg, arbeidsliv, tros- og livssynssamfunn, kunst og kultur, idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet varierer. På mange områder ser vi også at mangelen på deltakelse (eller graden av utenforskap) er høyere i Østfold enn ellers i landet. For eksempel har valgdeltakelsen ved kommune- og Stortingsvalgene de siste 10 årene vært lavere i Østfold enn landsgjennomsnittet. På «Kulturindeksen», som viser den totale aktiviteten innen kunst og kultur, rangerer Østfold nederst blant fylkene. Østfold er også det fylket med lavest andel medlemmer i idrettslag (21% mot Trøndelag som ligger på topp med 32%). Viktigste er imidlertid de store gruppene som ikke deltar i hverken arbeidsliv eller utdanning. NAVs tall fra desember 2023 viser at 25% av innbyggerne i Østfold mellom 20 og 66 år står utenfor både yrkesliv og høyere utdanning (NAV, 2023). Dette er en høyere andel enn i landet for øvrig.

Graden av deltakelse i samfunnslivet varierer som nevnt med sosiokulturelle forhold i befolkningen, som utdanning, inntekt, helse, funksjonsevne, kjønn, seksuell legning, språk og etnisk bakgrunn. Deltakelsen er ofte lav blant grupper med lav utdanning og lav inntekt. Dårlig råd, dårlig helse eller dårlige språkferdigheter kan være årsaker til at folk ikke deltar. Kulturelle forhold, lite samfunnsengasjement og lav tillit til etablerte strukturer og andre mennesker kan også være årsaker. Mangelfull tilrettelegging eller aktiv utestengelse, som for eksempel diskriminering, manglende universell utforming, mangelfulle transport tilbud, kriminalitet og mobbing fører også til redusert deltakelse.

Mangel på deltakelse gir utenforskap og begrenser den enkeltes mulighet til å bruke sine ressurser og oppleve livskvalitet. Utenforskap reduserer derfor både den sosiale og økonomiske bærekraften i samfunnet, og den reduserer folkehelsen. Utenforskap er i mange tilfeller også årsak til kriminalitet og radikalisering. Måltrettet arbeid for økt deltakelse på alle samfunnsarenaer er derfor viktig for samfunnssikkerheten. Fellesskap og felles positive erfaringer rundt mangfold kan bidra til å bygge tillit. Dette er en beredskap mot normløshet, mobbing og radikalisering.

En studie av sosial mobilitet i norske kommuner peker på en positiv sammenheng mellom sosial kapital (f.eks. sosiale nettverk og frivillige engasjement) og sosial mobilitet. Tiltak for å øke deltakelsen i sosiale aktiviteter kan ha en forbyggende effekt og bidra til å forhindre at lavinntekt og utenforskap går i arv (St. meld. 32 (2020/21)).

Østfold blir, som resten av Norge, berørt av globale kriser i form av klimaendringer, sikkerhetspolitiske konflikter og krig. Hvordan Norge har organisert beredskapen for dette er nærmere omtalt i en egen strategi i Regional plan for areal og mobilitet. Hvordan man i areal- og transportplanleggingen kan *redusere faren* for uønskede hendelser, er også omtalt der. Økt usikkerhet kan også skape frykt og mistillit og påvirke både livskvalitet, deltakelse og inkludering.

Tilgang til uavhengige medier, kunst- og kulturuttrykk, idrett- og fritidsaktiviteter kan motvirke dette og gi mening i vanskelige tider. Dette gjør at vi må flagge målene og strategiene for livskvalitet enda tydeligere enn før. Det bidrar til å styrke den sivile motstandskraften og er en del av totalberedskapen i Norge.

Mottak og inkludering av flyktninger er en stor felles oppgave for samfunnet vårt. Flyktninger som bosettes i Østfold representerer både store ressurser og nye utfordringer i arbeidet med å etablere fellesskap. God inkludering av flyktninger er en viktig del av arbeidet med økt deltakelse. Det vil kreve samarbeid og nye løsninger og det krever kompetanse om etnisk mangfold. Dette er en viktig oppgave for offentlige aktører og frivillige organisasjoner.

Strategiene i denne planens tema «deltakelse» er utviklet for å øke den brede samfunnsdeltakelsen i Østfold. Det dreier seg om å få flere gjennom skole og inn i arbeidslivet, øke deltakelsen i demokratiske prosesser, frivillig aktivitet og kulturliv, og å øke den fysiske aktiviteten blant folk. Alle de fem strategiene innenfor temaet deltakelse kan ha en gjensidig positiv påvirkning på hverandre. Deltakelse på en arena vil kunne stimulere til deltakelse og engasjement også på en annen.

Strategi 1.5: Et mer inkluderende arbeidsliv for økt livskvalitet og bedre levekår

Strategien innebærer å:

- tilrettelegge for varierte arbeidsplasser og fleksible ordninger som tar hensyn til mennesker med ulik helse, funksjonsnivå og arbeidskapasitet
- øke kompetanse og motivasjon for å rekruttere bredere og se inkludering og alle typer mangfold som en ressurs i egen virksomhet
- sørge for at lokaler, utstyr, aktiviteter og informasjon er universelt utformet
- legge til rette for regionalt samarbeid og erfaringsdeling om integrering av innvandrerbefolkningen i arbeidslivet
- forsterke samarbeidet om kvalifisering og fullføring av videregående opplæring for ungdom og voksne
- motarbeide diskriminering i arbeidslivet

Strategien må leses i sammenheng med strategi 2.4 og 2.5 i Regional plan for kompetanse og verdiskaping

Strategien bidrar til å nå:

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

delmål 13: Innen 2030 skal andelen barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt reduseres betydelig og ligge under 10%.

delmål 14: Sysselsettingsandelen i Østfold har økt og er i 2040 - 69 prosent

Hvorfor gjør vi dette?

Gjennom arbeid får vi nettverk, tilhørighet til sosiale fellesskap og vi får brukt egne ressurser. Deltakelse i arbeidslivet er grunnlaget for økonomisk selvstendighet og bidrar til gode levekår og livskvalitet. Arbeid og inntekt er en av de viktigste faktorene for å redusere sosial ulikhet. Samfunnet har også behov for flere i jobb for å møte arbeidskraftsbehovet i tiden fremover, slik regional plan for Kompetanse og verdiskaping tar nærmere for seg.

Deltakelse i arbeidslivet er en viktig faktor for integrering av innvandrere i det norske samfunnet. Innvandrere har lavere sysselsettingsgrad enn den øvrige befolkningen. Kvinner som har innvandret er i mindre grad sysselsatt enn menn som har innvandret. Blant innvandrere som ikke er sysselsatt har mange lav utdanning.

Blant personer med funksjonsvariasjoner er andelen sysselsatte i Norge kun ca. 40 prosent. Gjennomsnittet for befolkningen som helhet ligger på ca. 68 prosent. Over en fjerdedel av personer med funksjonsvariasjoner som ikke er i arbeid, oppgir at de ønsker å få jobb (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2023b).

Den eldre delen av befolkningen er en viktig ressurs i arbeidslivet. Eldre i Norge er friske lengre enn før. Noen eldre arbeidstakere møter negative holdninger til alder på jobben. Dette kan føre til at flere går ut av arbeidslivet tidligere enn de ønsker. Når eldre arbeidstakere får brukt og utviklet kompetansen sin i arbeidslivet, bidrar det både til å møte et behov for arbeidskraft og til at eldre får leve gode liv.

I Østfold står 11,9 prosent av befolkningen mellom 15-29 utenfor arbeid eller utdanning. 6 prosent har stått utenfor arbeid og utdanning i 2 år eller mer (ABØ Analyse, 2024). Denne gruppen står i fare for varig utenforskap. Risikofaktorer for å falle utenfor kan være lav sosioøkonomisk status og familiebakgrunn, avbrutt skolegang, dårlig psykisk helse, og psykososiale problemer. Ikke-heterofile er også overrepresentert blant unge som står utenfor arbeidslivet og dermed opplever svakere økonomi. For å oppnå bedre levekår og mindre utenforskap må flere unge inkluderes i arbeidslivet. Å falle ut av arbeidslivet i ung alder kan ha store konsekvenser for livskvaliteten gjennom livet.

Utfordringsbildet som er nevnt ovenfor kan virke sammen med andre faktorer og forsterke utenforskap og manglende deltakelse også på andre arenaer enn arbeidslivet. Innhenting av kunnskap om mangfold, flerkulturalitet og likestilling, hvor man ser på diskrimineringsgrunnlag på tvers av sektorer, kan derfor være et godt virkemiddel for å øke deltakelsen på flere arenaer (jf. tiltak som også omtales under de øvrige strategiene under temaet deltakelse).

Strategi 1.6:

Øke representasjon og bredere deltakelse i demokratiske prosesser og beslutninger

Strategien innebærer å:

- øke valgdeltakelsen og jobbe aktivt for at politiske styrer og verv skal gjenspeile mangfoldet i befolkningen
- bidra til aktiv og mer mangfoldig rekruttering til aktiviteter, verv og stillinger
- sørge for at barn og ungdom får større innflytelse på samfunnsutviklingen gjennom medvirkning og samskaping
- bruke medvirkning for å utvikle tilbud og tjenester som inkluderer en større del av befolkningen og får frem minoritetsstemmer
- heve kompetansen om mangfoldet i befolkningen og hvordan vi forholder oss til mangfold
- styrke den kritiske medieforståelsen i befolkningen
- sikre alle likeverdig tilgang til informasjon og hindre digitalt utenforskap

Strategien bidrar til å nå:

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

delmål 22: Tilliten til offentlige myndigheter i Østfold er høyere enn gjennomsnittet i Norge

Hvorfor gjør vi dette?

Norge er et liberalt og åpent demokrati. Samtidig ser vi autoritære krefter på frammarsj i mange andre land. Det er færre demokratier nå enn for 35 år siden. Blant de gjenværende demokratiene er det flere land som innfører politikk og lover som innskrenker ytringsfriheten og pressefriheten, og muligheten til å utøve reell demokratisk påvirkning. Autoritære stater prøver også å påvirke holdninger og beslutninger i andre land til sin fordel. Dette skjer bl.a. gjennom spredning av desinformasjon. Dette utgjør en trussel mot demokratiet vårt (statens Strategi for å styrkje motstandskrafta mot desinformasjon 2025-2030).

Det er blant annet ved å delta i demokratiske prosesser vi *praktiserer* våre demokratiske verdier. De demokratiske verdiene og vår demokratiske styreform står høyt på listen over det vi vil forsvare i en krig. Å øke *deltakelsen* i demokratiske prosesser og avvise autoritære styreformer er dermed også en viktig del av den sivile motstandskraften i Norge.

Det er ulikhet i demokratisk og sosial deltagelse i fylket, og det er manglende representativitet i demokratiske prosesser og på demokratiske arenaer. Det er for lite mangfold i kommunestyre, frivillige organisasjoner, idrett, friluftsliv og i kunst- og kulturlivet. Personer med innvandrerbakgrunn stemmer i mindre grad ved valg, og det er færre som er engasjert i frivillige organisasjoner og aktiviteter enn i befolkningen ellers. Personer med funksjonsvariasjoner opplever barrierer mot å delta i samfunnslivet og i fritidsaktiviteter. Valglokaler og -materiell er i varierende grad universelt utformet, og det er usikkert i hvor stor grad alle velgere har lik mulighet til å delta i valg (Saglie et al., 2022).

For å få større deltagelse og mangfold i demokratiske prosesser må vi samle og dele kunnskap om mangfold og flerkultur i ulike organisasjoner og beslutninger. Vi må jobbe systematisk med rekruttering av medlemmer i organisasjoner og til styrer og verv der beslutninger tas. Dette gjelder alle typer organisasjoner og spesielt politiske partier som aktivt ønsker sine medlemmer inn i viktige demokratiske samfunnsfunksjoner. God og likeverdig tilgang til informasjon og digitale arenaer er viktig for at folk skal kunne velge å delta i organisasjonene og i beslutningsprosessene.

Erfaringer med medvirkning og deltakelse i skoledemokrati og ungdomsråd bidrar til å styrke barn og unges tro på egen påvirkningskraft. Dette kan legge et viktig fundament for aktiv samfunnsdeltakelse senere i livet. På samme måte har medvirkning i planprosesser etter plan- og bygningsloven et stort potensial for å nå bredere grupper i befolkningen og engasjere flere i samfunnsutviklingen. Dette forutsetter at medvirkningen blir opplevd som reell.

En kritisk medieforståelse, spesielt rettet mot sosiale medier, er en forutsetning for å kunne gjøre seg opp meninger og delta i demokratiske prosesser. Skolene og bibliotekene er viktige arenaer for kunnskap og folkeopplysning, og for å øke den kritiske medieforståelsen i befolkningen. Bibliotekene har også viktige oppgaver knyttet til å hindre digitalt utenforskap.

Strategi 1.7: Styrke mangfold og deltakelse i frivillig aktivitet

Strategien innebærer å:

- finne nye rekrutteringsmetoder og sikre bedre tilrettelegging av aktiviteter i samarbeid mellom frivilligheten og det offentlige, for å få større deltakelse og mangfold
- utvikle aktiviteter sammen med målgrupper som i liten grad deltar
- bidra til at kostnader ikke blir et hinder for å delta og engasjere seg i frivillig aktivitet
- innrette tilskuddsordninger i samarbeid med frivilligheten - som styrker mangfoldet i frivilligheten og deltakelsen på arrangementer
- jobbe for bedre samordning av nasjonale, fylkeskommunale og kommunale rammebetingelser som berører frivillige organisasjoner
- fremme samlokalisering, flerbruk og deling av lokaler og anlegg

Strategien bidrar til å nå:

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

delmål 15: Andelen elever som fullfører og består videregående skole er økt

Hvorfor gjør vi dette?

Med frivillig aktivitet menes både deltakelse i organisasjoner og den uformelle, ulønnede innsatsen som mennesker bidrar med i hverdagen. Dette kan skje gjennom lag og foreninger, interessegrupper, dugnader, nabolagsinitiativer, nabohep eller dugnader og egenorganiserte aktiviteter eller omsorg for andre. Gjennom deltakelse får vi realisert våre interesser og brukt våre ressurser, og vi får viktige bidrag til nærmiljø og samfunnsliv. Gjennom frivillig aktivitet skapes møter på bakgrunn av felles interesser, ofte på tvers av sosiale skiller. Deltakelse i frivillig arbeid er derfor viktig for livskvalitet og for den sosiale bærekraften. Frivillig aktivitet angår det brede laget av befolkningen og bidrar til å motvirke sosialt utenforskap og øke samfunnsdeltagelsen. Grad av deltakelse og aktivitet er allikevel varierende og henger sammen med sosiale faktorer som alder, kjønn, utdanningsnivå, økonomi og kulturell bakgrunn.

Frivilligheten er en samfunnssektor på lik linje med privat og offentlig sektor. Frivillig aktivitet har en egenverdi og dekker viktige funksjoner i nærmiljøet og samfunnet som helhet. Frivillig aktivitet fyller rommet mellom individer, og mellom det offentlige og næringslivet. Frivillig aktivitet kan også være et viktig supplement til profesjonelt og betalt arbeid, slik vi for eksempel ser innen rednings- og beredskapsoppgaver. Frivillig aktivitet er imidlertid basert på deltakernes frie vilje og må forstås ut fra det.

Paraplyorganisasjonene har her en sentral rolle for å samle og formidle frivillighetens interesser i møte med det offentlige. Et stort mangfold og bredde i organisasjonslivet vil styrke mulighetene for at alle kan finne en arena hvor de får mulighet til å bidra i tråd med egne ressurser og interesser. Flere opplever barrierer for deltagelse på frivillige arenaer. Det kan blant annet være manglende tilrettelegging for personer med funksjonsvariasjoner, mangel på tid, språkbarrierer, tilgjengelighet eller kostnader ved å delta. Vi ser blant annet at innvandrere, personer med funksjonsvariasjoner og folk med lav utdanning i mindre grad enn andre deltar i frivillig aktivitet.

Frivilligheten er ulikt organisert. Noen deler av frivilligheten, som for eksempel idretten, har tydelig organisasjonsstruktur på både lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Noen frivillige organisasjoner har egne ressurser til administrasjon og egne ansatte. Disse kan ha større mulighet til å jobbe strategisk og bidra til en felles retning på samfunnsutviklingen. Utviklingen viser et større organisasjonsmangfold i Norge. Det er en vekst i enkeltorganisasjoner med et nasjonalt arbeidsområde og en svakere kobling mellom nasjonalt og lokalt nivå. Tidligere forskning viser at organisasjonene gjennomgår vesentlige endringer i hvordan de innretter seg, med generelt økt profesjonalisering og en mer spesialisert og byråkratisert administrasjon. ([Institutt for samfunnsforskning 2024](#)). For å styrke frivillige organisasjoner lokalt er det viktig at regionale myndigheter har god dialog med organisasjoner som har et aktivt og samordnet regionalt nivå. Partnerskapsavtaler med fokus på økt bredde i deltakelsen kan vurderes for å tydeliggjøre slike samarbeid. Samtidig er det viktig å anerkjenne og støtte former for frivillighet som er uformelle og har lav terskel for deltagelse. Disse krever ofte lite byråkrati og kan ha stor betydning for lokalsamfunn og enkeltpersoner.

Mye frivillig innsats finansieres gjennom årlige tilskuddsordninger og prosjektmidler. Større organisasjoner krever også administrative ressurser til å bygge opp, koordinere og støtte en base av frivillige, slik at organisasjonene kan opprettholde gode og varige tilbud. Tiltak for økt deltagelse og involvering blant nye eller sårbare personer krever ofte langsiktig og tillitsbyggende arbeid.

Det er behov for å lytte til frivilligheten og gi dem et større handlingsrom for å utvikle gode tiltak og skape engasjement på sine arenaer. Det er også ofte overlapp mellom hvilke områder frivilligheten og det offentlige jobber med, eksempelvis innen integrering, beredskap, barne- og ungdomsarbeid m.m. For å klargjøre rammene for samarbeidet mellom kommunen og lokale frivillige organisasjoner, kan det være nyttig med en kommunal frivillighetspolitikk. I utviklingen av en slik politikk kan det utarbeides felles strategier for samarbeid mellom kommunen og de frivillige organisasjonene. Dette kan gi økt aktivitet og mer systematisk samarbeid. En avklaring av prinsippene for kommunale tilskuddsmidler til frivilligheten kan være en del av en slik prosess. Retningslinjer for tilskuddsordninger bør derfor utarbeides i dialog med de frivillige organisasjonene.

Egnede lokaler trekkes også frem som en utfordring organisasjonene møter, og som en viktig forutsetning for å kunne drive frivillig aktivitet. Tilgjengelige og fleksible møteplasser er også viktige for uformelle initiativ som ikke har en organisasjon i ryggen, men som likevel bidrar til fellesskap og livskvalitet. For kommuner og andre eiere av lokaler er dette også et spørsmål om ressurser. Det bør derfor ses i sammenheng både med frivillighetspolitikken for øvrig, med kommunens eiendomsforvaltning og med målene om økt deltakelse og lokalsamfunnsutvikling.

Strategi 1.8:

Sikre alle tilgang til å skape, utøve, oppleve og delta gjennom et bredt spekter av kulturuttrykk

Strategien innebærer å:

- legge til rette for produksjon og formidling av kunst og kultur på lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå
- styrke den formelle uavhengigheten til kunst- og kulturinstitusjonene og dermed den kunstneriske ytringsfriheten
- legge til rette for at kunst og kultur kan ytres og oppleves også av målgrupper som i liten grad deltar i dag
- jobbe målrettet for at kunst- og kulturarenaer blir universelt utformet
- sikre at alle kan være med på å definere hva som er viktig kulturarv og oppleve eierskap til denne
- bidra til at økonomi ikke blir et hinder for deltakelse
- videreutvikle bibliotekene, museene og andre kulturinstitusjoners rolle som møteplasser og arena for samfunnsforståelse og kildebevissthet
- styrke samarbeidet mellom ulike kunst- og kulturaktører, og mellom profesjonelle og frivillige
- styrke samarbeidet mellom lokalt og regionalt nivå og mellom kommunene
- sikre et mangfold av kunst av høy kvalitet i offentlige bygg og på offentlige arenaer
- påvirke nasjonale myndigheter for å bedre Østfolds rammebetingelser for kultur

Strategien bidrar til å nå:

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

delmål 20: I Østfold har alle tilgang til å skape, utøve, oppleve og delta innen et bredt spekter av kulturvirksomhet og fysisk aktivitet

delmål 21: Østfolds innbyggere har tilgang til gode offentlige tjenester og tilbud

Hvorfor gjør vi dette?

Kunst- og kultur ivaretar ytringsmangfoldet og ytringskulturen og er en grunnleggende del av et fungerende demokrati (NOU, 2022: 9). Kulturpolitikken skal fremme demokrati og ytringsfrihet, og er forankret i nasjonal lovgivning. Den skal oppleves som relevant for alle og oppfylle

kulturlovens formål om at alle skal få anledning til å delta i kulturaktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk. Tilgjengelig og relevant kunst og kultur har betydning for blant annet folkehelse, utdanning, økonomisk verdiskaping og- valgdeltakelse.

Opplevelsen av mening og sammenheng er viktig for folks helse og livskvalitet. Flere ungdomsundersøkelser viser en nedgang i opplevelsen av mening og retning i livet. Kunst- og kulturlivet kan spille en vesentlig rolle i å motvirke denne utviklingen. Gjennom skapende prosesser, fellesskap og møte med ulike uttrykk kan barn og unge utforske hvem de er, finne tilhørighet og oppleve at de betyr noe for andre. Kultur gir ikke bare underholdning, men næring til livsmening, refleksjon og personlig vekst.

Kultur gir dypere forståelse av og mellom medmennesker. Kunst og kultur gir oss mulighet til å reflektere over våre verdier og holdninger, og til å lære om andre perspektiver. En åpen og kritisk meningsutveksling gjennom ulike kulturuttrykk er en forutsetning for at institusjoner og utøvere innen kunst og kultur kan fungere som sosial kommentar og bidra til demokrati og deltakelse. Slik får vi en mer inkluderende og åpen debatt om samfunnets utfordringer. Museer, gallerier, kulturhus, bibliotek, teaterscener, kirken og øvrige kulturarenaer er viktige aktører i arbeidet med å tilrettelegge for dette. Som kunnskapsforvaltere og læringsarena spiller de sammen med profesjonelle kunstnere en viktig rolle i demokratiutviklingen. Den kulturelle skolesekken (DKS) er en stor kulturaktør i Østfold. Den gir alle elever i grunnskoler og videregående skoler et møte med profesjonell kunst innen musikk, scenekunst, visuell kunst, film, litteratur og kulturarv. DKS' tilbud er relevant for målgruppene og gjenspeiler et bredt mangfold i Østfoldsamfunnet.

Kunst- og kulturlivet endrer seg i takt med utviklingen i hele samfunnet. Prinsippet om armlengdes avstand sikrer kunstnerisk frihet og uavhengighet. Dette gir kulturaktører rom til å utvikle et mangfoldig tilbud uten politisk innblanding.

Kunst- og kultur er en viktig del av den åpne og informerte offentlige samtalen. Den bidrar til kritisk tenking og meningsbrytning. Kultur og det frie ordet har stor betydning for sivil motstandskraft. Tilgang til uavhengige kunst- og kulturuttrykk kan gi mening i vanskelige tider og en følelse av tilhørighet, identitet og håp. Kulturinstitusjoner, bibliotek og trossamfunn kan også være viktige samlingspunkter i kriser og en viktig del av totalberedskapen i Norge. Bibliotekene er også en arena for kunnskap og folkeopplysning, og for å øke den kritiske medieforståelsen i befolkningen.

Kunst og kultur har også stor verdi for lokalsamfunnene. De tilbyr viktige arenaer for sosiale møter og felles opplevelser. Folkebibliotekene og museene har også en særlig rolle som uavhengig møteplass og arena for formidling – og offentlig samtale og debatt. Det er viktig å legge til rette for godt samarbeid mellom lokale og regionale kulturaktører og institusjoner. En god kulturell infrastruktur i hele fylket forutsetter et videre i samarbeid mellom profesjonelle aktører og institusjoner, kommunene, næringslivet og frivilligheten.

Bærekraftig samfunnsutvikling forutsetter også grønn omstilling i kunst- og kulturlivet. Det er behov for bedre kompetanse, omstillings- og utviklingsevne hos kunst- og kulturaktører og publikum mot det grønne skiftet.

Bruken av det offentlig finansierte kulturtilbudet er skjevt fordelt og personer med høy utdannelse og høy inntekt er i størst grad brukere av kunst og kultur, og en stor andel er kvinner. Vi må satse på et kulturliv som rommer den demografiske variasjonen i befolkningen. Det er viktig å sørge for mangfold også når det kommer til talentutvikling og utvikling av tilbud. Dette forutsetter at de som jobber med barn og unge innenfor kultur og idrett har tilstrekkelig kompetanse både til å ivareta bredden, og å stimulere og støtte talenter. Det regionale nivået bør bidra til å styrke forbindelsen mellom profesjonelle og frivillige aktører og løfte frem mangfold i talentutvikling og nye kulturuttrykk.

Det er få lovpålagte tjenester på kulturområdet og kulturtilbud som er basert på offentlig finansiering, og tilskudd er derfor sårbare for kutt. Kunst og kulturbransjen er også en arbeidsplass med varierende og ustabile inntektskilder. For å sikre et solid og nyskapende kulturliv som rommer bredden av befolkningen, er det viktig med en aktiv og offensiv kulturpolitikk som gir forutsigbarhet og gode rammer. Vi må legge til rette for et kulturliv som rommer den demografiske variasjonen i befolkningen med målrettede tilbud som bidrar til mangfold og talentutvikling.

Kunst- og kulturlivet i Østfold mottar i mindre grad statlige tilskudd til institusjoner, produksjon og formidling per innbygger enn sammenlignbare regioner. Samtidig må deler av kulturlivet i Østfold konkurrere med kulturtilbudet i Oslo. Det må derfor legges til rette for en langsiktig utvikling med vekt på behov og ambisjoner for hele kulturlivet. Alle forvaltningsnivåer må bidra med relevante virkemidler, økonomi og planer, som støtter opp om initiativ og satsninger i kulturen. Planer i de tre forvaltningsnivåene må peke i samme retning, og ha mest mulig felles prioriteringer.

De ledende profesjonelle kunst og kulturinstitusjonene i fylket, som Galleri F15 og kunstbiennalen Momentum, Det Norske blåseensemblet, Østfold Teater, Østfold kunstsenter og Opera Østfold er eksempler på aktører som tilfører fylket og landet et mangfold av uttrykk og stemmer på et høyt profesjonelt nivå. Institusjonene har en særlig rolle som grunnmur og sikrer profesjonalitet, bidrar med og tilfører kompetanse til kulturlivet i Østfold. Institusjonene har et særlig ansvar for samspill med det frie feltet og med kulturfrivillighet, og å bidra til læringsarenaer og talentutvikling for unge utøvere i Østfold. Forutsigbarhet i rammebetingelsene er en betingelse for disse institusjonens drift og utvikling og vil øke muligheten til å skape, utøve, oppleve og delta i kultur av høy kvalitet i Østfold.

Det er behov for å løfte kulturfeltet inn i planprosessene til kommuner og fylkeskommuner for å se betydningen og sammenhengen med øvrig samfunnsutvikling. Regjeringens etablering av [regionale kulturfond fra 2025](#) øker viktigheten av strategiske og planmessige avklaringer.

Strategi 1.9: Skape kultur for økt fysisk aktivitet i hverdagen

Strategien innebærer å:

- redusere fysiske, sosiale og økonomiske barrierer for deltagelse i både organisert og egenorganisert fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv
- redusere kostnader og forbruk knyttet til idretts- og friluftslivsaktiviteter, gjennom låneordninger, fleksible løsninger og holdningsendringer
- øke bredden i deltagelse gjennom målrettet rekruttering og medvirkning blant barn og unge og grupper som deltar mindre
- stimulere og motivere til mer aktive reisevaner i hverdagen
- ruste opp og etablere universelt utformede tur- og aktivitetsområder og idrettsanlegg i samarbeid med brukere og grunneiere
- tilrettelegge for et variert aktivitetstilbud i nærmiljøet, tilgjengelig for alle, uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon
- vektlegge folkehelseperspektivet i den organiserte idrettsaktiviteten og styrke samarbeidet mellom offentlige aktører og idrettskretsen
- fremme samlokalisering, flerbruk og deling av lokaler og anlegg

Strategien må leses i sammenheng med strategi 3.8 i Regional plan for areal og mobilitet

Strategien bidrar til å nå:

delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016

delmål 11: I 2040 er veksten i transportbehovet og personbiltrafikken i fylket redusert. I byvekstavtaleområdene er personbiltransporten på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023 innen 2033, og ytterligere redusert innen 2040

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

Hvorfor gjør vi dette?

Fysisk aktivitet bidrar til god helse og livskvalitet. Å skape kultur for økt fysisk aktivitet i hverdagen innebærer å gjøre det enklere for folk å være i aktivitet, tilrettelegge for lek og idrett, og å gjøre det mer attraktivt å bevege seg til fots og sykkel i det daglige. Dette gjelder også tilrettelegging for arbeidsreiser og fritidsreiser med sykkel og til fots, slik det er omtalt i Regional plan for areal og mobilitet. Å senke terskelen for fysisk aktivitet innebærer også å tilrettelegge gode aktivitetsarenaer, idrettsanlegg og friluftslivsområder nær der folk bor. Å begrense kostnadene for å være fysisk aktiv er også viktig. Tilrettelegging for friluftsliv må skje i dialog med både brukere og grunneiere. Reglene i friluftsloven og allemannsretten må praktiseres på en måte som øker den fysiske aktiviteten for flest mulig i Østfold.

Aktivitetsnivået i befolkningen i Norge er generelt for lavt, men varierer med alder og mellom kjønn og sosiale grupper. Om lag 20 prosent av den voksne befolkningen i tidligere Viken fylke oppnår anbefalingene om minst 30 minutter daglig fysisk aktivitet (Folkehelseinstituttet 2023).

Dette kommer blant annet av at skole- og arbeidshverdagen bidrar til mye stillesitting for mange. Tid, helse og økonomi anses som de største hindrene for trening i hverdagen. Det er særlig de som i minst grad deltar i trening som oppgir økonomi som barriere for trening (Statistisk sentralbyrå 2021). Andre barrierer kan blant annet være manglende relevant aktivitetstilbud eller manglende universell utforming. Psykisk uhelse kan også skape en høy terskel for både egentrening og deltagelse i organisert aktivitet.

Deltakelse i friluftsliv og trening øker med høyere utdanningsnivå og sosioøkonomisk status. Gutter er mer aktive enn jenter. Det er jevnt høy deltagelse i lavterskel-aktivitetene, som fotturer i nærmiljø. Befolkningen med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn har lavere deltagelse i flere idretts- og friluftslivsaktiviteter enn etnisk norske og vestlige innvandrere (Statistisk sentralbyrå, 2021). Fotball og fotturer i nærmiljøet har størst oppslutning og interesse på tvers av kulturelle bakgrunner.

Skoler og arbeidsplasser har et betydelig potensial for å bidra til mer fysisk aktivitet, ettersom mange tilbringer store deler av dagen der. Forskning viser at langvarig stillesitting kan føre til økt risiko for fysiske og psykiske helseproblemer, som hjerte- og karsykdommer, angst og depresjon (Folkehelseinstituttet 2023). Å integrere mer bevegelse i hverdagen, for eksempel gjennom hyppigere pauser, fysisk aktivitet mellom undervisningstimene eller aktive arbeidsstasjoner, kan redusere stillesittingen og samtidig øke produktivitet, læring og velvære.

Den organiserte idretten er viktig, både for å legge til rette for aktivitet og for å gi opplevelser til fellesskapet som tilhengere og supportere. Viken idrettskrets har en regional rolle innen anleggsutvikling, inkludering og folkehelse. Den jobber for å utvikle en «aktiv identitet» i befolkningen. Idrettskretsen har ansvar for å koordinere, støtte og representere idrettslag, og inngår som en naturlig samarbeidspartner i regionalt utviklingsarbeid sammen med idrettsrådene.

Den organiserte idrettens strategiske fokus på internasjonale folkehelsemål, som WHO og EUs strategier for fysisk aktivitet og sosial bærekraft, må være basisen i samarbeidet mellom det offentlige og den organiserte idretten. Det er viktig at idretten har et tilbud til ulike grupper.

Samlokalisering og flerbruk av idrettsanlegg vil gi gevinster med tanke på arealbruk og transport. Ved utvikling av idretts- og aktivitetsanlegg må utforming, materialbruk, grad av naturinngrep og lokalisering vurderes ut ifra hensyn til klima og miljø. Dette kan gjøres gjennom økt kunnskap og erfaringsdeling om god anleggsutvikling. Prioritering av bærekraft og flerbruk/sambruk ved finansiering og klare retningslinjer for lokalisering i arealplanleggingen, er også viktig. Tiltak som skal gjennomføre organisert aktivitet må også ses i sammenheng på tvers av fylkesgrenser, der dette er naturlig.

Regional plan for Kompetanse og verdiskaping

Kompetanse og verdiskaping

Alle som bor i fylket vårt skal oppleve at de har gode muligheter til å ta en utdanning, utvikle sin kompetanse og sine ferdigheter og få et relevant og meningsfullt arbeid. De private og offentlige virksomhetene i fylket vårt skal ha tilstrekkelig tilgang til arbeidskraft med rett kompetanse. Kloke hoder og raske hender er vår viktigste ressurs og en forutsetning for konkurransekraft og utvikling i fylket vårt.

Vi blir stadig færre som jobber og stadig flere av oss står utenfor arbeidslivet. Dette skjer samtidig som stadig flere trenger offentlige helse- og omsorgstjenester. Det betyr at vi må finne nye løsninger, øke produktiviteten og verdiskapingen og sikre en rettferdig og bærekraftig fordeling av felles ressurser. Østfoldsamfunnet må - som resten av landet og verden - gjennom en stor omstilling for å nå vedtatte klima- og miljømål. Å ta hensyn til planetens tålegrense krever strukturendringer, men det krever også bevisste valg, prioriteringer og handling fra innbyggere, næringsliv og offentlig sektor. For å klare omstillingen trenger vi et sterkt, kompetent og konkurransedyktig næringsliv.

Regional plan for kompetanse og verdiskaping skal bidra til dette. Gjennom bredt samarbeid skal utdanning og arbeidsliv utvikles slik at alle skal kunne bidra og utnytte sine evner og muligheter.

Temaene i denne planen er sentrale for å få til bærekraftig verdiskaping og grønn omstilling, og gjøre Østfold til et godt sted å leve, bo og virke. Skal vi lykkes med det, trenger vi å mobilisere hele arbeidsstyrken, utvikle kunnskap og kompetanse som vi trenger i dag og for fremtiden, og et næringsliv som er omstillingsdyktig. Utfordringene vi står ovenfor henger sammen, men fordi målgruppene er forskjellige og verktøyene ulike, har det vært nødvendig å gruppere dem i to hovedtema for å kunne håndtere og løse dem på en hensiktsmessig måte.

Tema 1: Arbeid, inkludering og kompetanse

Rett kompetanse og mulighet for å tilegne seg ny kunnskap og nye ferdigheter er en nøkkel for deltakelse i arbeids- og samfunnslivet. Det er avgjørende for enkeltindividets mulighet til å leve et godt og meningsfylt liv, for sysselsettingsandelen, og for samfunnets omstillingsevne og næringslivets konkurransekraft.

Tema 2: Grønn og rettferdig verdiskaping

Den raske teknologiske endringstakten i økonomien stiller økte krav til omstillings- og innovasjonsevnen i regionens næringsliv. For å lykkes er det nødvendig å etablere en kultur for innovasjon og kreativitet, sikre tilgang til kapital og kunnskapsmiljøer og kompetent arbeidskraft, samt etablere et tett samarbeid mellom ulike aktører som bedrifter, academia og myndigheter. God og relevant kompetanse er avgjørende for innovasjonsdrevet omstilling, verdiskaping og vekst i en region.

Tema 1: Arbeid, inkludering og kompetanse

Rett kompetanse og mulighet for å tilegne seg ny kunnskap og nye ferdigheter er avgjørende for å kunne delta i arbeids- og samfunnslivet. Det gir mennesker mulighet til å leve et godt liv, stå i arbeid og styrker både omstillingsevnen og næringslivets konkurransekraft.

Det grønne skiftet, digitalisering og nye produksjonsprosesser øker kravene til kompetanse og skaper samtidig behov for helt nye ferdigheter.

Utdanning og yrkesdeltakelse påvirker helse, levealder og materiell levestandard. Utdanning gjør oss relevante som arbeidstakere. Skole, studie- og arbeidsplasser er viktige arenaer for kontakt med andre mennesker. Yrkesdeltakelse og studier gir dessuten mening og struktur i hverdagen og opplevelse av å bidra i samfunnet. Slik deltakelse er viktig for livskvalitet og god livskvalitet virker positivt på helsen vår.

Østfold har en lavere sysselsettingsandel enn landsgjennomsnittet. Nær 4 av 10 i arbeidsfør alder står utenfor arbeidslivet (NAV 2024).

For å unngå varig utenforskap bør de unge som står utenfor utdanning eller arbeid vies spesiell oppmerksomhet. I Østfold står 11,9 prosent av befolkningen mellom 15-29 utenfor arbeid eller utdanning. 6,2 prosent har stått utenfor arbeid og utdanning i 2 år eller mer (ABØ Analyse, 2024). Denne gruppen står i fare for varig utenforskap.

Årsakene til at man står utenfor arbeidslivet er sammensatte og ofte en kombinasjon av flere faktorer. Mangel på jobbmuligheter, helseproblemer, alder, lav kompetanse, manglende norskkunnskaper, manglende likestilling og inkludering, eller personlige valg og prioriteringer er faktorer som ofte trekkes fram.

Selv om flere fullfører høyere og videregående opplæring i dag, er frafallet fortsatt for høyt. Særlig gjelder dette innenfor yrkesfaglige utdanninger (Vedeler Johnsen og Ervik 2022). Årsakene til frafall er mange. Vi vet at alle overganger i utdanningssystemet er sårbare, og at lav fullføring i videregående opplæring er nært knyttet til svake ferdigheter etter grunnskolen.

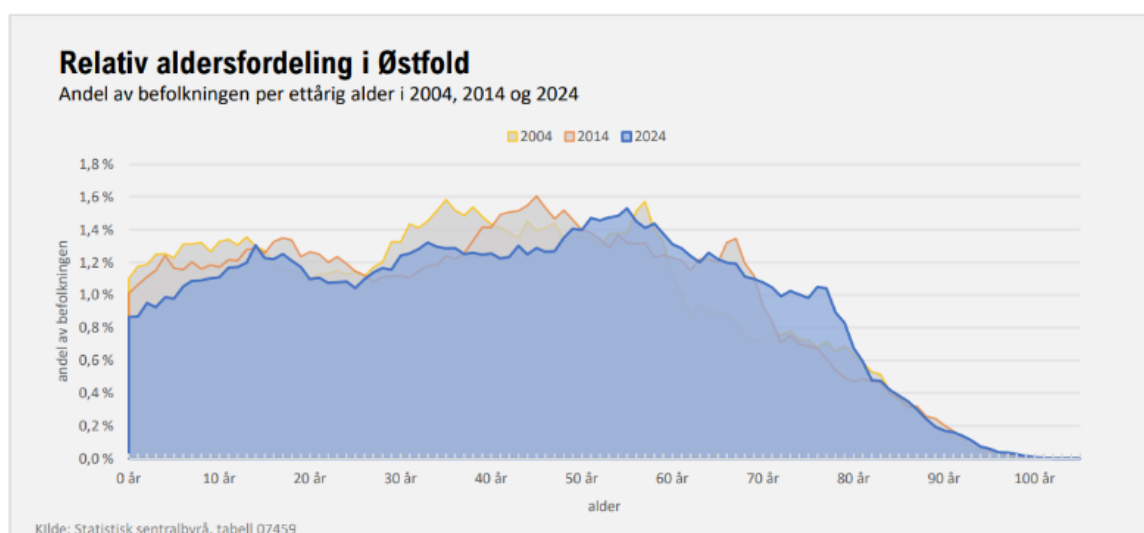
Samtidig som andelen som står utenfor arbeidslivet er høyt, ser vi at det er underskudd på arbeidskraft i fylket. Dette underskuddet vil sannsynligvis vedvare og øke i takt med den demografiske utviklingen. Østfolds befolkning blir stadig eldre. Frem til 2040 vil befolkningen i fylket øke fra dagens 315.000 til 342.500. Brorparten av veksten vil skje i gruppen over 66 år. Det betyr at samtidig som vi får stadig flere eldre og pleiebehovet vil øke, blir andelen av befolkningen i arbeidsfør alder mindre. Vi får færre hender i arbeid.

I NAVs bedriftsundersøkelse 2024 rapporteres det at virksomhetene i Østfold mangler 1700 arbeidstakere (NAV, 2024). To av ti virksomheter i Østfold forsøkte i 2024 å rekruttere medarbeidere uten å få tak i ønsket kompetanse. Det meldes om vedvarende mangel på ingeniører, fagarbeidere innen bygg- og anlegg, servicearbeidere innen overnatting- og serveringsvirksomhet, sykepleiere og lærere.

Vi må utnytte arbeidskraften vi har tilgjengelig bedre enn i dag. En del av løsningen vil være å sikre kompetansehevingstiltak og bedre likestilling og inkludering i arbeidslivet, men det vil også være nødvendig å utnytte restarbeidsevne og sørge for at vi kan stå lenger i jobb. For at flest mulig kan ta del av arbeidslivet, må vi også ha et arbeidsliv hvor alle kan føle seg trygge og velkomne, som er fritt for diskriminering og rasisme, og der mangfold er en ressurs. Vi må gjøre det lettere å ta rett utdanning, det må bli lettere å starte egen virksomhet og vi må ha gode ordninger som gjør terskelen inn i arbeidslivet lavere.

For å møte utfordringene vi står ovenfor må vi skape godt samsvar mellom tilbud og etterspørsel etter kompetanse, vi må bruke arbeidslivet som arena for opplæring og kompetanseutvikling, og utvikle fleksible og tilpassede kompetansetilbud. Økt fullføring og gode overganger mellom nivåene i utdanningssystemet og mellom utdanning og arbeidslivet er nødvendig for å sikre at flest mulig lykkes i arbeidslivet. Østfolds geografiske plassering mellom store befolkningskonsentrasjoner i og rundt Oslo og Värmland og Västra Götalandsregionen gjør at vi har gode muligheter til å utvide arbeidsmarkedet, utnytte kapasiteten og styrke næringssamarbeidet og utviklingsmiljøene.

Figur: Figuren illustrerer kilder til kompetanse og kilder til arbeidskraft.

Strategi 2.1: Bedre samsvar mellom tilbud og etterspørsel etter kompetanse

Strategien innebærer å:

- Sikre god tilgang til informasjon om lokale og regionale arbeidsmarkedsforhold og kartlegge kompetansebehovet på kort og lang sikt
- Legge til rette for samordning og forpliktende samarbeid mellom kompetanseaktørene, forvaltning, forskningsmiljøer og arbeidslivets parter
- Dimensjonere utdanningstilbudet i tråd med arbeidslivets og samfunnets behov
- Løpende utvikle innholdet og relevansen i fagtilbudet i utdanningen, for å svare ut endrede behov
- Sikre god og samordnet karriereveiledning om utdannings- og yrkesvalg på alle arenaer

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 19; Kompetansegapet mellom tilbudt og etterspurt kompetanse er redusert.

Strategien vil i tillegg bidra til å nå delmål 16; Omstillingsevnen i fylkets næringsliv er styrket og delmål 17; Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt

Hvorfor gjør vi dette?

Behovet for kunnskap, ferdigheter og kompetanse endres i takt med utviklingen i samfunnet. Digitalisering, teknologisk utvikling, det grønne skiftet og demografiske endringer påvirker samfunnets behov for arbeidskraft og kompetanse.

Denne strategien retter seg mot behovet for omstilling i utdanningssystemet, i arbeidslivet og til den enkelte.

Som en følge av endringene i samfunnet vil yrker forsvinne, nye yrker vil oppstå og arbeidsoppgavene vil endres. I takt med dette vil også kravene til kompetanse endres.

Jobbmulighetene og kompetansebehovene varierer innad i fylket vår. Det er varierende samsvar mellom arbeidsmarkedets behov og tilgang på arbeidskraft.

Avstanden mellom det som tilbys av kompetanse og det arbeidslivet har behov for, må reduseres. For å få til dette er det behov for samarbeid som går på tvers av fagfelt, sektorer, bredden av tjenesteleverandører og forvaltningsnivåer. Vi må skape en felles forståelse av utfordringsbildet og det fremtidige behovet. Forståelsen må brukes til å utvikle fagtilbud, studier og utdanninger, den må benyttes i veiledningen av elever og studenter og den må benyttes i dimensjonering av skole- og studieplasser.

Kunnskapen om endrede behov, på kort og lang sikt er fragmentert. For å skape en felles forståelse for hvilke endringer det er behov for i fylket vårt er vi avhengig av kunnskap, analyser og framskrivninger, og arenaer for drøfting og tolkning mellom kompetanseaktører, arbeidslivets parter og offentlig sektor.

Strategi 2.2: Styrke arbeidslivet som arena for kompetanseutvikling

Strategien innebærer å:

- Øke bevisstheten om behovet for kompetanseutvikling på arbeidsplassen
- Avklare og avdekke kompetansebehovet i ulike bransjer (se 2.1)
- Synliggjøre etter- og videreutdanningstilbudet i regionen
- Utvikle nye og eksisterende arenaer for kompetanseutvikling

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 16: Omstillingsevnen i fylkets næringsliv er styrket

Delmål 19: Kompetansegapet mellom tilbudt og etterspurt kompetanse er redusert.

Delmål 17: Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt

Hvorfor gjør vi dette?

Med raske endringer, digital og teknologisk utvikling og krav til omstilling, må kontinuerlig kompetanseutvikling være en integrert del av arbeidslivet. Kompetanseutvikling, kvalifisering og rekvalifisering er viktig både for den enkelte arbeidstaker og for den enkelte virksomhet.

Muligheter og tilgang til kompetanseutvikling varierer mye mellom bransjer og størrelsen på virksomhetene: Små og mellomstore bedrifter utnytter i mindre grad etter- og videreutdanningstilbudet og de ulike tilskuddsordningene rettet mot dette, enn større virksomheter. Dette reduserer utvikling, omstillingsevne og konkurransekraft.

Tilsvarende ser vi at arbeidstakere med kort eller ingen formell utdanning får færre muligheter og tilbud om kompetansepåfyll gjennom arbeidslivet enn arbeidstakere med lang formell utdanning.

Det er ulike årsaker til at tilbudene (og støtteordningene) ikke benyttes. Kunnskap og kjennskap til tilbud og tilskuddsordninger trekkes ofte frem som en forklaring. Presset økonomisk situasjon, knapphet på tid, motivasjon og korte planleggingshorisonter er også forklaringer som går igjen.

Samtidig ser vi at det er rekrutteringsvansker i mange bransjer og yrker, og et udekket kompetansebehov (NOU 2020:2, NAV 2023a, Furholt og Børing 2024). Deler av det udekkede kompetansebehovet kan løses ved å benytte etter- og videreutdanningstilbudet.

Kompetanseutvikling, læring og erfaringsdeling på arbeidsplassen blir stadig viktigere.

For å sikre at utdanninger er relevante for arbeidslivet, må det legges til rette for et nært samarbeid mellom arbeidsliv og utdanningsinstitusjoner. Informasjon om tilbud og ordninger må gjøres tilgjengelig, samtidig som forståelsen for fordelene av en strategisk og bevisst kompetanseutvikling i egen virksomhet må økes.

Strategi 2.3: Fleksible og tilpassede kompetansetilbud for læring gjennom hele livet

Strategien innebærer å:

- Legge til rette for alternative veier til formell kompetanse og rekvalifisering
- Styrke grunnleggende ferdigheter i lesing, regning og IKT hos den voksne delen av befolkningen
- Sikre gode rådgivnings- og veiledningstjenester

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 14: Sysselsettingsandelen i Østfold har økt og er i 2040 - 69 prosent,
samt delmål 16; Omstillingsevnen i fylkets næringsliv er styrket og
17: Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt

Hvorfor gjør vi dette?

For å sikre arbeidsdeltakelse og dekke virksomhetenes behov for kompetanse og arbeidskraft, vil kontinuerlig kompetanseutvikling, omskolering og rekvalifisering gjennom etter- og videreutdanning bli stadig viktigere.

Tilbud som ikke gis ved en etablert utdanningsinstitusjon kan skje på arbeidsplassen, på lokalt opprettede studiesentre, hjemme, eller organisert som samlinger i kombinasjon med individuelt arbeid.

Det er mange aktører som har viktige roller innenfor livslang læring. Samarbeid mellom disse aktørene er nødvendig for å oppnå best mulig utnyttelse av tilgjengelige ressurser og virkemidler.

For at flest mulig skal kunne delta i kompetanseutviklingen er god karriereveiledning, rådgivning og samarbeid mellom ulike aktører nødvendig. For at arbeidslivet skal klare de omstillinger vi står foran, må det legges til rette for at arbeidstakere får mulighet til relevant kompetanseutvikling. Behovene for oppdatering og utvikling av kompetanse kan variere både for virksomheter og enkeltindivider.

Fagskolene tilbyr høyere yrkesfaglig utdanning som er arbeidslivsrelevant, tilpasset studenter som er i arbeid, og arbeidslivets behov for ny kompetanse. Tilbudet er imidlertid ikke godt nok kjent i alle bransjer.

Mange har begynt på en utdanning som ikke er fullført, andre har tatt en utdanning som det ikke er behov for, eller tatt en utdanning i utlandet som ikke er godkjent i Norge. Noen av disse er i arbeid, mens andre står utenfor både utdanning og arbeidsliv.

Uansett hva som er årsaken til at kompetansen er mangelfull eller lite relevant, er det viktig å anerkjenne den kompetansen den enkelte faktisk har opparbeidet seg gjennom tidligere eller nåværende arbeid eller utdanning. Gjennom realkompetansevurdering kan veien til en ny formell kompetanse bli enklere å nå.

1 av 10 voksne i Norge har svake ferdigheter i regning, lesing og IKT. De manglende ferdighetene hindrer tilknytning til arbeidslivet, og mulighetene til å bytte jobb eller tilegne seg ny kunnskap. Flyktninger og innvandrere ser ut til å ha et særlig behov for kompetanseutvikling og tilknytning til arbeidslivet. I første rekke har mange behov for norskopplæring, men mange har også arbeidslivserfaring og utdanning fra hjemlandet som kan anerkjennes, og bygges videre på til formell kompetanse. Arbeidsplassen er en god arena for norskopplæring og utvikling av faglig kompetanse.

Strategi 2.4: Flere elever og studenter skal fullføre og bestå utdanning

Strategien innebærer å:

- Følge opp elever, lærlinger og studenter systematisk
- Sikre et trygt og inkluderende skole- og læringsmiljø
- Sikre opplæring av høy kvalitet på alle læringsarenaer
- Sikre gode overganger i opplæringsløpet
- Videreutvikle og styrke karriereveiledning om utdannings- og yrkesvalg

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 15: *Andelen elever som fullfører og består videregående skole er økt*

Strategien vil også bidra til å nå delmål 14 Sysselsettingsandelen i Østfold har økt og er i 2040 - 69 prosent

Strategien må leses i sammenheng Regional plan for økt livskvalitet, deltagelse og likeverd – strategi 1.5

Hvorfor gjør vi dette?

Å sikre en inkluderende, rettferdig og god utdanning, og fremme muligheter for livslang læring for alle er et av FNs bærekraftsmål. I Norge har vi kommet langt i retning av å nå målet. Vi har videregående opplæring (VGO) som er åpen for alle. Nesten alle ungdommer i et årskull begynner direkte i VGO etter grunnskolen. En høy andel elever fullfører og består med et fag- eller svennebrev som kvalifiserer til arbeidslivet, eller med generell studiekompetanse.

Andelen elever som fullfører og består hele opplæringsløpet innen fem til seks år har økt betydelig fra 2014-kullet til 2018-kullet. For 2018-kullet var det imidlertid en liten nedgang

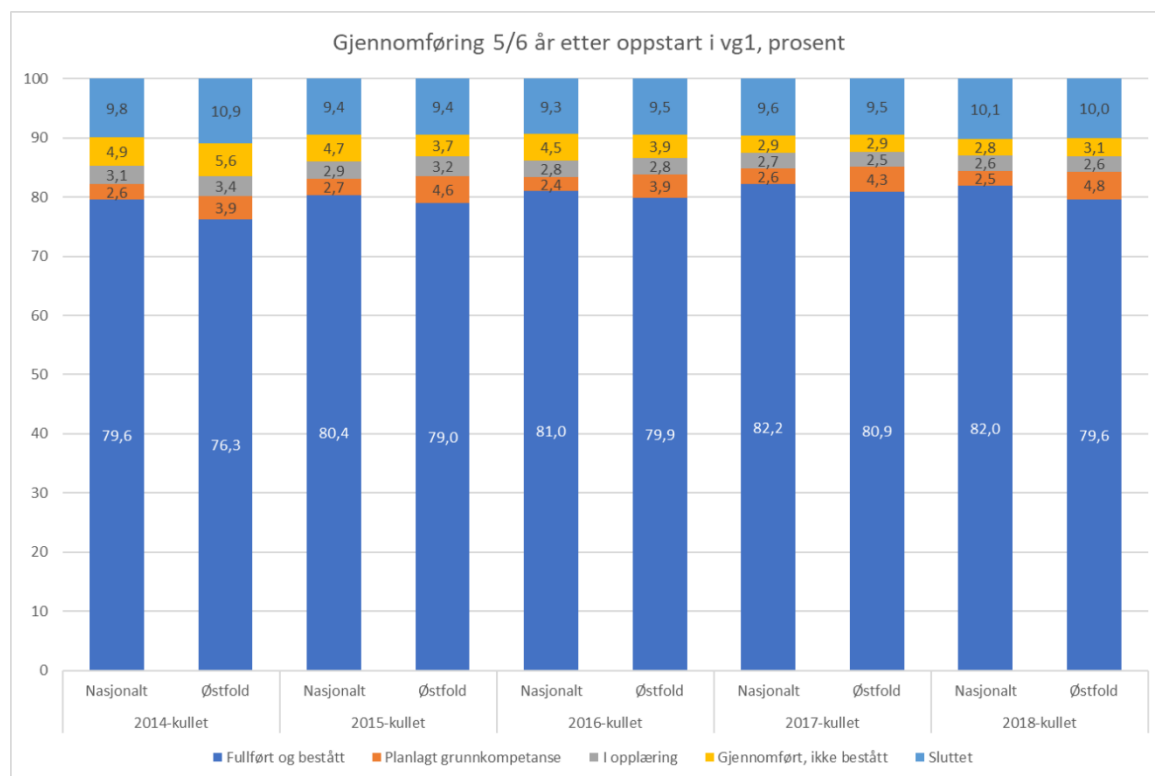

sammenlignet med kullet før. I Østfold fullførte og besto 79,6 prosent av 2018-kullet, mens den nasjonale andelen var 82 prosent.

Når vi ser på andelen som består hvert enkelt skoleår, viser tallene en negativ utvikling etter skoleåret 2019/2020, både nasjonalt og i Østfold. Nedgangen var særlig tydelig på studieforberedende utdanningsprogram. Fra og med skoleåret 2024/2025 ser denne trenden ut til å ha snudd, med en økning i andelen elever som består skoleåret, spesielt innenfor studieforberedende. Andelen som består skoleåret er nå tilnærmet lik mellom yrkesfaglige og studieforberedende programmer.

Til tross for variasjoner i andelen som fullfører og består, har andelen elever som slutter i løpet av skoleåret vært relativt stabil. Samtidig har det vært en svak nedgang i andelen elever som har strykt i ett eller flere fag («Ikke bestått»). De senere årene har det også vært en økning i andelen elever i kategorien «Holder på». Dette er elever som ikke har bestått hele skoleåret, men som følger et tilpasset opplæringsløp; for eksempel ved at ett skoleår strekker seg over flere år. I lys av fullføringsreformen er det forventet at denne gruppen vil øke ytterligere i årene som kommer.

Fullført videregående opplæring er en viktig inngang til arbeidslivet og videre utdanning, og det er over tid satt i gang mange tiltak for å øke læringsutbyttet og fullføringen i både videregående opplæring og i høyere utdanning. Ettersom det fortsatt er for mange som ikke fullfører en utdanning er det viktig å fortsette arbeidet med å utvikle, samordne og evaluere de ulike tiltakene for at flest mulig fullfører og består utdanningen sin.

Figur 1: gjennomført videregående opplæring 5-6 år etter oppstart vg1 i prosent, for kullene som startet 2014-2018

Studier om frafall viser at det er mange ulike og sammensatte grunner til hvorfor ungdom avbryter utdanningen sin. Hvilke tiltak vi har og hvilke vi trenger for å få flere til å fullføre utdanningen sin må derfor ses i nær sammenheng med årsakene til frafall. Arbeidet med gode oppvekstvilkår og innsatsen som gjøres overfor barn tidlig i livet er en del av dette. Strukturene og metodene som benyttes i barnehage og grunnskole kan ha stor betydning for å forebygge og redusere utenforskap senere i livet. Det samme gjelder barn og unges deltakelse i frivillig aktivitet.

Det er nødvendig med tett dialog og samarbeid for å redusere frafallet. Særlig aktuelt er samarbeid mellom hjem og skole, mellom skolenivåer, mellom skole og næringsliv og kommunale og statlige virksomheter. Tiltakene må være både på individnivå og systemnivå.

Strategi 2.5: Inkludering av hele arbeidsstyrken

Strategien innebærer å:

- Samordne innsatsen for å øke inkluderingen i arbeidslivet
- Utvikle lederkompetanse og organisasjonskulturer som fremmer inkludering
- Legge til rette for at flere eldre kan stå i arbeid lenger
- Legge til rette for at voksne får fullføre sin videregående opplæring i tråd med fullføringsreformen
- Samkjøre individuelle karriereplaner på tvers av myndighetsnivåer og roller
- Utvikle, samle og oppdatere et mer detaljert kunnskapsgrunnlag for å avgrense ulike målgrupper
- Styrke entreprenørskapskompetansen og mulighetene til å skape sin egen arbeidsplass

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 14: Sysselsettingsandelen i Østfold har økt og er i 2040 - 69 prosent

I tillegg vil strategien bidra til å nå;

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

delmål 13: Innen 2030 skal andelen barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt reduseres betydelig og ligge under 10%.

Strategien må leses i sammenheng Regional plan for økt livskvalitet, deltagelse og likeverd – strategi 1.5

Hvorfor gjør vi dette?

Lavere befolkningsvekst og en aldrende befolkning gjør at det blir stadig færre personer i arbeidsfør alder i Østfold. Samtidig ser vi at en relativ stor andel av de i arbeidsfør alder står

utenfor arbeidslivet. Nær 1 av 4 i arbeidsfør alder i Østfold står i dag utenfor arbeidslivet (NAV 2024c).

Andelen østfoldinger utenfor arbeid og utdanning varierer i de ulike delene av fylket. Vi ser at kjønn, alder, helse, funksjonsevne, kulturell bakgrunn og utdanningsnivå har betydning for deltakelse i arbeidslivet.

Det unge utenforskapet er spesielt bekymringsverdig. I alderen 15-29 står 11,9 prosent utenfor arbeid eller utdanning. 6 prosent av disse har stått utenfor i 2 år eller mer. Vi ser at andelen unge som står utenfor er høyere blant innvandrere enn i øvrig befolkning (ABØ analyse, 2024)

Å falle ut av arbeidslivet i ung alder kan ha store konsekvenser for livskvaliteten gjennom livet.

Samtidig som andelen av befolkningen som er i arbeid eller utdanning synker, er behovet for arbeidskraft økende. I NAVs bedriftsundersøkelse 2024 rapporteres det at virksomhetene i Østfold mangler 1700 arbeidstakere (NAV, 2024a). To av ti virksomheter i Østfold forsøkte i 2024 å rekruttere medarbeidere uten å få tak i ønsket kompetanse.

Mangelen påvirker mange bransjer og sektorer. Det er vedvarende mangel på ingeniører, fagarbeidere innen bygg- og anlegg, servicearbeidere innen overnatting- og serveringsvirksomhet, sykepleiere og lærere. Dette påvirker både samfunnets evne til å løse oppgaver og næringslivets konkurransekraft og utviklingsmuligheter.

Arbeidslivet er en nøkkel til deltakelse og tilknytning til samfunnet. Kostnadene knyttet til å stå utenfor fellesskapet er store, både for enkeltmennesket, for næringslivet og samfunnet.

Årsakene til at personer står utenfor arbeidslivet er mange og ofte sammensatte og gjensidig forsterkende. Psykiske og fysiske helseutfordringer, svake språkferdigheter, manglende formell kompetanse eller lav utdanning, nedsatt funksjonsnivå er faktorer som ofte trekkes frem sammen med familiebakgrunn og sosial arv, som forklaringer på svak tilknytning til arbeidslivet. Utviklingstrekk i arbeidsmarkedet, med høyere langtidsledighet og økte krav til kompetanse kan forsterke flere av disse utfordringene.

At årsakene til at folk havner utenfor er mangfoldige og sammensatte, betyr at det er viktig med strukturert og samordnet innsats på mange samfunnsområder for både å forebygge utenforskap og inkludere flere i arbeids- og samfunnsliv.

En spesiell innsats må rettes mot det unge utenforskapet. Dette krever innsats i utdanningsløpet, og i overgangen mellom de ulike nivåene i utdanningen og mellom utdanning og arbeid. Tiltakene må være bedre tilpasset unge med sammensatte utfordringer, og det må skapes helhetlige løsninger.

Arbeidslivsdeltakelsen blant den delen av befolkningen som ikke har norsk bakgrunn er lavere enn befolkningen ellers. Dette kan handle om språkferdigheter, manglende eller ikke dokumenterbare formelle kvalifikasjoner, men også fordommer hos arbeidsgivere og diskriminering.

Den eldre delen av befolkningen er en viktig ressurs i arbeidslivet. Eldre i Norge er friske lengre enn før. Noen eldre arbeidstakere møter negative holdninger til alder på jobben. Dette kan føre til at flere går ut av arbeidslivet tidligere enn de ønsker. Når eldre arbeidstakere får brukt og utviklet

kompetansen sin i arbeidslivet, bidrar det både til å møte et behov for arbeidskraft og til at eldre får leve gode liv.

Personer med nedsatt funksjonsevne er i mindre grad sysselsatt enn befolkningen for øvrig. Ifølge tall fra arbeidskraftundersøkelsen var sysselsettingen blant de som oppgir å ha nedsatt funksjonsevne (Stortingsmelding 32, 2020-2021) i overkant av 40 pst. i alderen 15–66 år i 2. kvartal 2020. Universell utforming og tilpassede løsninger må bli varige tiltak som sikrer at personer med funksjonsnedsettelse kan delta i arbeidslivet på lik linje med andre.

For å nå målet om økt sysselsetting må aktørene i arbeidsliv og utdanning samarbeide sømløst. En samordnet bruk av virkemidler er avgjørende for å skape inkluderende og bærekraftige arbeidsplasser. Dette inkluderer både strukturelle og mangfoldsfremmende grep i arbeidsliv og utdanning og individuell tilrettelegging og tiltak. Mangfold i alder, bakgrunn, kjønn, seksuell orientering og funksjonsevne kan bidra til økt kreativitet og innovasjon. Å utvikle mangfoldsledelse og fremme anerkjennelse av mangfold styrker inkluderingen.

Tema 2: Grønn og rettferdig verdiskaping

Østfold er et fylke med sterk industrihistorie, høy industriell kompetanse og høy industriell omstillingsevne. Vi har sterke kunnskapsmiljøer og god tilgang til bioressurser. Samtidig har vi knapphet på areal, energi, materialer og råstoff, arbeidskraft og kapital.

Vi har et næringsliv, et arbeidsmarked og en økonomi som er tett integrert med hovedstadsregionen og verdensmarkedet. Dette gjør at utviklingen, utfordringene og mulighetene i fylket påvirkes av hva som skjer omkring oss.

Klima- og naturutfordringene, den geopolitiske usikkerheten, den teknologiske utviklingen og endringer i handels- og forbruksmønster gjør at fremtidsutsiktene er usikre.

Vi må ruste oss for endringer. Endrede krav og rammer, endrede muligheter og endrede behov. Vår evne til å håndtere og utnytte disse endringene – vår innovasjons- og omstillingsevne – og hvordan vi bruker og utnytter ressursene våre, vil avgjøre hvordan utviklingen i fylket vårt blir.

Omstillingen Østfold må gjennom er en tvillingomstilling. Vi må fortsette, og forsterke omstillingen til sirkulær økonomi, samtidig som vi endrer måten vi opererer, produserer og gjør forretninger på som følge av den digitale og teknologiske utviklingen. Dette er en samtidig omstilling, som kan bidra til å øke taktskiftet slik at vi raskere kan redusere klimagassutslippene og være smartere i bruken av knappe ressurser og samtidig oppnå bærekraftig verdiskaping og et mer robust samfunn.

Strategiene i den regionale planen skal legge til rette for omstillingen av eksisterende næringsliv, stimulere til nyskaping og styrke næringslivet som en motor for en bærekraftig utvikling.

Den første strategien i denne delen handler om energiomstillingen. Energitilgang er en forutsetning for bærekraftig næringsutvikling og for å nå klimamålene. Østfold skal frigjøre og produsere betydelig mer fornybar energi, effektivisere bruken, bygge ut fjernvarme og styrke infrastruktur og fleksibilitet i forbruket. Et bedre samspill mellom ulike energibærere, smarte styringssystemer, lokal energiproduksjon og -lagring samt utvikling av energifelleskap vil redusere sårbarhet, kutte utslipp og gi rom for ny verdiskaping. For utslippskrevende prosesser må avfallsbaserte og fossiluavhengige løsninger fases inn, samt at karbonfangst og lagring i tillegg er nødvendig for å nå klimamålene.

Den andre strategien handler om ressursbruk og sirkulærøkonomi. Østfold skal gå fra lineære verdikjeder til industrielle økosystemer som utnytter reststrømmer av materialer, varme, vann og infrastruktur på tvers av bransjer. Industriell symbiose, ombruk, gjenvinning og sirkulære forretningsmodeller, delte løsninger og rett virksomhet på rett sted blir virkemidler som både reduserer klimagassutslipp, reduserer areal og ressursbruk og øker verdiskapingen.

Den tredje strategien skal styrke bærekraftig matproduksjon, matberedskap og selvforsyningsgrad i Østfold og Norge ved å utnytte biologiske ressurser bedre, øke kompetanse og fremme samarbeid mellom næring, industri og forskning. Østfolds sterke posisjon innen landbruk og marine ressurser gir grunnlag for grønn vekst, verdiskaping og utvikling av nye produkter og metoder som reduserer klimagassutslipp og bevarer biologisk mangfold. Tiltakene skal bidra til økt selvforsyningsgrad, robuste lokalsamfunn og redusert avhengighet av fossilbaserte materialer.

Den fjerde strategien handler om å styrke innovasjonssystemene i Østfold for å stimulere til bærekraftig verdiskaping gjennom nyskaping, entreprenørskap, kunnskapsbasert innovasjon, teknologiutvikling og omstillingsevne. Den legger til rette for samarbeid mellom næringsliv, forskning, utdanning og offentlige aktører, samt tilgang til kapital og kompetanse for vekstbedrifter. Målet er å akselerere grønn og digital omstilling, legge til rette for innovasjon og rådgivning til oppstartsbedrifter, vekstbedrifter og etablerte bedrifter samt skape møteplasser, og dermed gjøre regionen mer konkurransedyktig nasjonalt og globalt.

Strategi 2.6: Sikre næringslivet tilgang til fornybar og fossilfri energi

Strategien innebærer å:

- Samordne felles innsats for å fase ut fossil energi
- Bruke tilgjengelig energi mer effektivt
- Øke produksjon av fossilfri energi
- Etablere robust og fremtidsrettet infrastruktur for distribusjon av energi
- Samordne offentlig sektor og energiaktører på regionalt nivå
- Utforske nye løsninger som bedrer tilgangen til fornybar energi

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016

Delmål 16: Omstillingsevnen i fylkets næringsliv er styrket

Delmål 4. Innen 2035 skal det være tilgjengeliggjort 2000 GWh mer fornybar energi gjennom økt utnyttning av overskuddsenergi, energieffektivisering og økt produksjon av fornybar energi, sammenliknet med 2024,

Delmål 5: I 2040 er all energiproduksjon og -bruk i Østfold fossilfri eller avfallsbasert

Strategien må leses i sammenheng med Regional plan for areal og mobilitet, strategi 3.19 i Regional plan for areal og mobilitet

Hvorfor gjør vi dette?

Industrien står for 28 prosent av klimagassutslippene og 40 prosent av energibruken i Østfold. Selv om den største delen av energiforbruket i industrien er fossilfri eller avfallsbasert, er over 1 TWh av energien som brukes, basert på fossile energikilder (ABØ analyse 2024). Tilnærmet alle klimagassutslippene fra industrien er knyttet til noen få store punktutslipp. Skal utslippene fra industrien reduseres må produksjonsprosesser elektrifiseres eller baseres på andre og fossilfrie energikilder.

I Østfold bruker vi mer energi enn vi produserer. I tillegg har vi et betydelig effektunderskudd om vinteren. Det kommer av at det meste av energien som produseres i fylket kommer fra elvekraftverk med liten regulerings- og magasineringsmulighet. Vannføringen, og dermed energiproduksjonen, er høyest i sommerhalvåret når forbruket er lavest. Vi er derfor avhengig av import av energi i de periodene forbruket er høyt og produksjonen er lav.

Kapasiteten i strømmettet begrenser vår tilgang til energi produsert andre steder i landet. Dette begrenser muligheten til elektrifisering av produksjonsprosesser, utvikling og utvidelse av eksisterende virksomheter og etablering av nye virksomheter som har stort energibehov.

Arbeidet med å øke kapasiteten i nettet er i gang, men med dagens oppgraderings- og utbyggingstempo vil vi ikke få tilstrekkelig kapasitet før mot slutten av planperioden.

For å sikre raskest mulig oppgradering og utbygging, og best mulig samfunnsmessig effekt av investeringene i strømmettet, bør behov og prioriteringer samordnes på regionalt nivå. Dette gjøres gjennom prioritering av regionale næringsområder og prinsipper for prioritering (Se strategi AM 3.19 og KV 2.7) Samtidig må arbeidet med å redusere energibehovet, utnytte alternative energikilder og overskuddsvarme og reststrømmer, fortsette.

Mange av våre bedrifter har allerede redusert sitt energiforbruk og sine utslipp vesentlig. Dette er gjort blant annet ved energieffektiviseringstiltak, gjennom å legge om til sirkulære praksiser, benytte reststrømmer fra egen produksjon og energiomlegging. Noen har også blitt energileverandører til andre deler av samfunnet, ved å levere bioetanol, biogass eller overskuddsvarme til fjernvarme. Ved å effektivisere produksjonsprosesser og energibruk, utnytte reststrømmer og alternative energikilder, reduseres behovet for tilført energi. Dette er et viktig bidrag til å redusere energibehov, fase ut fossile energikilder og dermed redusere klimagassutslippene fra industrien.

Utnyttelse av overskuddsenergi til f.eks. fjernvarme for annet næringsliv, offentlige bygg og boliger kan redusere behovet for elektrisk energi. Egen energiproduksjon og økt samhandling med nabobedrifter vil bidra til at det er mulig å fase ut fossil energibruk.

Overskuddsvarme fra avfallsanleggene i fylket er en viktig energikilde for flere av de største industriaktørene våre. Energiproduksjonen fra avfallsforbrennings-anleggene er et viktig bidrag for å redusere behovet for annen energi i industrien og bør derfor beholdes. CO₂-utslippene fra avfallsforbrenningen bør håndteres ved karbonfangst og -lagring.

Økt fleksibilitet i energiforbruket er en del av løsningen på energiknappheten. Elektrisitet er fleksibelt og kan brukes til alt fra industriprosesser til transport og oppvarming. Andre typer energi, som varmt vann, er kun egnet til oppvarming. Ved å ta i bruk alternative varmekilder som solvarme, bioenergi og overskuddsvarme fra industrien, kan elektrisitet frigjøres til annen bruk. Videre kan både energilagringssystemer og forflytting av forbruk, både i industrien og hos privatpersoner, bidra til å avlaste strømmettet og frigjøre kapasitet.

Sammenlignet med andre fylker, er biogassproduksjonen i Østfold stor, og det finnes mye uutnyttet biogass i og i nærheten av industribedriftene som kan brukes til å erstatte fossil gass. Ved å ta i bruk mer næringsavfall sammen med andre råvarer som gjødsel og matavfall, kan produksjonen av biogass økes betydelig.

Handelsnæringen har gjennomført betydelige energieffektiviseringstiltak de siste årene, med senking av kjølebehov, mer energieffektiv belysning og bedre energistyring. Mange virksomheter er imidlertid små, og faller derfor utenfor dagens offentlige støttesystemer. Det er fremdeles et stort effektiviseringspotensial knyttet til disse virksomhetene.

Et robust og framtidsrettet energisystem bør utvikles i dialog mellom energiselskaper, infrastruktureiere, næringsliv og kommuner. Samarbeid og helhetlig bruk av virkemidler må derfor ligge til grunn for et energisystem i regionen som tilbyr en energimiks som avveier lokalt energibehov og effektopper opp mot kostnad og hensyn til natur, økosystemer og friluftsverdier.

Strategi 2.7: Omstilling til en mer sirkulær økonomi og utvikling av sirkulære verdikjeder og industriell symbiose

Strategien må leses i sammenheng med Regional plan for areal og mobilitet, strategi 3.19

Strategien innebærer å:

- Utvikle regionale næringsområder som knutepunkter for sirkulær ressursutnyttelse
- Utvikle minst to industrielle symbioser i Østfold innen 2030.
- Styrke samarbeidet mellom kommuner, næringsliv og FoU-miljøer for utvikling av sirkulære forretningsmodeller, tilgang til og deling av data, bruk av digitale teknologier og kompetanseheving. Østfold skal være en ledende region i denne omstillingen
- Legge til rette for grønn infrastruktur (energi, transport, digitalisering) som muliggjør sirkulære verdikjeder og reduserer transportbehov.
- Utvikle og ta i bruk indikatorer og rapporteringssystem for sirkulær ressursutnyttelse.
- Bruke offentlige og private innkjøp og anskaffelser strategisk for å styrke sirkulære produkter og tjenester
- Identifisere barrierer for, og mobilisere til deling, ombruk, gjenbruk og vedlikehold
- Skape markeder og øke etterspørselen etter sirkulære produkter og tjenester produsert for å vare, repareres, ombrukes og gjenbrukes

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 18. I 2040 er Østfold ledende i Norge på sirkulær økonomi

I tillegg skal strategien bidra til følgende delmål: 16. Omstillingsevnen i fylkets næringsliv er styrket

17. Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt

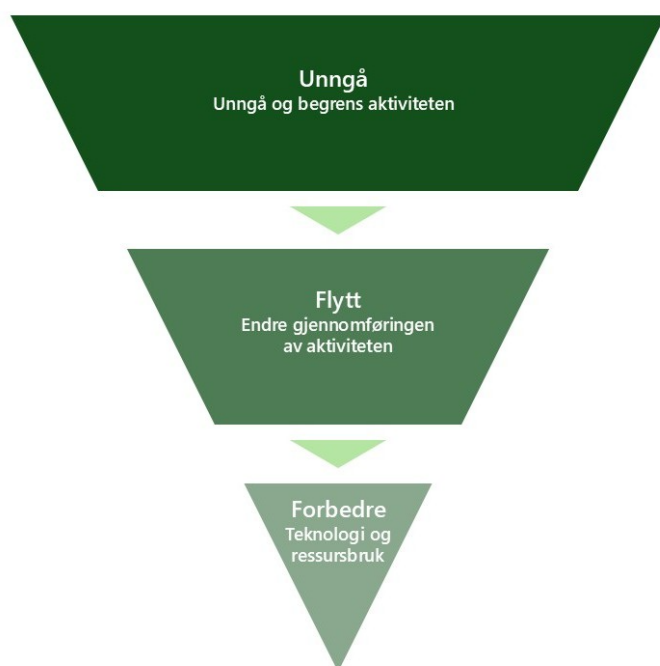
- 2. Innen 2050 skal det ikke slippes ut mer klimagasser i Østfold enn det bindes (netto null).
- 9. Dyrket og dyrkbar mark i Østfold blir ikke omdisponert
- 12. Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert

Hvorfor gjør vi dette?

Arealer, energi, kompetanse og råstoff er begrensede ressurser som må tas vare på, utnyttes og utvikles i et helhetsperspektiv. Vi må forbruke mindre areal, vi skal ta vare på dyrket og dyrkbar mark, sikre vannmiljøet og stanse tap av naturmangfold. Vi skal redusere utslippene og vi skal øke verdiskapingen. Dette er rammene for utviklingen av fylket vårt. Skal vi klare det må vi utnytte ressursene bedre. UFF-rammeverket (UFF står for unngå, flytte, forbedre) er et godt verktøy for å redusere utslipp og utnytte ressurser, stimulere til omstilling og redusere behovet for nye arealer.

Sirkulær økonomi går ut på å forvalte og utnytte ressursene våre slik at de gir samfunnet høyest mulig verdi og nytte lengst mulig. Vi må bevege samfunnet fra en lineær økonomi, hvor vi produserer, bruker og kaster produkter, til en økonomi der vi beholder ressursene i kretsløp så lenge som mulig før produktet må kastes og avfallet må gjenvinnes. Sirkulær økonomi sparer ressurser, klimagassutslipp og kan gi økonomiske gevinster.

Bioressurser, korte avstander og sterke næringer innen landbruk, prosessindustri og bygg er naturgitte og utviklede fortrinn i fylket vårt. Dette gir et stort potensial for sirkulær verdiskaping.

Figuren viser Rammeverk for tiltak. Unngå, Flytte, Forbedre. (Regjeringen NOU 2023:25).

Regjeringens nasjonale strategi for sirkulær økonomi legger vekt på å redusere ressursbruk, øke ombruk og gjenbruk, og utvikle nye forretningsmodeller som fremmer verdiskaping innenfor planetens tålegrenser. Østfold skal være en ledende region i denne omstillingen. Det krever en målrettet regional innsats som bygger på våre fortrinn, næringsstruktur og kompetansemiljøer.

Denne strategien fremmer sirkulær, grønn nærings- og industriutvikling med et regionalt utgangspunkt. Overskuddsressurser som energi, vann eller materialer fra én virksomhet skal brukes som innsatsfaktorer i en annen, for å redusere avfall og øke ressursutnyttelsen. Dette samarbeidet om ressurser mellom virksomheter på et område kalles "industriell symbiose". For å få til dette må arealplanlegging og næringsutvikling ses i sammenheng. Resultatet er lavere miljøbelastning, mindre avfall og redusert ressursuttak.

Overgangen til en sirkulær økonomi krever ikke bare nye forretningsmodeller, men også tilgang til data og digital teknologi som muliggjør smartere ressursbruk og effektivisering. Den såkalte «tvillingstransformasjonen» – grønn og digital omstilling – gir store muligheter for Østfold. Digitalisering kan redusere materialsvinn, optimalisere logistikk og skape nye tjenester basert på data og deling. Kombinasjonen av sirkulære prinsipper og digitale løsninger styrker konkurransekraften, reduserer miljøbelastningen og gir grunnlag for innovasjon i alle sektorer. Industriell symbiose gir økt verdiskaping, bedre ressursutnyttelse, reduserte utslipp og nye forretningsmuligheter. Samordnet planlegging – og rett virksomhet på rett sted - sikrer at investeringer i infrastruktur og næringsområder gir maksimal effekt for grønn omstilling. Innen 2030 skal det etableres minst 2 industrielle symbioser i Østfold.

Strategi 2.8: Økt produksjon og bærekraftig verdiskaping i landbruk og marine næringer

Strategien innebærer å:

- Utvikle verdikjedene og øke den bærekraftige produksjonen, basert på fornybare naturressurser i fylket
- Styrke matberedskapen og selvforsyningsgraden i fylket
- Stimulere til utvikling og bruk av teknologi og løsninger for mer effektiv utnyttelse av ressursene
- Øke økologisk produksjon og bedre jordhelse
- Utvikle nye produkter, materialer og tjenester basert på fornybare ressurser
- Sikre kompetanseutvikling og rekruttering til blå og grønne næringer i fylket
- Styrke samarbeidet mellom forsknings- og utviklingssektoren og næringslivet
- Sikre sunn og trygg mat til Østfolds befolkning

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 10: Østfold har en bærekraftig matproduksjon som sikrer selvforsyning og tar hensyn til klima og miljø

Delmål 17: Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt

Delmål 18: I 2040 er Østfold ledende i Norge på sirkulær økonomi

Hvorfor gjør vi dette?

Strategien skal bidra til å øke den bærekraftige matproduksjonen, matberedskapen og selvforsyningsgraden i Østfold og Norge. Gjennom å legge til rette for bedre utnyttelse av de biologiske ressursene, økt kompetanse og et tettere samarbeid mellom industri, forskningsmiljøer og primærnæringen, skal de biobaserte ressursene i fylket være en drivkraft for grønn vekst, konkurranseevne og motstandsdyktighet i fylket vårt.

Østfold er en av Norges viktigste regioner for matproduksjon, og næringsmiddelindustrien i fylket har stor betydning. Vi har hele 690 000 dekar dyrket mark – det utgjør nesten en femtedel av fylkets totale areal. Av dette brukes 82 % til kornproduksjon, 16 % til grovfôr, mens de siste 2 % brukes til dyrking av poteter, grønnsaker, frukt og bær. I fylket er det rundt 5 000 sysselsatte som arbeider med å høste, fange, bearbeide og foredle råvarene fra jord og hav. Deres innsats sikrer at det finnes mat på bordet i hjem over hele landet.

Næringstype	Antall sysselsatte 2024
Jordbruk inkl. jakt	1897
jordbruk (skogbruk)	293
Fiske, fangst og akvakultur	111
Næringsmiddelindustri	2989
Trelast og trevareindustri	269
Papir- og parivareindustri	922
Kjemisk industri	1348

Sysselsatte i Østfold, med ringvirkninger, 2024. Kilde: Kommuneprofilen

Produksjon 2025	Østfold	Hele landet	Andel (%)
Svinekjøtt (tonn)	9 654	131069,0	7,3 %
Kylling (tonn)	18 033,0	108 059,2	16,7 %
Annet fjørfe	4 219,9	7 701,8	54,8 %
Småfe (tonn)	100,8	21 852,3	0,5 %
Storfe (tonn)	1 663,6	81 995,6	2,0 %
Kumelk (liter)	21 574 692,0	1 365 438 396	1,6 %

Østfolds produksjon av jordbruksprodukter. Kilde: Råvarestatistikk. Landbruksdirektoratet.

De verdifulle naturressursene på land, i skogen og i havet er en kilde til fôr, medisiner, energi, kjemikalier, papir, tekstiler og andre produkter. Naturressursene er en nøkkel til god og sunn kost, matsikkerhet og beredskap i landet og er avgjørende for verdiskaping, konkurransekraft og utvikling i nye og eksisterende virksomheter i fylket vårt.

Gode natur- og klimaforhold i fylket vårt gir et godt grunnlag for variert produksjon og muligheter for uttesting av nye sorter og nye drift- og dyrkningsformer – fra korn og grønnsaker til husdyrhold. Østfolds posisjon som ledende på økologisk produksjon, gjør at det er lettere å utvikle nye produkter og dyrkningsmetoder som styrker både bærekraft og verdiskaping i landbruket.

Fiskeressursene er og har vært viktige næringsveier i fylket vårt. Ressursgrunnlaget er i dag under press og den tradisjonelle fiskerinæringen står i fare for å bli avviklet. Dette er alvorlig, både for den enkelte, men også for livsgrunnlaget i våre kystsamfunn. Selv om det tradisjonelle fisket er under press, er det store muligheter innen marine næringer. Bærekraftig produksjon, høsting og foredling av marine ressurser er viktig for utviklingen i våre kystsamfunn og for mat og forproduksjon i fylket. -Marine ressurser som alger, blåskjell, tunikater, tang og tare kan utnyttes til mat og fôr, men også i bioteknologisammenheng.

Denne strategien skal i tillegg til å øke matproduksjonen og selvforsyningsgraden, bidra til å redusere klimagassutslipp, sikre det biologiske mangfoldet og erstatte fossilbaserte materialer og produkter. Den legger til rette for praktiske løsninger som styrker økonomisk utvikling og robuste lokalsamfunn – både i rurale og kystnære områder – samtidig som næringslivet får støtte til å omstille seg til mer sirkulære produksjonsmodeller. Strategien bidrar til nasjonal og europeisk strategisk selvstendighet ved å redusere avhengigheten av importerte fossilbaserte produkter, og den gir et viktig bidrag til klima- og miljømål som økt ressurseffektivitet, lavere klimagassutslipp, vannberedskap, nullutslipp og bevaring av biologisk mangfold.

Strategi 2.9: Styrket og målrettet samarbeid i innovasjonssystemene for vekstkraftige bedrifter

Strategien innebærer å:

- Skape oppslutning om aktiviteter og tiltak for å fremme bærekraftig verdiskaping gjennom innovasjon og sirkulær og digital omstilling
- Skape bærekraftige arbeidsplasser gjennom nyskaping, entreprenørskap og omstilling
- Sikre rådgivning og etablererveiledning i hele fylket
- Aktiviteter og tiltak for å støtte vekstbedrifter som trenger risikokapital
- Styrke entreprenørskaps- og innovasjonskompetansen

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 17: Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt

I tillegg vil strategien bidra til å nå:

Delmål 16: Omstillingsevnen i fylkets næringsliv er styrket

Hvorfor gjør vi dette?

I 2015 var det nesten 600 000 bedrifter i Norge. Under 300 000 av disse var fremdeles aktive i 2024 (Regional analyse). Omtrent halvparten av bedriftene har altså blitt avviklet på ni år. Skal vi

klare å opprettholde verdiskapingen og arbeidsplasser i landet og i Østfold, er det både nødvendig å sikre tilfanget av nye bedrifter og vekst i eksisterende.

I Østfold har vi hatt en litt lavere vekst i antall etableringer de siste 10 årene enn landsgjennomsnittet. Dette skyldes delvis bransjestrukturen i fylket, men faktorer som tilgang til kapital, kompetanse og fasiliteter har også en innvirkning. Nyetableringer betyr lite for veksten i antall arbeidsplasser fra et år til et annet, siden nyetableringene som oftest er små. Men siden nyetableringer vokser raskere enn andre bedrifter, vil de bety mer på lengre sikt. Derfor bidrar det offentlige til at de bedriftene som har potensiale til vekst skal ha best mulige vilkår og forhåpentligvis bli gasellebedrifter.

Østfold har lav verdiskaping per ansatt. Med knapphet på arbeidstakere og overgangen til grønn økonomi og digitalisering er det behov for nye typer arbeidsplasser. Hvis vi i Østfold ikke lykkes i å etablere og utvikle disse, risikerer regionen svakere økonomisk utvikling og å tape i den nasjonale og globale konkurransen.

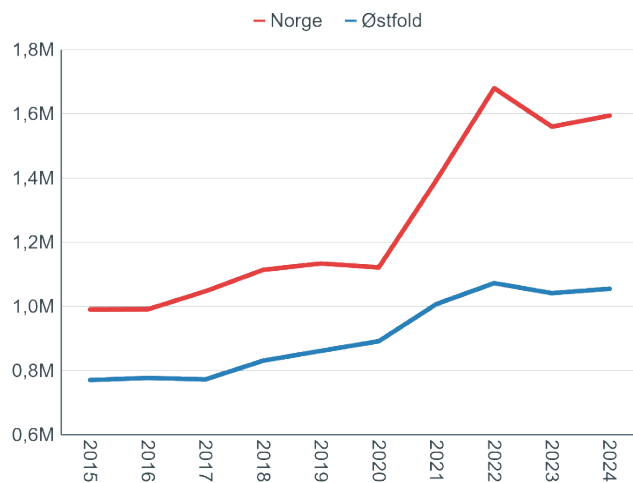
Flere bedrifter må forsterke sin innsats og evne til å utvikle unike produkter og tjenester med høyere kunnskaps- og teknologi-innhold for å konkurrere i et globalt marked. Innovasjon – både forsknings- og erfaringsbasert – er en sentral premisse for vekst og økt verdiskaping i alle bedrifter. Også i offentlig sektor er det behov for innovasjon knyttet til produksjon av tjenester og økt effektivitet.

Det offentlige legger til rette for vekst og utvikling gjennom å tilby rådgivning og kompetanseheving samt å skape møteplasser; mellom bedrifter, kapital, forskning og akademia, for å sikre at de rette bedriftene utvikler seg og kommer seg gjennom «dødens dal» (perioden hvor de trenger risikokapital).

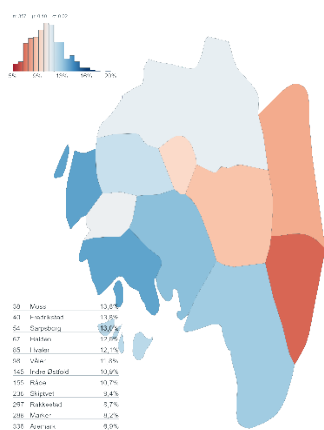
Innovasjonssystemene i Østfold består av næringslivet, forsknings- og utdanningsmiljøer, offentlige aktører (fylket og kommuner), virkemiddelapparatet, næringsklynger og innovasjonsselskaper.

Strategien skal sikre at regionens innovasjonsaktører bidrar til bærekraftig verdiskaping ved å akselerere sirkulære løsninger og dobbel, grønn og digital transformasjon (EUs Twin transition) og for å skape bærekraftige arbeidsplasser.

Figuren viser utviklingen i produktiviteten i næringslivet i Østfold og Norge fra 2015 til og med 2024. Kilde Regional analyse

I kartet kan vi se variasjonene i etableringsfrekvens i kommunene i Østfold i den siste tiårsperioden. Kilde Regional analyse

Regional plan for areal og mobilitet

Innledning

Planens rolle

Regional plan for areal og mobiltet gir overordnede rammer og føringer for kommunal, regional og statlig areal- og mobilitetsplanlegging i fylket. Regional plan for areal og mobiltet skal bidra til forutsigbarhet og felles strategier og rammer for arealbruk og mobilitetsløsninger i Østfold. Den skal se regionale mål og lokale behov i sammenheng, og planens strategier skal danne grunnlag for samarbeid og dialog mellom samfunnsaktørene. Den regionale planen følger opp nasjonale forventninger til fylkeskommunens og kommunenes planlegging og konkretiserer internasjonale forpliktelser, statlige planretningslinjer og lovkrav. Planen skal bidra til å avlaste kommunene i deres oppfølging av forventninger og lovpålagte krav.

Gjennomføringen av planen er todelt: Gjennom oppfølging av retningslinjer og bestemmelser, og gjennom de mobiliserende tiltakene i handlingsprogrammet. Rammene og føringene er overordnede, og gjelder for kommunal, regional og statlig areal- og mobilitetsplanlegging i fylket.

Mulighetsrommet – langsiktig og bærekraftig utvikling i Østfold mot 2040

De regionale planenes felles innledning forteller om de 5 langsiktige utviklingsmålene og hvordan vi skal nå disse. Alle målene er relevante for denne planen. Areal- og mobilitetsplanleggingen står sentralt for å sikre vår posisjon som nyskapende og internasjonalt konkurransedyktig næringsregion og for at folk i Østfold skal ha verdige og meningsfulle liv. Målet om at hensynet til naturen og planetens tålegrenser er grunnleggende for all samfunnsutvikling i Østfold i 2040 gir en særlig tydelig retning til denne planen. Ved målkonflikter veier dette målet tungt.

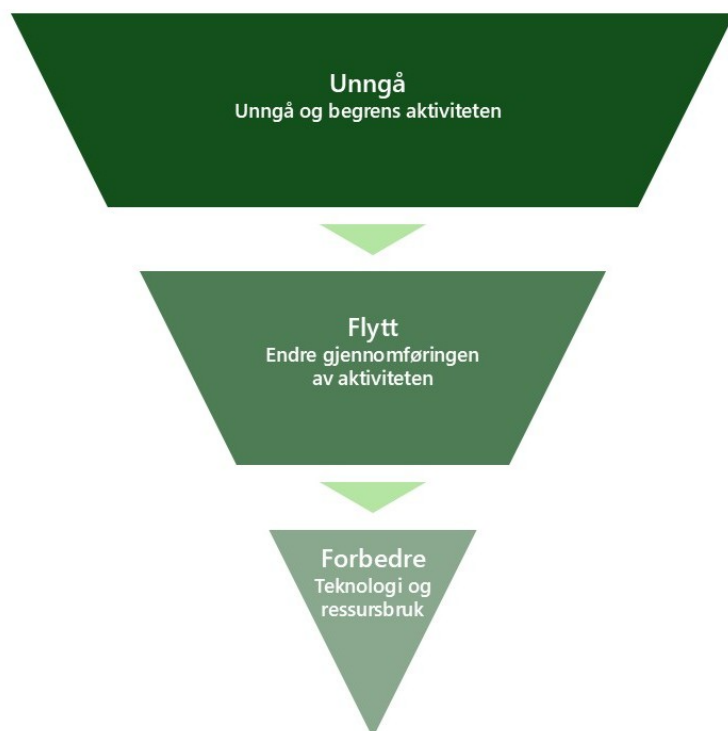
Naturkrisen og klimakrisen henger sammen og forsterker hverandre gjensidig. Naturkrisen har blitt synliggjort de siste årene, og regional utvikling og planlegging må hensynta naturverdiene på en tydeligere måte enn tidligere. Det er behov for en omstilling og en tydeligere prioritering. Den regionale planen skal bidra til denne klargjøringen og prioriteringen, blant annet ved å konkretisere hvordan Østfoldsamfunnet skal bidra til oppfølging av Naturavtalen.

Dette får betydning for hvordan vi nytter arealene til ulike formål, og for hvilke krav vi stiller til kunnskap, dokumentasjon og prosess når det handler om vurdering av arealbruksendringer. Planen viderefører arbeidet med arealøkonomisering i fylket vårt, vi erkjenner at natur også har et arealbehov og vi søker alternativer blant annet ved å vurdere om arealer kan brukes på nytt og på en bedre måte. At planetens tålegrense ligger til grunn for planarbeidet gir på denne måten retning og tydeliggjør mulighetsrom.

Rammeverket «unngå, flytte og forbedre» (UFF) er et generelt metodeverktøy for langsiktig omstilling og utslippskutt. Vi legger de prioriterte stegene til grunn for planen:

1. **Unngå** nedbygging av karbonrike arealer og naturverdier.
2. **Flytte** utbygging til områder med lavere miljøbelastning.
3. **Forbedre** tiltak som må gjennomføres, ved å gjøre dem mer klimavennlige og naturvennlige

Figuren viser Rammeverk for tiltak. Unngå, Flytte, Forbedre. (Regjeringen NOU 2023:25).

Knapphet på ressurser - effektivisering og ombruk

Arealer, energi og masser er begrensede ressurser som bør tas vare på og utvikles på bakgrunn av helhetlig kunnskap. Vi revurderer våre gamle og utdaterte planer for tilbakeføring til grønne formål, og for å finne utviklingsmuligheter for bolig og næring innenfor arealer allerede tatt i bruk. Vi oppdaterer våre planer for at de skal legge bedre til rette for sirkulære løsninger og for at de skal være relevant i et energi-, beredskaps- og klimatilpasningsperspektiv. Vi transformerer og fortetter fremfor å ta i bruk nye arealer. Dyrket/dyrkbar mark skal ikke tas til utbygging. Oppgavene er store og mange, og kommunene opplever knapphet på ressurser. Regional plan er et verktøy for samordning som skal bidra til effektivisering av planprosesser gjennom forutsigbarhet, dialog og avklaring av overordnede krav og rammer. Samtidig er regional plan en arena for veiledning og rådgivning til kommuner, utbyggere og tiltakshavere, gjennom utdyping av «hvorfor gjør vi dette?», veiledningsmateriell, temakart og iverksetting gjennom pilotprosjekter.

Differensiering – tilpasning til behov og kompleksitet

Fylket er mangfoldig med ulike kompleksitet, ulike forutsetninger, utfordringer og muligheter. Vi differensierer virkemidlene. De regulatoriske, i retningslinjene, og de stimulerende, i handlingsprogrammet, må tilpasses kommunenes behov og sakenes/planenes kompleksitet. Kravet til utredning og kunnskapsgrunnlag må ikke være mer detaljert enn det som må til for å ta beslutning i hvert tilfelle.

Overføring av myndighet til kommunene – kunnskapsbasert planlegging

Planen legger opp til et styrket samspill mellom kommunene som arealmyndighet og lokal samfunnsutvikler, og andre samfunnsaktører. Sammenliknet med gjeldende regionale planer overlates flere beslutninger til kommunene, gjennom kommuneplanarbeidet.

Den regionale planen stiller derfor opp føringer for prosesser, og hva som forventes av et tilpasset kunnskapsgrunnlag før det tas beslutninger. Regional plan peker på at kunnskapsgrunnlaget kommunene utarbeider bør være tilgjengelig, hvilket behov det kan være for ny kunnskap og kartlegging, samt at planen forsøker å konkretisere de statlige kravene til relevant kunnskapsgrunnlag. Fylkeskommunen følger opp planen gjennom tiltak for å innlede og bidra til samarbeid, samt for å avlaste og bistå kommunene med verktøy, modeller og pilotprosjekter.

Planens tema

Temaer som vi i felleskap må lykkes med å løse, er tilgang til nok ren energi, bevaring og restaurering av natur, redusere tap av matjord, tilstrekkelig boligutbygging og næringsutvikling, en trafiksikker og effektiv infrastruktur, bærekraftige mobilitetsløsninger, økt sysselsetting og forbedret folkehelse i befolkningen. Evner Østfoldsamfunnet å løse disse utfordringene vil vår region være langt på vei til å ha en reel bærekraftig utvikling som grunnlag for kommende generasjoners gode liv.

Denne planen skal bidra til å nå FNs bærekraftsmål og alle de fem langsiktige utviklingsmålene for Østfold. Med utgangspunkt i regionens utfordringsbilde og planens ambisjon om bedre arealforvaltning og en utvikling innenfor planetens tålegrense, innrettes innsatsen på følgende hovedtema og deltema

- Et oppdatert planverk
- Forvaltning av natur og kulturressurser
 - Natur
 - Landbruk
 - Kystsone, sjø og vassdrag
 - Kulturminner og kulturmiljø
 - Friluftsliv, idrett og fysisk aktivitet
 - Masseforvaltning og geologiske ressurser
 - Energi og grønn omlegging
- Senter- og mobilitetsstruktur
 - Senterstruktur
 - Hovedstruktur for mobilitet
 - Godstransport og terminalstruktur
 - Samarbeid
- Arealutvikling
 - Utvikling av sentrumsområder
 - Knutepunkt
 - Utvikling av nærmiljø og boområder
 - Lokalisering av bolig og virksomheter

- Klimatilpasning, samfunnssikkerhet og beredskap
- Mobilitet
 - Gåing og sykling
 - Kollektivtransport og delingsmobilitet

For de ulike deltema er det utarbeidet strategier, virkemidler og handlingsprogrampunkter. Regional plan for areal og mobilitet inneholder et regionalt plankart og temakart for temaene natur, friluftsliv og kulturlandskap og -miljøer. Som del av planmaterialet følger også en veileder for lokalisering av virksomheter (Asplan Viak 2024).

I plan og bygningslovens § 8-3 «Utarbeiding av regional plan» står det at regionale planer med retningslinjer eller rammer for framtidig utbygging skal inneholde en særskilt vurdering og beskrivelse av planens virkninger for miljø og samfunn. Med henvisning til PBL § 4-2 andre ledd, er det utarbeidet en konsekvensutredning for Regional plan for areal og mobilitet.

Tema 1: Et oppdatert planverk

Strategi 3.1: Sikre et oppdatert og relevant planverk

Strategiene innebærer å:

- Gjennomgå arealplanene systematisk
- Oppdatere planer i tråd med dagens behov og krav
- Oppdatere planer for bedre utnyttelse av arealer som allerede er tatt i bruk
- Oppheve planer som ikke er relevante og tilbakeføre areal til grønne formål

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 6: Forbruket av areal er redusert og innen 2040 har fylket nærmet seg natur- og arealnøytralitet,

delmål 9: Dyrket og dyrkbar mark i Østfold blir ikke omdisponert og

delmål 17: Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt.

Hvorfor gjør vi dette?

For å sikre at arealplanene i Østfold er relevante og hensiktsmessige er det behov for en systematisk gjennomgang av planverket. Plan- og bygningsloven, statlige planretningslinjer for klima og energi, for arealbruk og mobilitet, samt for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen gir rammer og føringer for kommunenes gjennomgang av gjeldende planer. Dette er også kjent som «planvask». Planvask er en prosess der kommuner går gjennom og vurderer gjeldende arealplaner for å sikre at de er oppdaterte og i tråd med dagens behov og krav. Planvasken innebærer å endre eller oppheve planer som ikke lenger er relevante eller som er i konflikt med ønsket utvikling og bærekraftsmål.

De statlige føringene stiller krav til kommunenes ulike plannivåer og retter seg mot ulike temaer, som følger:

Krav og føringer til kommunene i lov og statlige planretningslinjer
Planstrategi • Skal ta stilling til om kommuneplanen skal revideres • Kan ta stilling til om gjeldende planer bør revideres eller oppheves • Bør omfatte drøfting av langsiktig arealbruk • Vurdere behov for oppheving eller revisjon av planer som følge av endret klima
Kommuneplanens arealdel • I planprogrammet skal det gjøres en vurdering av om hensynet til et endret klima innebærer behov for oppheving eller revisjon av gjeldende reguleringsplaner. • Bør vurderes å oppheve gamle planer som innebærer omdisponering av dyrka jord, og tilbakeføre arealene til LNFR-formål. • Bør vurdere om tidligere vedtatt arealbruk svarer til dagens og framtidens forventede behov og gjeldende nasjonale og regionale føringer for arealbruk. • Skal vurdere å ta ut eller redusere omfanget av utbyggingsarealer som ikke lenger bør bygges ut. • Skal vurdere om tidligere vedtatt arealbruk svarer til gjeldende nasjonale klimamål. • Skal vurdere å ta ut eller redusere omfanget av utbyggingsarealer som ikke lenger bør bygges ut. • Skal kommunen vurdere eksisterende arealbruk og behovet for ny utbygging. • Skal vurdere om tidligere vedtatte byggeområder i strandsonen, som ikke er utbygd, skal opprettholdes eller tas ut av kommuneplanen.
Reguleringsplaner • Bør vurderes å oppheve gamle planer som innebærer omdisponering av dyrka jord, og tilbakeføre arealene til LNFR-formål. • Eldre reguleringsplaner som gir mulighet for utbygging i strid med retningslinjene, bør revideres eller oppheves. • Kommunene skal påse at reguleringsplaner som er eldre enn 10 år, og er fremmet med bakgrunn i privat forslag er tilstrekkelig oppdatert «før avgjørelse av byggesøknad for nye utbyggingsområder etter planen.

Retningslinjen i denne planen peker på at kommuneplaner som er i konflikt med føringene i denne planen bør revideres.

Et oppdatert planverk bidrar til at vi unngår å jobbe mot utdaterte mål, unngår investeringer i områder med høy risiko eller lav samfunnsnytte, unngår å planlegge uten at vi har oversikt over de gode alternativene og unngår uforutsigbare og lange planprosesser i særlig konfliktfylte områder. Et oppdatert planverk gir oss flere valgmuligheter, forbedrer muligheten for god ressursutnyttelse, forbedrer utnyttelsen og gjenbruksgraden av arealer samt forbedrer muligheten for ressursutnyttelse og sirkulærøkonomi.

Retningslinje

R1 Planvask

Områder avsatt til utbyggingsformål i kommuneplanens arealdel/kommunedelplaner, og som ikke er i tråd med retningslinjer og bestemmelse i den regionale planen, skal vurderes tatt ut ved revisjon av planene, med mindre de er utbygd. Eventuell videreføring av ikke utbygde områder begrunnes.

Gjennomgang av planverket og oppdatering av utdaterte planer er et viktig verktøy for å nå alle samfunnsmålene og alle delmål i planforslaget. I Østfold vektlegger vi at planvask både er et verktøy for å redusere nedbygging av natur og dyrket mark, men også for å bidra positivt til kommunenes arbeid med å tilrettelegge for tilstrekkelig boligbygging og å finne utviklingsmuligheter for virksomheter og derigjennom også bolig- og arbeidsplassvekst. Planvask er også viktig for å revidere gamle planer som ikke tar høyde for dagens klimarisiko og for å prioritere arealbruk som styrker beredskap og reduserer sårbarhet. Planvask kan bidra til å styrke det lokale handlingsrommet gjennom bedre kunnskap om reserver og alternativer.

Den regionale planens delmål om økt sysselsettingsandel, økt verdiskaping og produktivitet, reduksjon i vekst av transportbehovet, reduksjon i forbruk av areal, hindre at dyrket/dyrkbar mark omdisponeres, vil være særlig relevante i arbeidet med å vurdere hvilke planer som bør revideres eller oppheves.

Målsetningen er at kommunene skal gjennomføre fortløpende og rutinemessig arealplanrevisjon, som ledd i arbeidet med planstrategi og kommuneplanen. Planvask kan også skje som prosjekt, dersom planporteføljen er særlig omfattende og utdatert. Enten ved geografisk og/eller tematisk utvelgelse, og med etappevis gjennomføring. Fylkeskommunen skal veilede og bistå kommunene bla ved utarbeiding av kriterier og kategorisering av planer, for å prioritere rekkefølge ut fra ønsket om å finne/øke utbyggingspotensialet i allerede utbygde områder, tilbakeføre de viktigste natur-/jordbruksarealer samt tilpasse planer til nye krav og føringer.

Kommunal- og distriktsdepartementet har fått utarbeidet en omfattende utredning som skal danne grunnlag for en nasjonal veileder for revisjon av kommunale arealplaner. Den finnes her: [Utkast til sluttrapport](#)

Økt effektivitet og forutsigbarhet i planleggingen er et nasjonalt mål. Å sørge for oppdaterte kommunale planer gjennom planvask vil bidra til dette. Oppdaterte planer vil gi færre innsigelser og redusere behovet for dispensasjoner. Lovverket legger vekt på å begrense adgangen til å fremme innsigelser (PBL § 5-5) som kan ses på som "omkamper". Denne begrensningen i adgangen til å fremme innsigelse gjelder imidlertid ikke når tidligere vedtatt kommuneplan er i utakt med nye nasjonale eller viktige regionale mål og interesser, eller når en plan bør underkjennes ut fra ny kunnskap. Eldre planer er ifølge Kommunal og distriktsdepartementet (30. jan 2023), en av hovedårsakene til det store omfanget av dispensasjonsvedtak i kommunene.

Tema 2 Forvaltning av natur og kulturressurser

Natur, friluftsområder, landskap og kulturminner er verdier av allmenn interesse som må forvaltes på en langsiktig og helhetlig måte. Vårt samfunn er avhengig av naturen rundt oss. Naturen gir oss mat, medisiner, materialer og energi, og bidrar til vannrensing, frisk luft, forbedret folkehelse, pollinering av planter og nedbryting av avfall. Natur og arealer hvor det dyrkes mat eller produseres ressurser vi mennesker har nytte av, er ressurser i et beredskapsperspektiv.

Naturen er også en viktig faktor for klimatilpasning, for eksempel hjelper myr og skogsområder med på å dempe flommer når vi utsettes for styrtregn, noe som tydeliggjør at naturen har et behov for arealer. Naturområder, kulturminner og kulturmiljøer legger grunnlag for tilhørighet og opplevelser, og er avgjørende for vår livskvalitet. Å bevare natur er et viktig premiss for god økonomistyring, både på kommunalt, regionalt og statlig nivå.

Vårt fylke har høyt naturmangfold i norsk målestokk. Østfold er rangert nest høyest i Norge og tre av Østfolds kommuner er på topp 7 med hensyn til arts mangfold (Artsdatabanken 2024). Omtrent 80 prosent av Norges landlevende arter er representert i vår region, og det er en svært høy tetthet av truede arter (Miljødirektoratet, 2023). Vi står overfor en global naturkrise, med stor nedgang i dyreliv og biologisk mangfold. Det er økologisk krise i Oslofjorden, trussel mot arts mangfoldet i gammelskogen, nedgang i artspopulasjoner i skog og kulturlandskap, og tap av kulturminner.

Menneskers arealbruk er hovedårsak til naturkrisen. Effekten av det enkelte utbyggingstiltak kan være begrenset, men sumvirkningene av utbygging er store for dyrka mark, landskap, natur og kulturmiljøer. Utbygging av naturarealer reduserer og stykker opp planters og dyrs leveområder, og svekker naturens økosystemer og evne til å fange og lagre karbon. Dette gjør samfunnet mindre rustet for å motvirke effektene av et klima i endring. Naturavtalen pålegger alle land å bevare og beskytte minst 30% av alle land- og havområder mot skadelig påvirkning fra menneskelig aktivitet. Områdene som vernes skal dekke alle naturtyper og de skal henge godt sammen. Naturmangfoldloven gir rammer for arealutviklingen hvor målet er at alle naturtyper og arter ivaretas på lang sikt og i levedyktige bestander.

Det er behov for videreutvikling av objektiv og faglig dokumentasjon av økosystemer, arter og naturtyper, det være seg på land, i ferskvann og i sjø. Naturkartlegging gir politikere og planleggere et reelt grunnlag for avveininger og prioriteringer. I dag foreligger kartleggingsinstruks fra Miljødirektoratet for landbaserte naturtyper i M-2209 (Miljødirektoratet 08.04.2024). For kartlegging av naturtyper og arter i ferskvann nyttes M-2050. For marine områder i sjø (marine naturtyper) foreligger et forslag til kartleggingsmetodikk (Miljødirektoratet 2023). Omdisponering av areal skal ikke gå på bekostning av matproduksjon, biologisk mangfold eller karbonlagring. I tillegg bidrar nedbygging av myr og skogsområder, sammen med et stort transportbehov, til klimagassutslipp. Vi har nullvisjon for nedbygging av matjord, og jobber i henhold til det internasjonale initiativet om å øke mengden jordkarbon i dyrket mark med 4 promille per år.

Hovedtemaet omhandler også tematikk knyttet til strandsone, kyst og vassdrag. Også for disse områdene er omdisponering og nedbygging viktige tema i et regionalt perspektiv. Bygging og bruk av fritidsboliger med tilhørende infrastruktur er en betydelig utfordring for naturmangfoldet. Dette gjelder spesielt i sårbare områder langs kyst og vassdrag. Bevaring av naturområder er også sentralt for å opprettholde og styrke attraktiviteten til fritidsboligområder og destinasjoner.

Kulturminner og kulturmiljøer er en viktig del av vår felles kulturarv, som fysiske påminnelser om menneskelig virksomhet i nær og fjern fortid. Kulturminner er grunnlag for opplevelse og refleksjon, og de er i flere sammenhenger de eneste kildene til kunnskap om vår historie. Kulturminner må forvaltes på en ansvarlig måte på vegne av våre etterkommere.

I Stortingsmelding nr. 16 Nye mål i kulturmiljøpolitikken, er et av de nasjonale målene at kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging. Målet viser samfunns- og arealplanleggingens betydning for å ivareta et mangfold av kulturmiljø og hvordan disse kan bidra til miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Målet understreker samtidig Norges ansvar for og regjeringens ambisjoner om å følge opp FNs bærekraftsmål og Agenda 2030. Omstilling til lavutslippssamfunnet krever omlegging fra fossil til fornybar energi. Delmålet som sier at i 2040 er all energiproduksjon og -bruk i Østfold fossilfri eller avfallsbasert peker også på at det haster med endringer.

Befolkningsøkning og mer aktivitet i industrien vil gi behov for mer fornybar energi. Begrenset tilgang til fornybar og grønn energi er en trussel mot klimaomstillingen og næringsutvikling. Samtidig vil økt produksjon og distribusjon av fornybar energi legge ytterligere press på bruk av arealer. For å nå de langsiktige utviklingsmålene og delmålene i planen kreves samarbeid, godt kunnskapsgrunnlag og prioriteringer. Vi trenger samarbeid med og mellom alle energiaktørene, både om infrastruktur (nett, rør, fyllestasjoner) og på produksjonssiden. Energisystemet må sees i sammenheng. Vi må utnytte den tilgjengelige energien bedre. Vi må videreutvikle klimanøytrale energisystemer som sikrer at produksjon-, distribusjon og bruk av energi ses i sammenheng. Et helhetlig energisystem kan inneholde flere kilder, som vann, sol, vind, biogass, hydrogen med mer samt tilhørende infrastruktur og teknologi.

All bruk av energi er ikke like samfunnsnyttig. Regional plan søker bidra til tydeligere prioriteringer i tilgangen på den felles infrastrukturen som strømmettet er. Vi må prioritere for å få bedre nettilgang til industrien i Østfold. Og vi må være forutsigbare når det kommer til avklaring av hvor ny produksjon med store arealbeslag ikke er ønskelig. Tema energi må ses i sammenheng med blant annet planvask og temaene natur og næringsutvikling.

Deltema 1 Naturmangfold

Strategi 3.2: Bevare Østfoldnaturens egenart, styrke naturmangfoldet og minimere inngrep i natur

Strategi 3.3: Sikre naturen som leverandør av økosystemtjenester

Strategiene innebærer å:

- Følge opp Naturavtalen
- Jobbe i retning av arealnøytralitet og naturnøytralitet.

- Bevare alle plante- og dyrearter som naturlig lever i Østfold, økologiske funksjonsområder og naturens økologisk tjenester
- Styrke arter, naturtyper og økologiske funksjonsområder av nasjonal og regional forvaltningsinteresse
- Forbedre naturens evne til karbonlagring og opptak
- Bevare og styrke viktige faunapassasjer og naturkorridorer
- Ivareta landskapsmangfold, med ekstra oppmerksomhet på raviner, våtmark og kystsone, artsrike kulturlandskap, og andre viktige landskap som er sårbare for inngrep
- Skjømte, tilbakeføre og restaurere naturområder av særlig biologisk verdi
- Sikre skog, jordbruksmark, våtmarksområder, tareskoger og ålegrasenger som er viktige for karbonbinding
- Vektlegge naturens økosystemtjenester, som er hva naturen gir oss. Dette kan værenaturtypers evne til fordrøyning for å forebygge skogbrann, flom og skred
- Etablere vegetasjon tilpasset pollinerende insekter
- Hindre spredning av fremmede arter
- Utvikle verktøy for økosystemtilnærming og verdisetting av natur
- Oppdatere og tilgjengeliggjøre kunnskap for forvaltningen lokalt og regionalt
- Utvikle og videreutvikle arealregnskap, naturregnskap og arealnøytralitet som virkemidler
- Fremme bolig-/næringsområder som bidrar til styrket naturmangfold, for eksempel styrking av blå-grønne strukturer, bruk av stedege arter og tilrettelegging for pollinatorer.

Strategien bidrar til å nå;

Delmål 7: I 2030 er inngrepsfrie og sammenhengende naturområder med avstand lik eller mer enn 500 m fra inngrep, med en buffersone på 500 meter, like store som i 2026 og delmål 8: Fylkets vassdrag, land-, og havområder er bevart, beskyttet og restaurert i tråd med naturavtalen.

Økologiske funksjonsområder – Hva naturen trenger

Områder viktige for arter og økologiske prosesser, som hekkeområder for fugl, gyteområder for fisk og vandringskorridorer for dyr.

Økosystemtjenester – Hva naturen gir oss

Forsynende tjenester; som mat, vann, ved, medisplanter mm

Regulerende tjenester, som klimaregulering, flomdemping, pollinering mm

Kulturelle tjenester, som rekreasjon, estetikk, turisme mm

Støttende tjenester, som jorddannelse, fotosyntese, næringsstoffkretsløp mm

Retningslinjer

R2

Naturtyper og artsmangfold skal kartlegges og naturens kvaliteter skal utredes, etter metodikken NIN (M-2209), eller tilsvarende metodikk, før områder avsettes til

utbyggingsformål i kommuneplanens arealdel. Krav om kartlegging av natur og naturens kvaliteter gjelder også marine naturtyper og naturtyper i ferskvann. (SPR AM 6.1)

R3

Natur og naturens økologiske funksjoner skal bevares.

Omdisponering av myr og andre våtmarksområder angitt her [Kilden - arealinformasjon](#) -, skal unngås.

Omdisponering av leveområder for truede og nær truede arter og naturtyper, angitt med CR, EN, VU eller NT her: [Norsk rødliste](#) samt i skog av høy bonitet angitt her [bonitet](#), skal unngås.

Det kan gjøres unntak for nydyrking i tråd med landbrukslovgivningen, i skog av høy bonitet, som ikke inngår i Norsk rødliste for naturtyper 2025. Andre unntak skal begrunnes særskilt, og alternative løsninger vurderes.

R4

Sammenhengende naturområder, naturlige vandringsveier, faunapassasjer, inngrepsfrie naturområder og landskap skal sikres i arealplaner. "Landskap" har her en naturgeografisk betydning, dvs. landskapet i form av landformer (fjell, daler, sletter), vannveier (elver, innsjøer), vegetasjon og geologiske strukturer.

Nye, tyngre tekniske inngrep / utbygginger innenfor det skraverte Fjella-landskapet på det regionale plankartet skal unngås. Retningslinjen gjelder for store/arealkrevende inngrep, som ødelegger/forringer de sammenhengende områdenes natur-, rekreasjons- og/eller landskapsverdier eller som har store negative konsekvenser for dagens arealbruk.

Tiltak som, eller på størrelse med bakkemonterte solkraftanlegg og vindkraftanlegg er eksempler på tyngre tekniske inngrep.

Unntak kan vurderes gjennom kommunale arealplaner.

Områder som er avklart gjennom vedtatt kommunal arealplan er unntatt fra denne retningslinjen.

Sonen markert som "buffersone" på det regionale plankartet inneholder et større innslag av jordbruksarealer og grender, og utgjør en overgangssone mot landskapet rundt. I buffersonen skal hensynet til landbruket, kulturlandskapet og grendene veie tungt.

«Nye» inngrep / utbygginger omfatter ikke vedlikehold eller arbeid som er nødvendig for å opprettholde kvalitetsnivået på eksisterende bygg / tiltak / installasjon.

Hvorfor gjør vi dette?

Frisk og robust natur gir både gode tjenester for menneskene, og sikrer et rikt og variert artsmangfold. Intakt natur gir naturlig flomdemping, opptak av CO₂, rensing av vann og pollinering av planter. Dette er avgjørende for livet på jorda. For å sikre slike økosystemtjenester er det helt nødvendig å ta vare på naturen, også i bebygde områder.

Hovedutfordringen for naturmangfoldet og økosystemtjenestene i vårt fylke er nedbygging og oppstyking av naturområder. I sentrale pressområder er store arealer avsatt til bolig og næring, mens fritidsboliger medfører store arealbeslag i skog, langs vassdrag og i kystområder. Hver enkelt utbygging kan ha begrenset effekt isolert sett, men samlet nedbygging av naturområder gir store sumvirkninger.

Bevare og beskytte

For å ivareta naturmangfoldet og økosystemtjenestene må nedbygging av naturområder begrenses. Dette er forankret i formålsparagrafene i både plan- og bygningsloven og naturmangfoldloven, som understreker bærekraftig bruk og vern med hensyn til fremtidige generasjoner.

Statlige planretningslinjer for klima og energi presiserer at omdisponering av karbonrike arealer – som myr, tidevannssumper, våtmark og skog – bør unngås for å bevare deres evne til karbonlagring og opptak. Det stilles også krav om vurdering av alternative arealer. Videre slår statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet fast at planleggingen skal bidra til å redusere nedbygging av særlig viktige naturarealer, og sikre at arealenes kvalitet og funksjon som karbonlager og klimatilpasning opprettholdes.

I en regional plan er det naturlig at det er oppmerksomhet på de store sammenhengende naturområdene som går på tvers av kommunegrenser, korridorer, vandringsveier mm, og at også retningslinjene gjenspeiler de store strukturene og verdiene knyttet til disse. Som Fjella-landskapet og kystsonen. Avgrensning av Fjella-landskapet skal sikre at nye, store, tekniske tiltak/inngrep ikke forringer eller ødelegger de sammenhengende områdenes natur-, rekreasjons- og/eller landskapsverdier.

Store / arealkrevende inngrep må forstås i forhold til hva avgrensningen av Fjella-landskapet skal ivareta: de store sammenhengende natur-, rekreasjons og/eller landskapsområder.

Tiltak som ødelegger / forringer disse verdiene og / eller har store negative konsekvenser for denne overordnede strukturen må ses i lys både av:

- omfang og arealbeslag
- grad av arealbrukskonflikter i forhold til natur-, rekreasjon- og landskapsverdier
- om lokaliseringen av tiltaket bidrar til oppsplitting og fragmentering av de store sammenhengende natur-, rekreasjons og/eller landskapsområdene

I vurdering av tiltak/arealbruksendringer skal fragmentering eller en stykkevis og delt utvikling som i sum eller over tid får stor negativ innvirkning på de verdier retningslinjen er satt til å ivareta, tillegges stor vekt.

I tillegg til bakkemontert solkraftanlegg og vindkraftanlegg viser vedlegg I i forskrift om konsekvensutredning tiltak som denne regionale planen definerer å falle inn under retningslinjen. Her nevnes blant annet:

- Varmekraftverk og kjernekraftverk
- Masseuttak og pukkverk (>200 daa eller >2 mill. m³)
- Kraftledninger (spenning 132 kV, > 50 km)
- Næringsbygg (>15 000 m²)

Dette er tiltak som gir store fysiske inngrep eller omfattende arealbruksendringer med betydelig potensial for påvirkning av miljø og samfunn, som natur, landskap og rekreasjon.

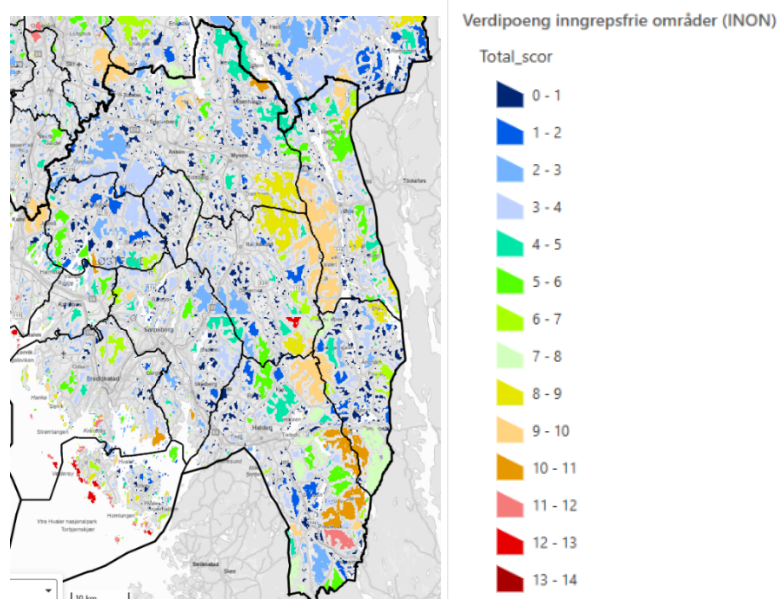

Retningslinjen omfatter også tiltak som på grunn av sin størrelse ikke fanges opp av forskrift om konsekvensutredning vedlegg I, men som i kraft av sin utbredelse og/eller fragmenterende virkning og /eller grad av arealbrukskonflikter vil falle inn under retningslinjen. Eksempler på dette kan være:

- Deponier og anlegg for mellomlagring av masser
- Større utbyggingsområder: bolig, næring, fritidsbolig
- Masseuttak og pukkverk i noe mindre skala enn vedlegg I-tiltak
- Kraftledninger
- Lyssatte skianlegg og asfaltert rulleskianlegg
- Skytebaner

Slike tiltak må vurderes konkret, som unntak, i kommunenes arbeid med kommuneplanens arealdel.

Retningslinjene til ivaretagelse av sammenhengende naturområder i Fjella-landskapet skal ikke være til hinder for vedlikehold knyttet til store samfunnsnyttige tiltak som allerede er innenfor avgrensningen, som eksempelvis offentlig vei og jernbane. Retningslinjene skal ikke være til hinder for opprettholdelse og utvikling av det tradisjonelle jordbruket innenfor Fjella-landskapet. Avgrensningen av Fjella-landskapet har ikke tilbakevirkende kraft, og vil ikke tilsidesette vedtatte kommunale planer med eksisterende og fremtidige utbyggingsområder. Unntak kan vurderes gjennom kommunale arealplaner. Arealbruksendringer må vurderes opp mot de verdier som er i området og intensjonen med avgrensningen i regional plan.

Kartet viser inngrepsfrie områder som ligger 250 meter fra tekniske inngrep. Fargene gjenspeiler hvilken skår hvert enkelt område har fått når arealet er tilført verdier i form av vernet areal, naturtyper, rødlistede arter, friluftslivsverdi og verdi for størrelsen på det inngrepsfrie området. (Kilde: Biofokus 23.03.2023 – 035) Kart finnes i arealregnskapet: [VertiGIS Studio Web](#)

Likeledes er det av regional interesse å identifisere hva vi i Østfold mener er de naturtyper hvor tiltak/omdisponering skal eller bør unngås. Truete arter og truete naturtyper omfatter

kategoriene kritisk truet, sterkt truet og sårbare arter og naturtyper (Artsdatabanken, Rødliste, 2021 og 2025) [Rødlista 2021 arter](#) og [Rødlista 2025 naturtyper](#)

Kunnskapsbasert planlegging

Naturmangfold skal kartlegges og sikres i planleggingen. Føre-var-prinsippet er tatt inn i Naturmangfoldloven. Loven viser til at kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger skal ligge til grunn for offentlige beslutninger. Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet. Kravet gjentas i Statlig planretningslinje for arealbruk og mobilitet. Denne sier at planleggingen skal bygge på et oppdatert kunnskapsgrunnlag, og at det bør utarbeides arealregnskap som del av kunnskapsgrunnlaget.

Regional plan for areal og mobilitet peker på at i kravet om beslutningsunderlaget også gjelder kunnskap og dokumentasjon knyttet til allerede planlagte og utbygde arealer. Disse må utnyttes mer effektivt før nye områder tas i bruk.

Fortetting og transformasjon av bolig- og næringsområder vurderes før nye, større utbyggingsområder settes av og tas i bruk. Regionalt legges det vekt på at behovet for «friske arealer» må dokumenteres ut fra kommunenes dimensjoneringsgrunnlag for bolig- og næringsutvikling, herunder utnyttelse av arealreserver samt fortettings-/transformasjonspotensial. Dette er kunnskap kommunene fremskaffer som del av kunnskapsgrunnlaget for kommuneplanarbeidet. Det er ønskelig at dette deles, slik at planforslagene kan drøftes i lys av felles kunnskap. Dette omtales under hovedtema «arealutvikling».

Den regionale planen bidrar til å tydeliggjøre hva som menes med særlig viktige naturarealer. Vi må vite hvordan vi definerer disse og hvor de er. Regional plan skal bidra til at dette kravet håndteres likt på tvers av kommunegrensene samt bidra til forutsigbarhet for kommunene når det gjelder krav om kartlegging og oppfølging. Dette er avgjørende for likhetsprinsippet mellom kommunene.

Planen gir føringer om innhenting av kunnskap for å sikre at beslutninger tas på rett grunnlag. Planen gir føringer om at NIN-metodikk (M-2209) skal benyttes. Metodikk utvikles over tid, og retningslinjene åpner for at metodikk som er tilsvarende god kan nyttes. Krav om kartlegging av natur og naturens kvaliteter gjelder også marine naturtyper og naturtyper knyttet til ferskvann. Her er det ikke fastlagt hvilken metodikk som skal nyttes. Felles er at kunnskapen som hentes inn skal være på et nivå som er beslutningsrelevant på kommuneplannivå.

Planprinsippene

Delmålene i planen angir at fylket skal nærme seg arealnøytralitet i 2040 og at vi restaurerer natur i tråd med naturavtalen. Arealnøytralitet er allerede, langt på vei, en del av norsk arealplanlegging. Kommunene har over flere tiår etterstrebet prinsippet om å gjenbruke eksisterende byggeområder og forhindre nedbygging av verdifulle naturområder. Kommunene bør jobbe videre i retning av arealnøytralitet og naturnøytralitet. Sammen må vi jobbe videre for å utvikle metodikk og verktøy for økologisk kompensasjon, alternativt økonomisk kompensasjon. Planen tar utgangspunkt i melding til Stortinget nr. 35 (2023-24), som beskriver arealnøytralitet

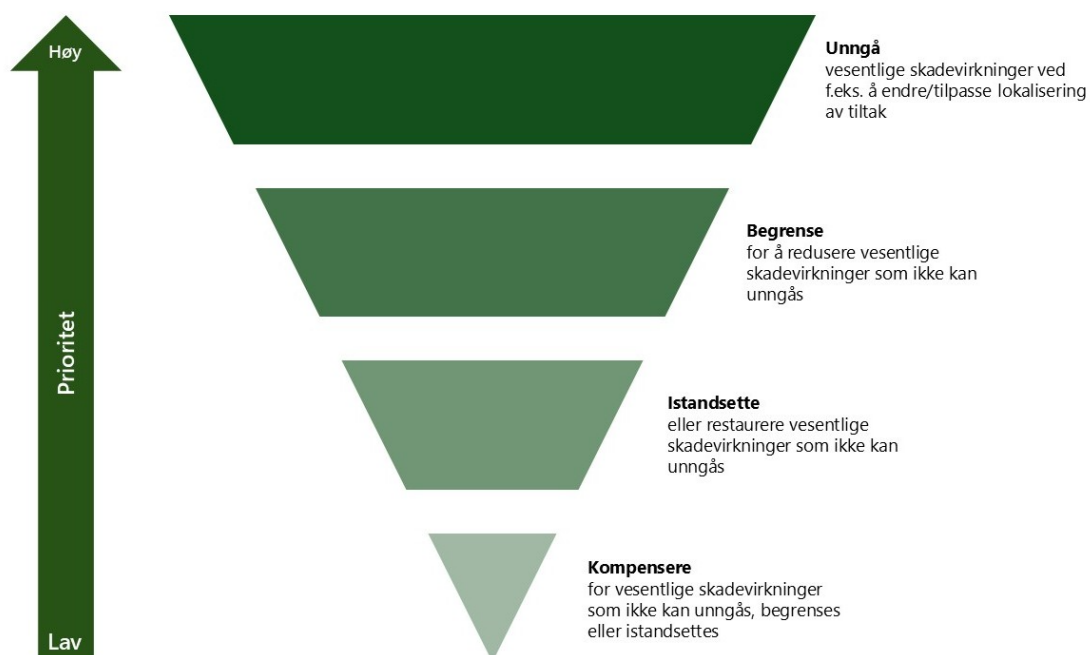
som “alt fysisk tap av naturarealer kompenseres for gjennom tilbakeføring av tilsvarende naturarealer”.

Siden det p.t. ikke er en nasjonal definisjon, legger vi følgende til grunn:

Arealnøytralitet er prinsippet om at arealbruk og behov for nye arealer til utbygging balanseres mot bevaring av natur og biodiversitet. Prinsippet bygger på å gjenbruke og fortette allerede utbygde områder i stedet for å bygge ned nye naturområder. Målet er å oppnå null netto tap av naturmangfold. Et viktig verktøy for å motvirke tap av natur er å unngå, istandsette og kompensere for natur som går tapt.

Naturnøytralitet fokuserer på å opprettholde økologisk balanse og funksjonalitet. Målet er å sikre at menneskelige aktiviteter ikke fører til skade på eller netto tap av naturens funksjoner, tjenester og verdier.

Tiltakshierarkiet legges til grunn for videre planlegging. Dette gjøres for å unngå vesentlige skadevirkninger, konsentrere arealbruken og i større grad sette i stand forringede arealer for å veie opp for utbygging.

Figuren viser Tiltakshierarkiet. Først og fremst skal man unngå skadevirkninger på miljø og klima. Der det ikke er mulig skal man begrense skaden, deretter istandsette arealer. Kilde: Miljødirektoratet (25.11.2024)

Nederst i tiltakshierarkiet synliggjøres muligheten for bruk av erstatningsareal som kompensasjon for nedbygging av natur. Tapt natur og økologisk funksjon skal erstattes med nye områder som

har tilsvarende eller høyere økologisk verdi. Dette kan gjøres på flere måter, og det er kommunen som avgjør hvilket tiltak som kreves:

- Restaurering og økologisk kompensasjon: Skape nye naturområder ved å restaurere ødelagte eller forringede naturområder, som åpning av bekker, fylle igjen grøfter i myrer, planting av trær, gjenoppretting av våtmark, fjerning av veier for å gjenopprette naturlige prosesser, reetablering av gjengrodd beitemark mm.
- Etablering av nye naturområder: Opprette nye verneområder eller naturreservater
- Sikring av eksisterende og truede naturområder, ved for eksempel fjerning av fremmede arter eller forbedring av habitatkvaliteten.
- Kompensasjon for tiltak som forbedrer den økologiske funksjonen

Kommunene har en nøkkelrolle i arealforvaltningen, men det er behov for samarbeid og felles verktøy for å håndtere negative sumvirkninger. Som del av dette bør ikke omdisponering av områder avsatt til grønne formål og LNF-områder skje gjennom dispensasjon. Den langsiktige arealforvaltningen styres gjennom planer, ikke gjennom vurdering av unntak.

Deltema 2 Landbruk

Strategi 3.4: Vern av dyrket og dyrkbar mark går foran utbygging

Strategi 3.5: Ivareta utmarksområders biologiske mangfold og produksjonsgrunnlag

Strategiene innebærer å:

- Fortette og transformere byggeområder framfor å ta i bruk nye arealer til utbygging
- Prioritere vern av dyrket mark og unngå at dyrket mark går ut av bruk.
- Begrense tap av naturmangfold ved nydyrking
- Legge til rette for urbant og bynært jordbruk, også der det ikke er grunnlag for ordinær landbruksproduksjon
- Ivareta produktive skogarealer, viktige beitearealer og andre utmarksområder med produksjonsverdi
- Ivareta gammelskog, naturskog og kulturlandskap
- Ivareta karbonbindende arealer som myr, skog og beitemark
- Gjennomføre klimatiltak i jordbruket som også bidrar positivt på jordhelsen
- Styrke arbeidet med utvikling av god jordhelse

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 9: Dyrket og dyrkbar mark i Østfold blir ikke omdisponert og

delmål 10: Østfold har en bærekraftig matproduksjon som sikrer selvforsyning og tar hensyn til klima og miljø.

Retningslinje

R5

Matjord skal ivaretas som en ressurs.

- Tiltak på / omdisponering av dyrket mark skal ikke skje.
- Tiltak på / omdisponering av dyrkbar mark bør ikke skje.

Faktaboks

Med dyrket og dyrkbar mark menes arealer kartlagt i NIBIO's areal- og ressurskart. [AR5 - Nibio](#)

Vernskog er skog som tjener som vern for annen skog eller gir vern mot naturskader jf. §12 i Skogbrukslova

Hvorfor gjør vi dette?

Landbruket er en viktig næring som gir mat på bordet, lokale arbeidsplasser, bosetting i hele fylket og bidrar til innovasjon og nyskaping. Bare 3 prosent av Norges landareal er dyrket mark, og kun 1 prosent er egnet for dyrking av matkorn. Østfold har store kornarealer, og våre jordbruksarealer har avgjørende betydning for landets selvforsyningsgrad og matsikkerhet. Nibio regner selvforsyningsgraden som 45% og regjeringens mål er 50%. Relativt sett er vi uansett et av landene med høyest import av matvarer.

Dette belyser viktigheten av nullvisjonen, som er omtalt sammen med de fem langsiktig utviklingsmålene. Det er stort utbyggingspress flere steder i fylket, og utbygging kan komme i strid med jordvern eller andre landbruksverdier.

Jordlova sier at dyrket mark ikke må brukes til formål som ikke tar sikte på jordbruksproduksjon og at dyrkbar mark ikke må disponeres slik at den ikke blir egnet til jordbruksproduksjon i fremtiden. Dette er fulgt opp med et nasjonalt jordvern mål.

Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet sier at omdisponering av dyrket jord skal minimeres, og arealplanleggingen skal bidra til å nå målet om redusert omdisponering av matjord i tråd med nasjonal jordvernstrategi. Videre heter det at jordvern bør være et overordnet hensyn i arealplanleggingen. I statlig planretningslinje for klima og energi stilles det tydelige krav til kunnskapsgrunnlag og at omdisponering så langt som mulig skal unngås. At jordvern skal være overordnet hensyn i arealplanleggingen kommer også frem i statlig planretningslinje for arealbruk og mobilitet. Her blir også forholdet til kulturlandskapet, beredskap og økosystemtjenester vektlagt.

For skogbruket gjelder i tillegg skogbruksloven. Den fremmer bærekraftig forvaltning av skogressursene, med sikte på blant annet verdiskaping og biologisk mangfold.

Regional plan for areal og mobilitet differensierer mellom dyrket og dyrkbar mark, beskriver definisjon og slår fast at dyrket mark skal ivaretas. Ved avveining av ulike hensyn bør behovet for å verne dyrket og dyrkbar mark, inklusive inneklemt arealer, tillegges avgjørende vekt. Dyrket mark verdsettes høyere enn dyrkbar mark. Omdisponering av dyrket og dyrkbar mark skal kun skje ved utbygging til høy samfunnsmessig nytte, og der utbygging ikke kan plasseres andre steder. Ved utbygging skal det stilles krav til at jorda benyttes til nydyrking eller forbedring av eksisterende dyrka mark. Ny nasjonal strategi for økologisk jordbruk har mål om at 10% av jordbruksarealet skal være økologisk innen 2032. I Østfold strekker vi oss etter denne målsettingen. Andelen økologisk jordbruksareal i Østfold var 7,3% i 2024.

Verdikjeder i landbruket omfatter alle leddene fra produksjon til forbruk av jordbruksvarer, og inkluderer leverandører av innsatsfaktorer, gårdsbruk, matindustri og distribusjon. Disse kjedene er viktige for verdiskaping og sysselsetting i Østfold. Den jordbruksbaserte verdikjeden er en av Norges mest komplette, noe som bidrar til en helhetlig utvikling av næringen. Samtidig har verdikjeden for jordbruk store muligheter til å utvikle seg videre og jordbruksnæringen må fortsette å bidra til den grønne omstillingen det norske samfunnet er i gang med.

Næringstype	Antall sysselsatte 2024
Jordbruk	1897
jordbruk	293
Næringsmiddelindustri	2989
Trelast og trevareindustri	269
Papir- og parivareindustri	922
Kjemisk industri	1348

Sysselsatt i Østfold, med ringvirkninger, 2024. Kilde: Kommuneprofilen

Produksjon 2025	Østfold	Hele landet	Andel (%)
Svinekjøtt (tonn)	9 654	131069,0	7,3 %
Kylling (tonn)	18 033,0	108 059,2	16,7 %
Annet fjørfe	4 219,9	7 701,8	54,8 %
Småfe (tonn)	100,8	21 852,3	0,5 %
Storfe (tonn)	1 663,6	81 995,6	2,0 %
Kumelk (liter)	21 574 692,0	1 365 438 396	1,6 %

Østfolds produksjon av jordbruksprodukter. Kilde: Råvarestatistikk. Landbruksdirektoratet.

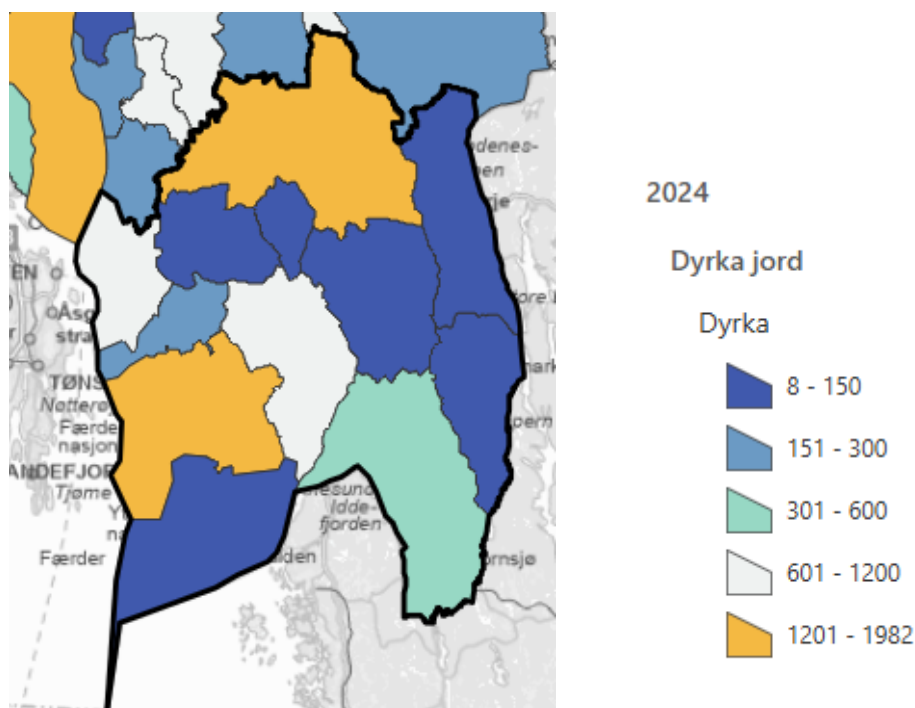
Utmarksarealene er av stor betydning for landbruket, og naturressursene gir grunnlag for blant annet skogsdrift, beite, jakt og fiske.

Landbruket spiller en viktig rolle for å ivareta kulturlandskapet. Skog, kulturlandskap og øvrige utmarksarealer utgjør videre viktige leveområder for mange ulike arter og er av stor betydning for friluftslivet. Balansert flerbruk er viktig for å ivareta både næringsgrunnlaget og de allmenne interessene i skog og annen utmark. Landbrukssektoren har direkte klimagassutslipp i vårt fylke og utslippene skyldes blant annet biologiske prosesser. Naturlig karbonopptak i skog og våtmark er

imidlertid av avgjørende betydning dersom klimamålene skal nås. Blant utfordringene er omdisponering av skogsarealer og drenering av våtmark, enten til annen bruk innen landbruket eller til utbyggingsformål.

Øverste diagram viser årlig omdisponering i kommunene Østfold i 2024. Nederste diagram er samlet omdisponering fra 2009 tom 2024.. Sumtallene til venstre er tall for 2024. (ABØ-analyse)

Figuren fra ABØ-analyse viser kommunevis omdisponering av dyrket mark i 2024. [VertiGIS Studio Web](#)

Deltema 3 Kystsone, sjø og vassdrag

Strategi 3.6. Styrke allmenne interesser i sjø, vassdrag og strandsone

Strategien innebærer å:

- Sikre natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og kystkultur i sjø, vassdrag og strandsone
- Sikre god vannkvalitet og godt vannmiljø
- Sikre eksisterende arealer til havner, farleder, kabler og annen infrastruktur
- Prioritere næringsarealer i og langs sjø og vassdrag til sjø- og vassdragsrelaterte næringer
- Unngå utbygging i den funksjonelle strandsonen og mudring og utfylling i sjø
- Samarbeide om helhetlig forvaltning av Oslofjorden på tvers av kommune- og fylkesgrenser

- Sikre at fysiske tiltak, herunder fritids-, bolig- og næringsformål, tar hensyn til sammenhengende naturområder og viktige friluftslivsområder og- ferdselsårer
- Sikre at forvaltning av arealer til fritidsbolig gjøres skånsomt gjennom arealøkonomisering, og at det tas hensyn til landskap, natur og klima i planlegging og utbygging

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 7: I 2030 er inngrepsfrie og sammenhengende naturområder med avstand lik eller mer enn 500 m fra inngrep, med en buffersone på 500 meter, like store som i 2026,

delmål 8: Fylkets vassdrag, land-, og havområder er bevart, beskyttet og restaurert i tråd med naturavtalen og

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert.

Retningslinjer for kyst, strandsone og sjø

R6 Generelle retningslinjer

- Spredt utbygging bør unngås innenfor kystsoneavgrensningen som er fastsatt i regional plan.
- På fritidsboligeiendommer skal det ikke gis tillatelse til nybygg, eller utvidelse for varig opphold som innebærer at det blir mer enn én fritidsboenhet på én grunneiendom.
- Endring av arealformål avsatt til kyst-relaterte næringer og havner skal unngås. Ved eventuell endring skal allmenne interesser og offentlige formål prioriteres.
- Soner med høy biologisk produksjon, og verdifulle kulturminner og kulturmiljøer, vektlegges sterkt i forhold til friluftsliv og båtferdsel.
- Grøntdrag og restarealer skal som hovedregel bevares for å ivareta verdifulle kvaliteter knyttet til vannmiljø, biologisk mangfold, og landskapsøkologiske korridorer og landskapselementer.

R7 Sjøområdene (sone I)

- Sjøområdene vektlegges som biotoper.
- Det bør vises stor forsiktighet med å åpne for tiltak som medfører betydelige anlegg og/eller varige inngrep, som kan være til ulempe for natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser.
- Hekke-, yngle- og oppvekstområder for fisk/sjødyr skal ivaretas og sikres i kommuneplanens arealdel.
- Sjøområdene skal sikre naturgrunnlaget for fiske og annen høsting av fornybare naturressurser.
- Sjøarealene skal være en ressurs for transport, ferdsel med fritidsbåt og annen rekreasjon.
- Inngrep og utfylling i sjø skal unngås. Ved nødvendige infrastrukturtiltak av høy samfunnsnytte kan unntak vurderes.
- Arealbruk for havner, farleder, kabler og annen infrastruktur skal avklares i kommuneplanens arealdel. Nødvendige kabler og ledninger bør samles i egne traseer. Utvidelse av havnearealer skal begrunnes.
- Småbåthavner skal avklares i kommuneplanens arealdel. Eventuelle utvidelse skal skje i fellesanlegg, med septikmottak, avfallshåndtering og allment tilgjengelige utsettingsramper. Som hovedregel skal antall båtplasser ikke økes, og riving/sanering må

vurderes samtidig. Nye småbåthavner og enkeltbrygger tillates ikke. Eksisterende enkeltbrygger bør ikke utvides. Pålebrygger og sjøbumiljø som inngår i nasjonalt og regionalt viktige kulturmiljø bør bevares og vedlikeholdes slik de står. Brygger må vurderes opp mot muligheten for å nå målene i gjeldende vannforvaltningsplaner.
R8 Fastsetting av byggegrense langs sjø (sone II) • Kartleggingen av funksjonell strandsone (SPR 6.5), som skal ligge til grunn for fastsettelse av ny byggegrense, gjøres offentlig senest ved offentlig ettersyn av arealplanen kartleggingen er utarbeidet for.
R9 Områder mellom byggegrense og 100 meters grense samt utvidet strandsone (verdifulle områder, mer enn 100 m fra sjøen, fastlagt ved kartlegging av funksjonell strandsone) (Sone III) • Det skal være en svært restriktiv holdning til planlegging av nye fritidsboliger og vesentlig utvidelse av eksisterende fritidsboliger. Kommunene bør innføre bestemmelser for fritidsboliger i kommuneplanens arealdel innenfor en ramme på: ○ samlet bruksareal pr eiendom på 80 m² BRA ○ mønehøyde, målt ut fra gjennomsnittlig planert terreng på 5,5 m. ○ fasadelengde mot sjøen på 12 meter ○ forbud mot frittliggende terrasser og opparbeidet uteplass eller gressplen som er til hinder/fortrengsel for allmennheten • Kommunene bør vurdere bestemmelser med restriktiv holdning til vesentlig utvidelse av eksisterende fritidsboliger j.fr. SPR pkt. 8.5. • Byggetiltak vurderes i forhold til bygningenes eksponering og beliggenhet. • Det er ikke tillatt å utvide eksisterende atkomstveier, eller anlegge nye veier, parkeringsplasser eller gangstier, med mindre dette er hjemlet i reguleringsplan. Unntatt fra dette er turstier for allmennheten som ikke er i strid med andre hensyn bak disse retningslinjene.
R10 Område mellom 100 meters grense og kystsoneavgrensningen (sone IV) • Kommunene bør innføre bestemmelser for fritidsboliger i kommuneplanens arealdel innenfor rammen på: ○ samlet bruksareal pr eiendom på 90 m² BRA

Sonene retningslinjene henviser til er vist på figur nedenunder.

Retningslinjene i regionale planer for vannforvaltning gjelder også. [Vannportalen](#)

Retningslinjer for vann og vassdrag

R11 Generelle retningslinjer • Vann og vassdrag skal vektlegges som biotoper.
--

- Grøntdrag og restarealer skal som hovedregel bevares for å ivareta verdifulle kvaliteter knyttet til vannmiljø, biologisk mangfold og landskapsøkologiske korridorer og landskapselementer.
- Det bør vises stor forsiktighet med å åpne for tiltak som medfører betydelige anlegg og/eller varige inngrep, som kan være til ulempe for natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser.
- Hekke-, yngle- og oppvekstområder for fugl/fisk/dyr skal ivaretas og sikres i kommuneplanens arealdel.
- Naturgrunnlaget for fiske og annen høsting av fornybare naturressurser skal sikres.
- Vann- og vassdragsarealene skal være en ressurs for transport, ferdsel med fritidsbåt og annen rekreasjon.
- Inngrep og utfylling i vann og vassdrag skal unngås. Ved nødvendige infrastrukturtiltak av høy samfunnsnytte kan unntak vurderes.
- Småbåthavner skal avklares i kommuneplanens arealdel. Utvidelse av eksisterende småbåthavner bør skje i fellesanlegg, med septikmottak, avfallshåndtering og allment tilgjengelige utsettingsramper.
- Småbåthavner og brygger må vurderes opp mot muligheten for å nå målene i gjeldende vannforvaltningsplaner, og vurderes opp mot retningslinjene i disse planene.
- For de vernede vassdragene må arealbruken på land samt småbåtanlegg og brygger vurderes i forhold til soneinndelingen i vassdraget og tilpasses dette.

R12

I 100 metersbeltet langs vann og vassdrag

- Spredt utbygging bør unngås innenfor 100- metersbeltet.
- Det skal ikke gis tillatelse til nybygg eller utvidelse for varig opphold som innebærer at det blir mer enn én fritidsboligenhet på én grunneiendom.
- Alle byggetiltak skal vurderes i forhold til bygningenes eksponering og beliggenhet.
- Kommunene bør innføre bestemmelser for fritidsboliger i kommuneplanens arealdel innenfor en ramme på:
 - samlet bruksareal pr eiendom på 80 m² BRA.
 - forbud mot oppføring av frittliggende terrasser og opparbeidet uteplass eller gressplen som er til hinder/fortrengsel for allmennheten
- Terrenginngrep skal minimeres. Sprengning og skjæring i fjell er ikke tillatt på arealer som har betydning for natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser.
- Det er ikke tillatt å utvide eksisterende atkomstveier, eller anlegge nye veier, parkeringsplasser eller gangstier, med mindre dette er hjemlet i reguleringsplan. Unntatt fra dette er turstier for allmennheten som ikke er i strid med de hensyn disse retningslinjene skal ivareta.

Retningslinjene i regionale planer for vannforvaltning gjelder også. [Vannportalen](#)

Hvorfor gjør vi dette?

De allmenne interessene i og langs sjø og vassdrag er store og favner vidt; fra naturmangfold, friluftsliv, rekreasjon, kulturminner og kulturmiljøer til naturgoder som rent drikke- og

badevann. De fleste byer, tettsteder og bosteder ligger nær sjø og vassdrag, som er attraktive områder og viktige ferdselsårer. Dette har over tid ført til at strandsonen gradvis har blitt nedbygd og at tilgangen mange steder er sterkt begrenset. Trenden med den gradvise nedbyggingen i strandsonen skal snus. Langs vann og vassdrag er ikke trenden like sterk. Her handler det om å ligge i forkant og forhindre en tilsvarende utvikling. Planen skal legge til rette for en forbedring av de allmenne interessene.

Menneskelig aktivitet i og nær vannet har ført til forurensning og inngrep som forverrer miljøtilstanden i sjø og vassdrag. Presset er spesielt stort rundt Oslofjorden. Blant annet er fisk som kommer for å gyte i kystsonen avhengig av gode oppvekstområder for yngel, som for eksempel ålegrasenger. Hver for seg behøver ikke nye tiltak å ha stor effekt, men summen av tiltak kan få store negative konsekvenser for bestanden av fisk og andre arter. Dette må hensyntas i planlegging. De regionale planene for vannforvaltning har bindende miljømål for alt vann. Miljømålene er førende for all ny aktivitet og planlegging som kan påvirke tilstanden i vassdrag, sjø og grunnvann. Videre har regjeringens tiltaksplan for Oslofjorden mål om å fremme et aktivt friluftsliv og ivareta naturmangfoldet i fjorden, i tillegg til at fjorden skal oppnå god miljøtilstand. For å nå målene må forvaltning av strandsoner og sjø ses i sammenheng og på tvers av kommune- og fylkesgrenser. Kommunene skal bruke sin myndighet gjennom plan- og bygningsloven til å forbedre allmennhetens tilgang til strandsonen langs sjø og vassdrag.

I Østfold er 8709 daa planlagte utbyggingsformål i konflikt med viktige friluftslivsområder. Av disse er 2222 daa til fremtidige fritidsboliger, og hovedandelen av disse ligger i strandsonen langs sjø og vassdrag. Dette synliggjør behovet for en gjennomgang av eldre planer gjennom planvask.

Sjø, kyst og strandsoner

Østfoldkysten skal nyttes som en kilde til verdiskaping i et bærekraftig perspektiv. Sjøbasert næring må utvikles sammen med opplevelsesnæring innenfor rammene i de statlige planretningslinjene for differensiert forvaltning av strandsonene langs sjøen (SPR-S), og mål om at Østfoldkysten skal forvaltes gjennom bruk og vern i et bærekraftig perspektiv. Kysten skal nyttes som områder for opplevelse og reiseliv, friluftsliv, båtliv, fritidsboliger, helårsboliger, næring og transport, samtidig som kystens spesielle landskaps-, natur-, og kulturverdier bevares. Rekreasjonsverdier, naturverdier og kulturminneverdier skal forvaltes som ressurser av nasjonal betydning, til beste for befolkningen i dag og i fremtiden. Disse hensynene skal tillegges avgjørende betydning i all forvaltning og planlegging.

Planleggingen må legge til rette for å opprettholde og videreutvikle fiskerinæringen innenfor en miljømessig bærekraftig ramme. Næringer i sjø må vurderes i forhold til verdier og hensyn. Tiltak som ikke er konsesjonspliktige må reguleres og vurderes mot «Forskrift om konsekvensutredninger». De nasjonale fiskerireglene med nullfiskeområdene (01.01.2026) og redskapsbegrensninger for henholdsvis fritidsfiske (01.10.2025) yrkesfiske (01.01.2026) gjelder i tillegg til regional plan.

Kystsonen og vassdragsområdene skal forvaltes helhetlig og langsiktig. Det er behov for overordnede løsninger på tvers av kommunegrensene, og at utviklingen skjer gjennom planlegging og ikke gjennom enkeltvis dispensasjoner. Utviklingen må ses i sammenheng med målet om god miljøtilstand i vann.

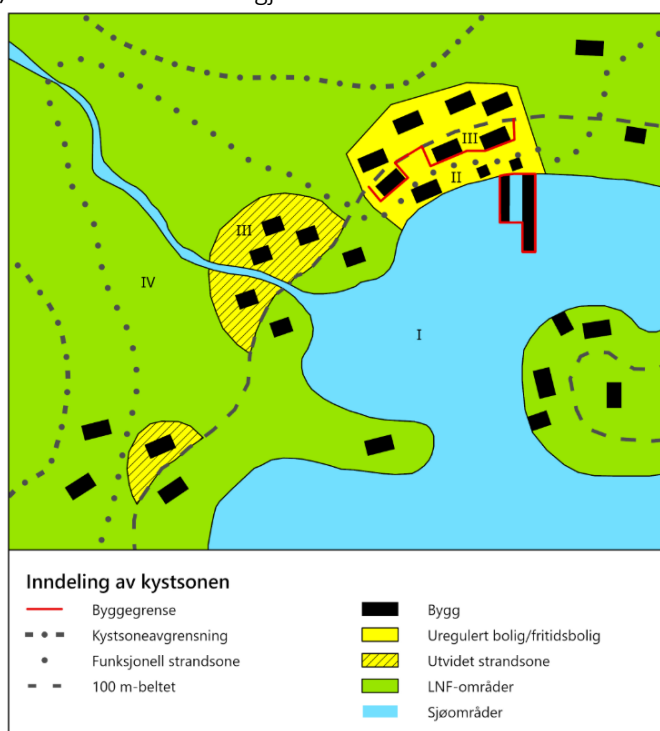
- **Soneinndeling langs Oslofjorden**

For å tilpasse virkemidlene til de ulike sonene innenfor kystsoneavgrensningen, deler vi kystsonen inn i følgende soner:

- I. Sjø
- II. Områder mellom sjø og byggegrense (byggeforbudssone) (det er ikke retningslinjer i denne planen til denne sonen)
- III. Områder mellom byggegrense og 100 meters grense samt områder med karet lagt verdi i kartleggingen av funksjonell strandsone
- IV. Områder mellom 100 meters grensen og kystsoneavgrensningen

Begrepene er tilpasset Statlige planretningslinjer, hvor 100 m beltet = strandsone. Begrepet «strandsone» har med andre ord et annet meningsinnhold enn i den regionale kystsoneplanen for Østfold som har vært gjeldende siden 2006.

- I - Sjø
 II - Område mellom sjø og byggegrense
 III - Område mellom byggegrense og 100 m-beltet samt utvidet strandsone
 IV - Område mellom 100 m-beltet og kystsoneavgrensningen

Strandsone

Med strandsone menes 100-metersbeltet langs sjøen, målt i horisontalplanet ved alminnelig høyvann.

Funksjonell strandsone

Den funksjonelle strandsonen er den sonen på land som står i innbyrdes samspill med sjøen både økologisk, topografisk og/eller bruksmessig.

Den funksjonelle strandsonen følger ikke en fast avstand fra sjøen. Sonen kan være smalere eller bredere enn 100 meter, avhengig av landskap, naturverdier og menneskelig bruk.

- **Byggeforbud**

Byggeforbudet i [pbl. § 1-8](#) gjelder de tiltak som fremgår av [pbl. § 1-6](#), med unntak av fasadeendringer. Dette innebærer at det i 100-metersbeltet langs sjøen ikke er tillatt å iverksette oppføring, riving, endring, endret bruk og andre tiltak knyttet til bygninger, konstruksjoner og anlegg, terrenginngrep eller opprettelse og endring av eiendom. Byggeforbudet gjelder også annen virksomhet og endring av arealbruk som vil være i strid med arealformål, planbestemmelser og hensynssoner.

Byggeforbudet i 100-metersbeltet langs sjøen gjelder også for eldre planer uten fastsatt byggegrense. Dersom kommunen har åpnet for utbygging og fastsatt byggegrense i kommuneplanens arealdel eller reguleringsplan, gjelder ikke lovens byggeforbud. SPR-S sier at byggeforbudet i 100-metersbeltet skal praktiseres strengt i planleggingen. Dispensasjoner skal unngås.

Kystkommunene i Østfold tilhører den strengeste kategorien i de statlige planretningslinjene for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen (SPR S). Den regionale planen skal bidra til å klargjøre hva SPR-S betyr for Østfold for å skape forutsigbarhet og for å sikre likhetsprinsippet og en helhetlig forvaltning av nasjonale og regionale interesser på tvers av kommunegrensene.

Lovens krav om reguleringsplan for tiltak som kan få vesentlig virkning for miljø og samfunn, slår ikke kun inn for *større* tiltak, men også for tiltak der virkningene for omgivelsene er omfattende eller usikre. Det er lite som skal til før et plankrav slår inn i en sone med byggeforbud, med så sterke nasjonale og regionale interesser som er i strandsonen. Det er etter PBL ikke adgang til å dispensere fra plankravet for tiltak som fanges opp av KU-forskriften.

- **Byggegrense**

Statlig planretningslinje for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen (SPR S) stiller krav om kartlegging av verdier dersom kommunene skal sette en annen byggegrense enn 100 meter. Om byggegrense mot sjø i kommuneplanen eller i reguleringsplaner ikke kan fastsettes på grunnlag av en konkret vurdering av den funksjonelle strandsonen (se faktaboks under), bør det generelle byggeforbudet i 100-metersbeltet langs sjøen gjelde.

Det er dette denne planen kaller kartlegging av den funksjonelle strandsonen. Der den funksjonelle strandsonen er smalere enn 100 m danner den, sammen med annet kunnskapsgrunnlag, grunnlag for vurdering av fastsetting av alternativ byggegrense. Der kartleggingen bidrar til å identifisere verdier, for eksempel våtmarksområder, som går lengre inn over land enn 100 meter, skal kartleggingen være utgangspunkt for fastsetting av egnede formål og hensynssoner med bestemmelser og retningslinjer med utgangspunkt i rammene i sone III i denne planen (se skissen under).

Utredning og planlegging bør skje helhetlig langs Østfoldkysten. Kystsoneavgrensningen, fastsatt gjennom rikspolitisk retningslinje i 1993, er lagt inn på det regionale plankartet, som en ytre avgrensning av Østfolds kystlandskap. Avgrensningen er også naturlig plangrense for kommunenes eventuelle tematiske kystsoneplaner.

- **Natur**

Statlig planretningslinje vektlegger at det skal tas særlig hensyn til natur i strandsonen (SPR S). Planretningslinjen gjelder for landarealene, men er tydelig på at planleggingen bør skje helhetlig slik at det blir god sammenheng mellom arealbruken i strandsonen, i sjøen og på landområdene bak 100 meters beltet. For å ivareta naturhensynene er retningslinjer for sjøarealene, soneinndelingen på land, samt krav om kartlegging av funksjonell strandsone (gjennom SPR S) vesentlig. Sistnevnte blant annet som kunnskapsunderlag for fastsetting av arealformål og bestemmelser i kommuneplanen for å sikre helhetlige blå-/grønne strukturer. For strandsonen vil retningslinjer og tiltak knyttet til tema natur virke sammen med retningslinjer i vannforvaltningsplanene.

- **Fritidsbebyggelse**

SPR-S slår fast at det skal være en svært restriktiv holdning til planlegging av nye fritidsboliger og vesentlig utvidelse av eksisterende fritidsboliger. Den gir føringer om at kommunene bør innføre bestemmelser i kommuneplanen for maksimal størrelse på bygninger og eventuell utvidelse av fritidsboliger i strandsonen. I denne regionale planen videreføres føringene for fritidsbebyggelse som har vært gjeldende for Østfoldkysten gjennom regional kystsoneplan siden 2006. Disse er tilpasset statlige planretningslinjers restriktive holdning til vesentlige utvidelse av fritidsboliger.

For å skape forutsigbarhet og likhet i forvaltningen på tvers av kommunegrensene videreføres rammer for fritidsboligene og forhold til terrenginngrep fra gjeldende regionale plan. Retningslinjene er differensiert ut fra sonene på prinsippskissen over.

Begreper: Uthus og anneks

«Anneks» og «uthus» er ikke definerte i plan- og bygningsregelverket. I et brev av 3. juli 2020 (sak 20/2798) uttaler likevel departementet at: *«Plan- og bygningslovgivningen har ingen definisjon av «anneks». Et anneks vil ofte være en frittliggende bygning i tilknytning til en bolig eller en hytte. Et anneks er som regel beregnet på beboelse, og kan i så fall brukes til overnatting. Dersom bygningen inneholder alle hovedfunksjoner, det vil si både stue/soverom, kjøkken og wc/bad regnes den imidlertid ikke som et anneks, men som en egen boenhet. Det betyr at bygningen fortsatt kan anses som et anneks dersom den enten har kjøkken eller bad i tillegg til overnattingsmulighet.»*

I henhold til bygningstypene i matrikkelen er fritidsbolig bygningstype 161 og anneks knyttet til fritidsbolig er bygningstype 182.

- **Terreng og landskap**

Terrenginngrep omfattes av byggeforbudet i sonen mellom sjøen og byggegrensen. SPR-S sier at terrenginngrep ikke skal tillates på arealer som har betydning for natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser. Utbygging av veger, annen infrastruktur og tomteopparbeiding skal skje slik at inngrep og ulemper blir minst mulig. Samlet sett skal det ved all utbygging innenfor 100-metersbeltet legges vekt på løsninger som bedrer eksisterende landskapssituasjon og allmenn tilgang til sjøen. Denne regionale planen legger vekt på å minimere terrenginngrep i sonen mellom byggegrense og 100 meters beltet, og har særlig oppmerksomhet på de varige tiltakene som sprengning og skjæring.

- **Brygger**

Brygger omfattes av byggeforbudet etter plan- og bygningsloven. Denne regionale planen legger vekt på at brygger skal vurderes gjennom helhetlig og langsiktig planlegging. Samling i større fellesanlegg, med septikmottak, avfallshåndtering og allment tilgjengelige utsettingsramper er å foretrekke. Dette må, gjennom plan, avveies mot hensynet til landskap, kulturmiljø, friluftsinnteresser og naturverdier, bløtbunnsområder og vannmiljø mm.

- **Friluftsliv**

Grunnlaget for allmenn rekreasjon i strandsonen skal trygges og utvikles videre. Mulighetene for allment friluftsliv, basert på båtferdsel, ferdsel til fots og på sykkel, strandopphold og bading, bør trygges og forbedres. Det bør legges stor vekt på å opprettholde og forbedre tilgjengeligheten til strandsonen fra landsiden og sjøsiden samt mulighetene for å ferdes og å oppholde seg langs sjøen. Disse hensynene skal vektlegges sterkt når kommunen vurderer å godkjenne videre utvikling av eksisterende bolig- og fritidseiendommer. Det bør legges vekt på tilgjengelighet til strandsonen for allmennheten ved å avsette areal til kyststi, friluftsområde, badeplasser eller lignende.

- **Blå-/grønne næringer**

Næringer i sjø må vurderes i forhold til nasjonale, regionale og lokale verdier og hensyn. Avveining av hensyn bør skje gjennom arealplan, som kystsoneplan eller kommuneplanens arealdel. Tiltak som ikke er konsesjonspliktige må reguleres og vurderes mot «Forskrift om konsekvensutredninger». For veiledning knyttet til fiskeri og akvakultur se [Søk i Fiskeridirektoratet](#)

Vann og vassdrag

Langs vann og vassdragene skal det legges vekt på en helhetlig og langsiktig forvaltning. I 100-metersbeltet langs vassdrag skal det tas særlig hensyn til natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser (PBL § 1-8).

Vann- og vassdragsområdene i Østfold er attraktive områder for utvikling til bolig og fritidsbolig. Samtidig nyttes områdene til produksjon av mat og trevirke og gir allmennheten attraktive friluftslivsområder. Natur og biologisk mangfold er under press, og kantsoner, våtmarker har viktige funksjoner i forhold til erosjon, vannkvalitet og leveområder for fisk.

Det er ikke noe generelt forbud mot å bygge i strandsonen langs vassdrag, men i henhold til PBL har kommunene en plikt til å vurdere å fastsette byggegrense i kommuneplanens arealdel, for på den måten å ivareta viktige natur-, kulturmiljø- og friluftsinnteresser langs vassdragene. Kommunene har med andre ord anledning til å differensiere forvaltningen ut fra vassdragets betydning for natur-, kulturmiljø- og friluftsinnteresser eller vassdragets kapasitet. Kommunene skal vurdere å fastsette grense på inntil 100 meter der bestemte angitte tiltak ikke skal være tillatt. Til grunn for en slik differensiering må det ligge et konkret kunnskapsgrunnlag. Dette bør følge med arealplanen ut på høring.

For å sikre langsiktig og bærekraftig forvaltning av vann og vassdrag og forutsigbarhet, helhetlig tilnærming og likhet mellom kommunene, er det i denne regionale planen rammer for utvikling av fritidsboligene i 100 meters beltet og ivaretagelse av de blå-/grønne verdiene. Det er i denne sonen loven krever at det tas særlige hensyn til de allmenne interesser. Samtidig er arealforvaltningen i denne sonen av særlig betydning for måloppnåelse i vannforvaltningsplanene.

Retningslinjer og tiltak knyttet til tema natur virker sammen med retningslinjer i vannforvaltningsplanene.

Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet sier at fortetningspotensialet i fritidsboligområder skal kartlegges og utnyttes før det blir lagt til rette for utvidelse av eksisterende fritidsboligområder og utbygging i nye områder.

Østfold har også vernede vassdrag. Hensikten til Verneplan for vassdrag er å sikre helhetlige nedbørsfelt med sin dynamikk og variasjon fra fjell til fjord. Vernet gjelder først og fremst mot kraftutbygging, men verneverdiene skal også tas hensyn til ved andre inngrep. Følgende vassdrag i Østfold er omfattet av verneplanen: Enningdalselva, Haldenvassdraget (Tista) og Mossevasdraget. Disse er sikret gjennom Rikspolitisk retningslinje for vernede vassdrag. Retningslinjene peker på at arealplanleggingen særlig må legge vekt på å ivareta verdiene som er knyttet til vassdragenes nærområder og at forvaltningen må være differensiert fordi ulike deler av vassdragene har forskjeller i verneverdier og arealtilstand. Vannstrengen er inndelt i 3 ulike klasser etter registrerte verneverdier og arealtilstand. Arealforvaltningen i og langs vassdrag er viktig for å nå målene i de regionale vannforvaltningsplanene.

Generelt om veier i landbruket

Retningslinjene regional plan for areal og mobilitet om ny veier (R9 og R12) er ikke myntet på nødvendig drifts-veier i landbruket.

Generelt gjelder at kommunene (etter PBL § 12-1) kan kreve regulering for gjennomføring av større bygge- og anleggstiltak og andre tiltak som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn. Dette ut fra en konkret vurdering i hver sak. Kommunene kan også ta inn bestemmelser i sin KPA, med plankrav for bygging av skogsbilveier i områder avsatt til LNF-formål. Reguleringsplan er imidlertid ikke en forutsetning for å gi tillatelse etter landbruksforskriften. Med utgangspunkt i de hensyn og verdier, som alle deltema under tema 2 i den regionale planen synliggjør, oppfordres kommunene til å vurdere styringsverktøy også for veier i landbruket gjennom sin kommuneplanlegging.

Deltema 4 Kulturminner og kulturmiljø

Strategi 3.7: Bevare og bruke kulturminner og kulturmiljøer/-landskap som ressurs

Strategien innebærer å:

- Bevare, integrere og bruke, på en bærekraftig måte, et mangfold av kulturminner og kulturmiljøer/-landskap i verdiskaping og fremheve kulturminner som en ressurs i stedsutviklingen
- Sikre kulturminnenes egenverdi som kilde til fortidig liv, samfunnsutvikling og materiell kultur
- Styrke fylkeskommunens rådgivnings- og veiledningsansvar innenfor kulturarv.
- Styrke formidling og kunnskap om kulturminner og kulturmiljøers/-landskapers verdi

- Øke bevisstheten om bevaring av kulturminner og kulturmiljøer/-landskap som viktig element i sirkulærøkonomi og ressurseffektivitet.
- Styrke samspillet mellom et levende kulturliv og kulturminner, for å sikre bevaring, utvikling og tilgjengeliggjøring av kulturarven
- Tilgjengeliggjøre flere kulturminner og kulturmiljøer/-landskap for flest mulig.
- Synliggjøre kulturminner og kulturmiljøers/-landskaps betydning for verdiskapning, gjennom tverrfaglig samarbeid for å aktualisere kulturminner; som med folkehelse, friluftsliv, frivillighet, museer, reiseliv, næringsliv, planlegging, eiendomsutvikling, undervisning m.fl.
- Sikre godt samspill mellom utbyggingsprosjekter og gammel bebyggelse og kulturmiljøer/-landskap
- Formidle kulturminner og kulturmiljøers/-landskaps verdi og at de inngår i en økonomisk, miljømessig, sosial og kulturell verdiskaping.
- Løfte fram at verneverdige bygningsmiljøer innebærer verdiskaping og øker bomiljøers økonomiske verdi. (Europa Nostra 2015)

Strategien bidrar til å nå:

delmål 3: For å bidra til det globale lavutslippssamfunnet innen 2050 skal Østfold redusere forbruk og redusere klimafotavtrykket på varer og tjenester vi kjøper og

delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert.

Retningslinjer

R13

I arealplaner som berører nasjonalt og regionalt viktige kulturminner og kulturmiljøer/kulturlandskap, og hvor det legges opp til transformasjon eller fortetting som får betydning for disse, skal det tidlig i planprosessen, utarbeides en kulturhistorisk stedsanalyse.

For kommuner som ikke har kulturminneplaner bør kommunen vurdere krav om kulturhistorisk stedsanalyse for arealplaner som berører lokalt viktige kulturminner og kulturmiljøer.

I begge tilfeller skal analysen tilpasses planens kompleksitet.

R14

Kjente nasjonalt og regionalt viktige etterreformatoriske kulturminner og kulturmiljø (temakart nasjonalt og regionalt viktige kulturmiljøer og kulturlandskap) skal sikres i kommuneplanens arealdel. De registrerte nasjonale kulturmiljøene (tidligere NBI-registeret og KULA) og utvalgte kulturlandskap, bør legges inn som hensynssoner med tilhørende retningslinjer/bestemmelser i arealplaner.

Hvorfor gjør vi dette?

Det er behov for større oppmerksomhet rundt, og kunnskap om, kulturminner og kulturmiljøers/-landskapets verdi som kilde til vår felles historie. Kulturminner, kulturmiljøer og landskap er viktige fellesgoder for nasjonen, regionen og lokalsamfunnene. De har også en egenverdi, og er kilde til våre forgjengeres liv og virke. De gir opplevelser og mulighet for næringsutvikling, og er en

ressurs for verdiskaping og samfunnsutvikling. Kulturminner er en ikke-fornybar ressurs som må forvaltes på en ansvarlig måte på vegne av våre etterkommere. Regional plan for areal og mobilitet bidrar med kunnskap til kommunens areal- og kulturminneforvaltning og konkretiserer de statlige planretningslinjenes krav blant annet til kunnskapsgrunnlag, hva vi mener er de nasjonalt og regionalt viktige kulturmiljøene-/landskapene og hvordan hensynene skal ivaretas i planprosessene.

God offentlig forvaltning må sikres slik at man motvirker tap og ødeleggelse av kulturminner, og sikrer god balanse mellom bruk og vern slik at de ivaretas for framtidige generasjoner.

I Stortingsmelding nr 6 er et av de nasjonale målene at kulturmiljø-/landskap skal bidra til en bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging. Kulturminner bør bli en integrert del av samfunnsutviklingen, slik at de kan oppleves og verdsettes av både nåværende og fremtidige generasjoner.

Krav til at estetiske hensyn blir ivaretatt i planleggingen fremkommer i plan- og bygningslovens formålsparagraf. Loven stiller også krav om å sikre at hensynet til miljø og samfunn blir tatt i betraktning under forberedelsen av tiltak eller plan, og når det tas stilling til om, og eventuelt på hvilke vilkår, tiltaket eller planen kan gjennomføres.

I Kulturminneloven er formålet uttrykt slik: *Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.* I tillegg er lovens forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner vesentlig.

Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet (SPR AM) sier at planleggingen skal vurdere hvordan kulturmiljø kan ivaretas og brukes som ressurs i by- og stedsutvikling. Det skal vurderes hvordan arealbruksendringer vil påvirke kulturmiljø og landskap. I Østfold søker vi følge opp dette med gode bestemmelser i arealplanene. Bestemmelsene skal blant annet sikre godt samspill mellom gammel og ny bebyggelse.

Videre heter det i SPR AM at byer og steds særpreg, kulturhistoriske elementer og viktige landskapstrekk skal ivaretas. I planleggingen skal det ved fortetting, transformasjon og utvikling av nye områder legges vekt på stedstilpasning og arkitektonisk kvalitet. I Østfold finnes en rekke kulturminner og kulturmiljøer som utgjør viktige historiske spor fra tettstedenes fremvekst, og som representerer stedets tidsdybde og utvikling. Disse skal bevares og integreres i planleggingen, slik at de kan bidra til identitet, opplevelse, variasjon og attraksjon. Det kan eksempelvis være bygninger og anlegg i tilknytning til jernbanestasjonene; som forretningsgårder, boligbebyggelse, møller, meieri, skystasjoner, hotell, hager og parker, veier, strukturer, m.m.

Dokumentasjon og vurdering av kjente kulturminner og kulturmiljø-/landskap skal gjøres på et tidlig stadium, fortrinnsvis som grunnlag for kommuneplanene. Intensjonen er å sikre at tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag er på plass før beslutninger tas. Krav om og innholdet i en stedsanalyse skal stå i forhold til hva som er beslutningsrelevant i enhver sak. Analysen skal ikke være mer omfattende enn nødvendig for å ta stilling. Verdt å merke at SPR AM stiller krav til oppdatert kunnskapsgrunnlag for relevante fagtema og alternativvurderinger som beskriver konsekvenser for miljø og samfunn.

Målet er at alle kommuner skal ha en kulturmiljøplan som fungerer som et verktøy for den lokale kulturminneforvaltningen. Kulturmiljøplanen skal hindre tap av kulturminner og sikre at kulturarven brukes som en ressurs i samfunnsutviklingen. Retningslinjene i denne planen anbefaler at de kommuner som ikke har en kulturminneplan bør vurdere stedsanalyser der det jobbes med transformasjon og fortetting som berører lokalt viktige kulturminner og kulturmiljøer.

Temakart for kulturlandskap og kulturmiljøer bygger på kunnskapsgrunnlaget som ble utarbeidet til fylkesplanens Østfold mot 2050, Datagrunnlag til Fylkesplanens arealstrategi. Jordressursene, verdifulle kulturlandskap, kulturminner og kulturmiljøer, grøntområder, friluftsliv og biomangfold. Fylkesmannen i Østfold, Grønn blokk, Østfold fylkeskommune, seksjon for kulturminner. Juli 2007 og [Kulturminneplan for Østfold med handlingsprogram](#) (2010).

I forbindelse med fylkesplanens arealstrategi ble det i 2008 utpekt en rekke særlig verdifulle kulturmiljøer i Østfold. Ved vurderingen ble det valgt ut kulturmiljøer som er representative for fylkets egenart, og/eller er av nasjonal betydning: herregårdene og herregårdsskapet, det store antall middelalderkirker og automatisk fredede kulturminner, festningsanlegg og teknisk-industrielle kulturminner. Ikke alle kommunene i Østfold er representert i denne utvelgelsen. Temakartet viser både selve kulturmiljøene og enkelte sammenknyttende landskapsstrukturer som er viktige for forståelsen og opplevelsen av dem. For at utvelgelsen skulle kunne etterprøves, ble det satt opp et sett kriterier:

- Stort antall kulturminner (gjerne fra flere perioder)
- Sammenheng mellom kulturminner og landskapsformer
- Sammenheng mellom kulturminner og kulturlandskap
- Avgrenset område, landskapsrom eller strekning av en viss størrelse
- Representativt for fylkets egenart eller av nasjonal betydning
- Flere verdifulle kulturminner samlet
- Visuell opplevelse av det historiske landskapet

I temakartet er det faktaark knyttet til hvert kulturlandskap, kulturmiljø og landskapsområde som binder kulturmiljøet sammen. Disse er tilgjengelige ved klikk i temakartet.

Etter utarbeidelsen av temakartene er [Oversikt over kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse - Riksantikvaren](#) utarbeidet. Disse gjelder ved siden av hverandre frem til de regionale temakartene er revidert.

Kulturminner og kulturmiljøer/-landskap er viktige bidrag i utviklingen av attraktive steder og gir identitet, særpreg og kvalitet. Verneverdige bygningsmiljøer bør integreres i utviklingen på en god måte. Det bør fokuseres på hvordan de kan bidra til kvalitet i stedsutviklingen. Selv om det skal være høy utnyttelse i tilknytning til kollektivknutepunkt og tettsteder framgår det i de statlige planretningslinjene for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging at det i planleggingen skal tas hensyn til overordnet grønnstruktur, forsvarlig overvannshåndtering, viktig naturmangfold, god matjord, kulturhistoriske verdier og estetiske kvaliteter.

Fortetting og transformasjon er viktige grep for en bærekraftig utvikling, men bør ikke skje på bekostning av viktige kulturmiljø/-landskapshensyn. Ved å oppgradere og endre bruk av eksisterende bygninger, ligger det også muligheter for mindre avfall, og å redusere energiforbruket. Tall fra International Energy Agency fra 2013 viser at byggesektoren står for om lag 40 prosent av det globale energiforbruket, og om lag 30 prosent av det globale klimagassutslippet (SINTEF 2019). Byggevarene utgjør over 80 prosent av sektorens

utslipp. Rehabilitering og gjenbruk av bygninger har også et klimaperspektiv. I statlige planretningslinjer for klima og energi heter det at kommunene skal vurdere og ha dialog med utbyggere om rehabilitering og gjenbruk av bygninger. Dette med utgangspunkt i at slike løsninger samlet sett er mer effektive for å redusere klimagassutslipp og bruk av ressurser enn riving. Utbyggere, eiendomsutviklere og private eiere bør også bevisstgjøres om tradisjonshåndverk og robusthet overfor klimaendringer.

SPR AM sier at det bør vurderes hvordan bevaring og ombruk av verneverdige bygninger kan gi klima- og miljøgevinster. Muligheter for gjenbruk av bygninger og fellesskapsløsninger skal vurderes. Vi viser til Riksantikvarens veileder [Ny veileder om unntak fra krav i TEK17 - Riksantikvaren](#)

Det er behov for å øke antall håndverkere med kompetanse på tradisjonshåndverk, ved opplæring av eksisterende håndverkere og rekruttering av nye. Tradisjonshåndverk bør introduseres i skoleverket, spesielt ungdomsskole og videregående skole. Rådgivningstjenesten for eiere av verneverdige bygninger, med hensyn til vedlikehold, istandsetting og ny bruk bør styrkes gjennom formidlingstiltak og kurs.

Det er nødvendig med ulike formidlingstiltak knyttet til kulturarv. Kulturminner skal være tilgjengelige for alle, både fysisk og digitalt. Kultur- og naturarven er i dag Norges viktigste reiselivsprodukt. Det er stort potensial for bærekraftig anvendelse av kulturminner. De bidrar til attraktive steder som kan gi besøkende unike opplevelser.

Aktiv og bærekraftig bruk av kulturarven kan øke stedstilhørigheten og skape trivsel, også for innbyggere som ikke er spesielt opptatt av kulturminner i seg selv. Økt samarbeid kan benyttes for å se friluftsliv og kulturarv i sammenheng gjennom eksempelvis turstier, skilting og universell utforming. Ved å koble friluftsliv og kulturarv kan kulturminner brukes som opplevelsesverdi og turmål, og bidra til å fremme bedre folkehelse.

Det bør løftes fram at verneverdige bygningsmiljøer innebærer verdiskaping og øker bomiljøers økonomiske verdi. Undersøkelser viser at boliger i verneverdige miljøer, eller med beliggenhet ved verneverdige miljøer, har høyere økonomisk verdi enn andre boliger. (Europa Nostra 2015 og Menon Economics 2017)

Deltema 5 Friluftsliv, idrett og fysisk aktivitet

Strategi 3.8: Legge til rette for økt fysisk aktivitet i hverdagen

Strategien innebærer å:

- Utvikle og tilrettelegge for aktivitets- og helsefremmende nærmiljøer med varierte aktivitetsmuligheter
- Sikre at alle har tilgang til uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon
- Lokalisere og utvikle anlegg for idrett og fysisk aktivitet som begrenser miljøbelastning og transportbehov

- Stimulere til sambruk og flerbruk av anlegg og aktivitetsområder
- Ivareta sammenhengende friluftslivsområder og ferdselsårer
- Legge til rette for at flere kan gå og sykle til daglige gjøremål

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert.

Strategien må leses i sammenheng med strategi 1.9 i regional plan for Livskvalitet, deltakelse og likeverd

Retningslinjer

R15

Friluftsområder og ferdselsårer skal ivaretas i arealplaner. Idrettsanlegg og aktivitetsanlegg lokaliseres slik at de kan nås ved hjelp av gåing, sykling og bruk av kollektivtransport, og bør tilrettelegges for organiserte og egenorganiserte aktiviteter. Sambruk og samlokalisering med skoler og eksisterende anlegg bør være førende for utvikling av idrettsanlegg og aktivitetsområder.

Hvorfor gjør vi dette?

En hverdag med mulighet for aktivitet og tilgang til natur er en forutsetning for god folkehelse. Dette kan oppnås ved å sikre flest mulig nærhet til natur og aktivitetsarenaer i nærmiljøet. Dette bidrar til et bærekraftig samfunn. Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet slår fast at det skal tas hensyn til viktige arealer for friluftsliv. Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen vektlegger at det skal tas særlig hensyn til friluftsliv, og at grunnlaget for allmenn rekreasjon skal trygges og utvikles.

Regionalt viktige friluftsområder er vist på eget temakart, med ruter (blant annet kyststi), utfartsområder og friluftslivsområder. Temakartet er med på å vise det som må tas med i forståelsen av "viktige arealer for friluftsliv".

Alle kommuner bør ha friluftsområder / rekreasjonsarealer som er utformet i tråd med prinsippene om universell utforming, og som kan benyttes av alle.

Mange i Østfold driver egenorganisert trening og friluftsliv. Egenorganisert aktivitet utføres på treningsstudio, nærmiljøanlegg, ute i løypetraser, på gang- og sykkelveier og turstier. Nærmiljøanlegg og treningsparker er et ganske nytt tilbud i Østfold. Slike anlegg har stor verdi i lokalmiljøene og det bør etableres flere slike i Østfold. Samtidig er det viktig at nærturområder og sammenhengende natur- og friluftslivsområder bevares som en viktig premissleverandør for aktivitet og opplevelser også i fremtiden. Ved noen tilfeller må tilrettelegging for friluftsliv vurderes opp mot bevaring av natur- og kulturverdier, dyrka mark og andre viktige hensyn.

I distriktene er det ofte begrenset tilbud av anlegg og arenaer for aktivitet. Samtidig er tilgangen på kollektivtransport begrenset. I byene er det motsatt ved at det er knapphet på arealer og mange brukere per tilbud og anlegg. Det må derfor arbeides systematisk for å sikre gode tilbud uavhengig av hvor man bor. Det er en målsetting at alle som bor i Østfold skal ha mulighet til å utøve en aktivitet ut fra egne interesser, fysiske og sosiale forutsetninger, livssituasjon og ressurser. Videre er det slik at anlegg for fysisk aktivitet fungerer som sosiale møteplasser i nærområdene. Derfor vil det være formålstjenlig med høyere grad av sambruk av skolebygg og idrettsanlegg. Rikspolitiske retningslinjer for barn og unge i planleggingen må følges opp for å sikre et oppvekstmiljø som gir barn og unge trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger, og som har de fysiske, sosiale og kulturelle kvaliteter som til enhver tid er i samsvar med eksisterende kunnskap om barn og unges behov. Barn og unge skal sikres de tilbud og muligheter som samlet kan gi den enkelte utfordringer og en meningsfylt oppvekst uansett bosted, sosial og kulturell bakgrunn

Østfold skårer dårlig på mange folkehelseindikatorer sammenlignet med andre fylker. Dette kommer blant annet klart frem i folkehelseprofilene som utarbeides av Folkehelseinstituttet. Årsakene er komplekse. Andelen i aldergruppen 16-79 år som er lite fysisk aktive, er litt høyere i Østfold enn landsgjennomsnittet (Østfold fylkeskommune 2019). Økt satsning på deltakelse i frivillige organisasjoner og tilrettelegging for fysisk aktivitet kan være ett virkemiddel for å endre dette.

Kommunene og Viken idrettskrets er viktige premissleverandører for arbeidet med å tilrettelegge for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv. Økt kunnskap og erfaringsdeling om god anleggsutvikling er viktig. Klare lokaliseringsretningslinjer for arealplanleggingen, som blant annet stiller krav til nærhet til kollektivknutepunkt er nødvendig. Samarbeid mellom myndigheter, organisasjoner og lokalsamfunn bør være førende for videre arbeid. Før etablering av større spesialanlegg innen idrett bør det gjennomføres regional behovsprøving og søkes regionalt samarbeid.

Deltema 6 Masseforvaltning og geologiske ressurser

Strategi 3.9: Fremme helhetlig og sirkulær masseforvaltning på tvers av geografiske grenser og forvaltningsnivå

Strategien innebærer å:

- samarbeide på tvers av geografi og forvaltningsnivåer om et regelverk som legger til rette for mer samfunnsnyttig ressursforvaltning
- etablere og drifte en oversikt over massebehov og -overskudd
- bidra til å skaffe oversikt over og forvalte forekomster av geologiske ressurser i et langsiktig perspektiv
- sikre rett kvalitet til rett bruk
- satse på gjenbruk og gjenvinning, for å redusere behovet for uttak, deponering og transport

- lokalisere, avsette arealer og stimulere til anlegg for massehåndtering
- utvikle et velfungerende marked for masser

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 3: For å bidra til det globale lavutslippssamfunnet innen 2050 skal Østfold redusere forbruk og redusere klimafotavtrykket på varer og tjenester vi kjøper.

Strategien må leses sammen med Strategi 2.7 i Kompetanse og verdiskaping.

Retningslinjer

R16

Håndtering av masser skal bygge på prinsippet om gjenbruk, gjenvinning, rett masser til rett bruk og sikring av viktige forekomster.

- Det skal avsettes arealer til massehåndtering i kommuneplanens arealdel.
- Mottak, mellomlager og gjenvinning av masser bør samlokaliseres med områder for uttak av byggeråstoff, eller inngå som del av etterbruken etter at uttaket er avsluttet.
- Ved planlegging av utbyggingstiltak som håndterer mer enn 1000 m³ masser, bør det utarbeides en massehåndteringsplan.

R17

Ved etablering av nye anlegg for massehåndtering og -uttak, og vesentlig utvidelse av eksisterende, skal det stilles krav om regulering.

Ved regulering av arealer til massehåndtering og -uttak skal avslutning, etterbruk og etterdrift inngå.

R18

Pukk- / grusforekomster og mineraler av nasjonal og regional betydning skal sikres i kommuneplanens arealdel hvis forekomsten ikke kommer i konflikt med andre nasjonale og regionale arealhensyn.

Hvorfor gjør vi dette?

Masseforvaltning handler om bruk, gjenbruk og vern av geologiske ressurser. Ressurser, som for eksempel pukk, grus, sand, leire eller kalkstein er ikke fornybare. De forbrukes når vi tar dem i bruk som byggeråstoff eller som innsatsfaktor i industrisektoren. Viktige mineralforekomster skal sikres i regionale og kommunale planer, og utvinning avveies mot miljøhensyn og andre samfunnsinteresser. Helhetlig masseforvaltning avklares i kommunale planer og geologiske ressurser bør vurderes avsatt med hensynssoner på kommuneplannivå. Planer for større bygge- og anleggsarbeider må avklare hvordan overskuddsmasser skal disponeres og hvordan nødvendig areal til håndteringen skal sikres. Muligheten for ombruk og materialgjenvinning vurderes, og massebalanse bør tilstrebes. I de statlige planretningslinjene for arealbruk og mobilitet heter det at statlige, regionale og kommunal planlegging og enkeltvedtak skal legge til rette for sirkulærøkonomi.

Massehåndtering er arealkrevende, men det er helt nødvendig å sikre arealer for gjenbruk og gjenvinning, og for lovlig deponering. Etablering av masseuttak, mellomlager, gjenvinningsanlegg, deponier og fyllinger fører til betydelige naturinngrep og til forurensningsfare. Videre medfører håndtering og bruk av masser tungtransport, som bidrar til luftforurensing, støy og

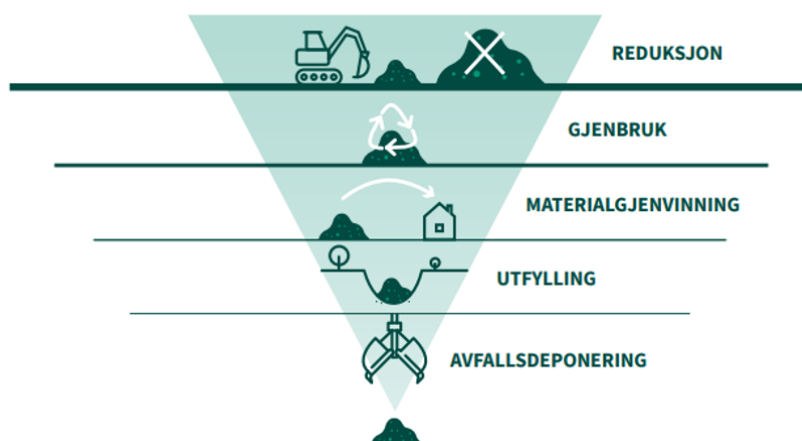

trafiksikkerhetsutfordringer. Masseforvaltning skal inngå som tema i kommuneplanen, og ses i sammenheng med nabokommuner.

Overskuddsmasser bør gjenvinnes og gjenbrukes til samfunnsnyttige formål, fortrinnsvis nær uttaket. Samlet gjenbruksgrad i prosjektene bør ikke være lavere enn 70 vektprosent. Eventuelle fravik bør redegjøres for. Det anbefales at kommunene vurderer retningslinjer/bestemmelser i reguleringsplaner med gjenbruksgrad på minst 70 prosent. Geologiske ressurser må sikres for framtidige behov, og masseforvaltningen må bli mer sirkulær og bærekraftig gjennom gjenbruk og ved å sikre at riktig kvalitet brukes til riktig formål.

En utfordring er mangel på et velfungerende markedssystem for masser. Ingen har per i dag ansvar for å ha oversikt over markedet, og det mangler søkelys på at ulike typer masser brukes til riktig formål.

Det er behov for helhetlig styring av overskuddsmasser og samordning av masseforvaltningen på tvers av sektorer, spesielt i pressområdene rundt Oslo. Mer samarbeid mellom relevante aktører vil være en forutsetning for å begrense miljø-, klima- og helsebelastningen ved uttak og håndtering av masser, samtidig som det legges til rette for effektiv og forutsigbar utnyttelse av geologiske ressurser.

Figuren viser et hierarki for hva som bør prioriteres ved forvaltning av masser. Reduksjon, gjenbruk og materialgjenvinning skal prioriteres foran utfylling og avfallsdeponering (Viken fylkeskommune 2023).

Retningslinjene peker på behov for massehåndteringsplaner ved planlegging av store tiltak. En slik utredning skal tilpasses det som er relevant for å gjøre beslutninger. Følgende bør inngå:

- Mengde, type og kvalitet på masser som skal håndteres.
- Hva slags håndtering det legges opp til.
- Lokaliteter for håndtering.
- Hvilke alternativer som er vurdert.
- Transportarbeidet knyttet til massehåndteringen.
- At rett kvalitet brukes til rett formål.

Ved regulering av nye anlegg for massehåndtering og- uttak, og vesentlig utvidelse av eksisterende, bør planavgrensningen inkludere hele masseforekomsten og influensområdet for å redusere driftsulempen for industri og miljøbelastning for bebyggelse.

Uttaksområder som er avsluttet, bør vurderes for bruk som mottak til mellomlager og gjenvinning av masser. Muligheten for bruk til deponi for forurensede masser og inert avfall bør også vurderes. For kommunenes planlegging viser vi til veiledning for tema [Temaveileder: Mineralske forekomster og planlegging etter plan- og bygningsloven - regjeringen.no](#)

Deltema 7 Energi og grønn omlegging

Strategi 3.10: Fremme overgang fra fossil til fornybar energi

Strategien innebærer:

- Bedre utnyttelse av allerede tilgjengelig energi, hindre sløsing og redusere forbruket
- Økt produksjon av fossilfri energi som biogass, ved, strøm osv.
- Fase ut fossil energi
- Utforske nye løsninger som bedrer tilgangen på fornybar energi
- Etablere og effektivt utnytte sammenhengende infrastruktur for fossilfri og avfallsbasert energi, som
 - kraftnett,
 - fjernvarmerør
 - fyll- og ladeinfrastruktur
- Samordne aktører på tvers av sektorer og forvaltningsnivå i energiplanleggingen

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016,

delmål 2 Innen 2050 skal det ikke slippes ut mer klimagasser i Østfold enn det bindes (netto null),

delmål 4: Innen 2035 skal det være tilgjengeliggjort 2000 GWh mer fornybar energi gjennom økt utnyttning av overskuddsenergi, energieffektivisering og økt produksjon av fornybar energi, sammenliknet med 2024,

delmål 5: I 2040 er all energiproduksjon og -bruk i Østfold fossilfri eller avfallsbasert.

delmål 18: I 2040 er Østfold ledende i Norge på sirkulær økonomi og

delmål 24: Vi har etablerte samarbeidsstrukturer, god samhandling og sterke og forpliktende partnerskap i og utenfor fylket, som gjør at vi sammen kan nå våre mål

Retningslinjer

R10

Prinsippet om energieffektivisering skal legges til grunn

Ved planlegging av større bolig- og næringsarealer og omlastningsterminaler for gods bør det som en del av kommuneplan- eller reguleringsprosessen, gjennomføres en energianalyse som belyser forholdet mellom områdets energibehov og tilgangen på fossilfri energi. Analysen bør gi grunnlag for energieffektivisering og bør belyse muligheten for gjenbruk og/eller skånsom utbygging for produksjon av energi i området.

R20

Det skal legges til rette for økt tilgang til fornybar energi

- Behovet for nettilgang i eksisterende virksomheter prioriteres før nyetableringer. Ved offentlige investeringer i infrastruktur og tjenestetilgang prioriteres regionale næringsområder fremfor andre næringsområder.
- Næringsarealer (se tabell) kan utvikles til regionale næringsområder forutsatt at:
 - det foreligger energianalyse som nevnt i retningslinje R10.
 - det er vurdert om det kan igangsettes lokal energiproduksjon
 - er sikret tilstrekkelig nettilgang
 - er lagt til rette for gjenbruk av spillvarme/ fjernvarme
 - det foreligger en vurdering av ressursutnyttelse (symbioser)
- For å sikre nødvendig areal for mottak og distribusjon av overskuddsenergi fra virksomheter bør hensynssoner vurderes.
- Det bør i så liten grad som mulig brukes fossile energikilder til drift av bygge- og anleggsplasser. Muligheten for at anleggsplasser kobles til strømmnett og evt. fjernvarmenett før byggestart, og at ytterligere varmebehov dekkes med fossilfrie energikilder bør vurderes. Anleggsvirksomhet skal fortrinnsvis tilrettelegges for og gjennomføres med fossilfrie kjøretøy og maskiner.

R21

Utbygging av vindkraftanlegg og bakkemontert solkraft skal skje etter følgende prinsipper:

- Innenfor avgrensningen av Fjella-landskapet og grensen for Kystlandskapet på det regionale plankartet, tillates ikke utbygging av vindkraftanlegg eller bakkemontert solkraftanlegg.
- Utbygging av vindkraftanlegg og bakkemontert solkraft tillates ikke på dyrket mark. Bakkemonterte solkraftanlegg defineres som nedbygging, spesielt når de bygges på jordbruks- eller skogbruksarealer.
- Ved planlegging og utbygging av solkraft-/vindkraftanlegg skal allerede nedbygd areal, f.eks. parkeringsplasser, veiinfrastruktur, næringsområder, takflater og grå arealer prioriteres.
- Kraftprosjekt bør lokaliseres på en måte som minimerer behovet for infrastruktur utenfor selve anlegget (vei, nett, trafo mm). Samlokalisering mellom næringsområder og kraftprosjekter skal prioriteres.
- Ved lokalisering av kraftprosjekter/energiprojekter skal føre-var-prinsippet ligge til grunn, og det skal tas særlig hensyn til karbonrike arealer, viktige verdier for dyrket /dyrkbar mark, natur, landskap, friluftsliv, kulturminner-/miljø og drikkevannskilder.
- For søknader om solkraftanlegg på dyrkbar mark skal muligheten for sambruk av områdene til grøntproduksjon, beite samt virkninger for viltet dokumenteres.
- Ved utbygging av kraftprosjekter/energiprojekter skal terrenginngrep minimeres, og det skal legges frem plan for tilbakeføring.

Hvorfor gjør vi dette?

- **Behov for omstilling** – ut fra mål om lavutslipp og energiproduksjon

Omstilling til lavutslippssamfunnet krever omlegging fra fossil til fornybar energi. Befolkningsøkning, digitalisering og elektrifisering av transport og utvikling i industrien gir behov for mer grønn og fossilfri energi.

Energieffektivisering og økt bruk av alternative fornybare energibærere er tiltak som raskt bidrar til mindre energibruk og kan frigjøre elektrisk kraft til der behovet er størst. Grunnet knapphet på elektrisk kraft og begrenset nettkapasitet i vår region, er det særlig viktig å vurdere fjernvarme/-kjøling, termisk energi, småskala sol- og vindkraftproduksjon og bioenergi.

I dag sløses det med energi; for eksempel fakles biogass og mye overskuddsvarme går til spille. Denne energien kan brukes på en mer samfunnsnyttig måte. Næringsområder og virksomheter som krever mye energi og/eller mye effekt, bør lokaliseres og utvikles ut fra energitilgang, effektutfordringer samt mulighet for å utnytte alternative energibærere og gjenbruk av energi. Samordnet planlegging mellom energiloven og plan- og bygningsloven kan bli viktig for å oppnå mer effektiv energibruk.

Denne planen legger vekt på det helhetlige perspektivet, og at det ligger nødvendig kunnskap til grunn for de valg som gjøres. Det er derfor tatt inn retningslinjer om energiregnskap ved planlegging av større utbygginger og omlastningsterminaler for gods. En energianalyse skal belyse forholdet mellom områdets energibehov og tilgangen på fossilfri energi, og gi grunnlag for energieffektivisering. Gjenbruk og/eller skånsom utbygging for produksjon av energi i området er også viktig del av et slikt kunnskapsgrunnlag.

Med «større» utbygging i retningslinjene menes mer enn 500 daa BRA næringsareal og mer enn 15 daa boligareal.

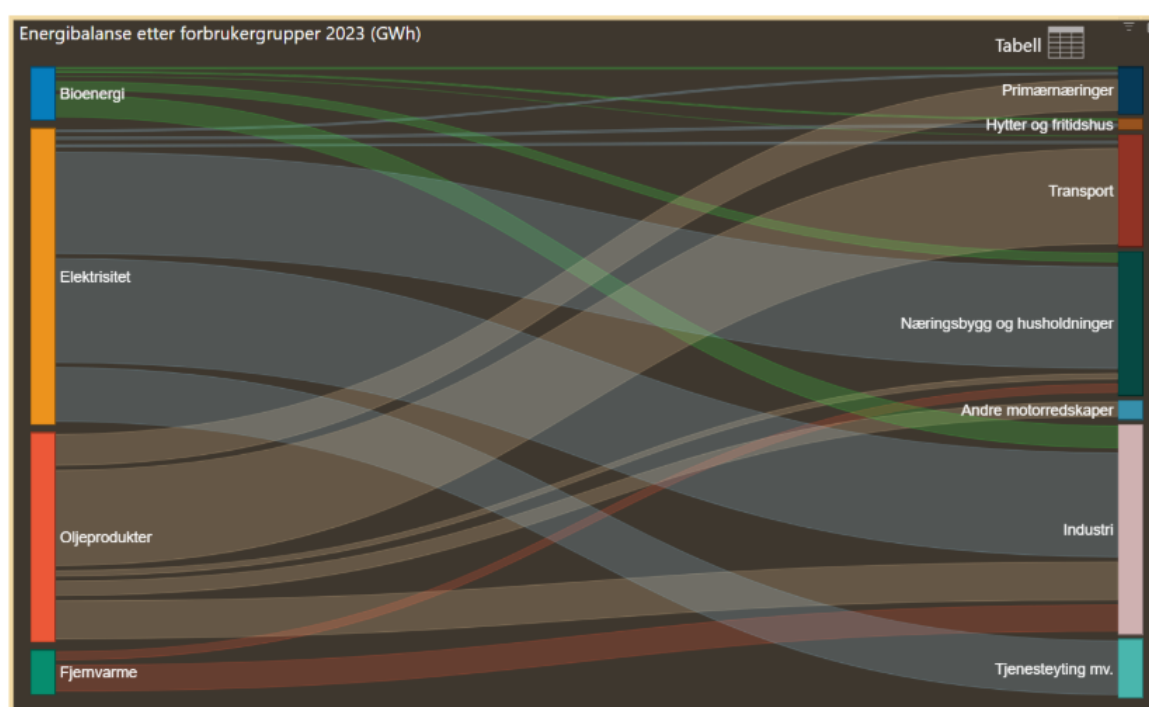
- **Energiregnskap og energibalanse**

Produksjon, distribusjon og bruk må ses i sammenheng, og det er behov for helhetlige systemer. Til grunn for tilnærmingen må det ligge relevant og oppdatert kunnskap. Vi legger følgende til grunn:

	Oppnådd pr 2024	Potensiale til 2030
TOTALT	2311 GWh	Mer enn 3000 GWh
Energi-effektivisering bygg og industri	556 GWh	Støttesystem (Enova) for privathus lansert. Beregner potensiale på 20% energieffektivisering uten vesentlige investeringer. Tilsvare 600 GWh innen 2030.
Energi-effektivisering /utfasing av oljeprodukter	1201 GWh.	Oljefyring i landbruket fases ut. Effektivisering av transportsektoren kan utgjøre opp mot 1000 GWh.
Fjernvarme	20 GWh	
Damp fra avfalls-forbrenning	64 GWh	600 GWh står i fare pga avgiftssystemet

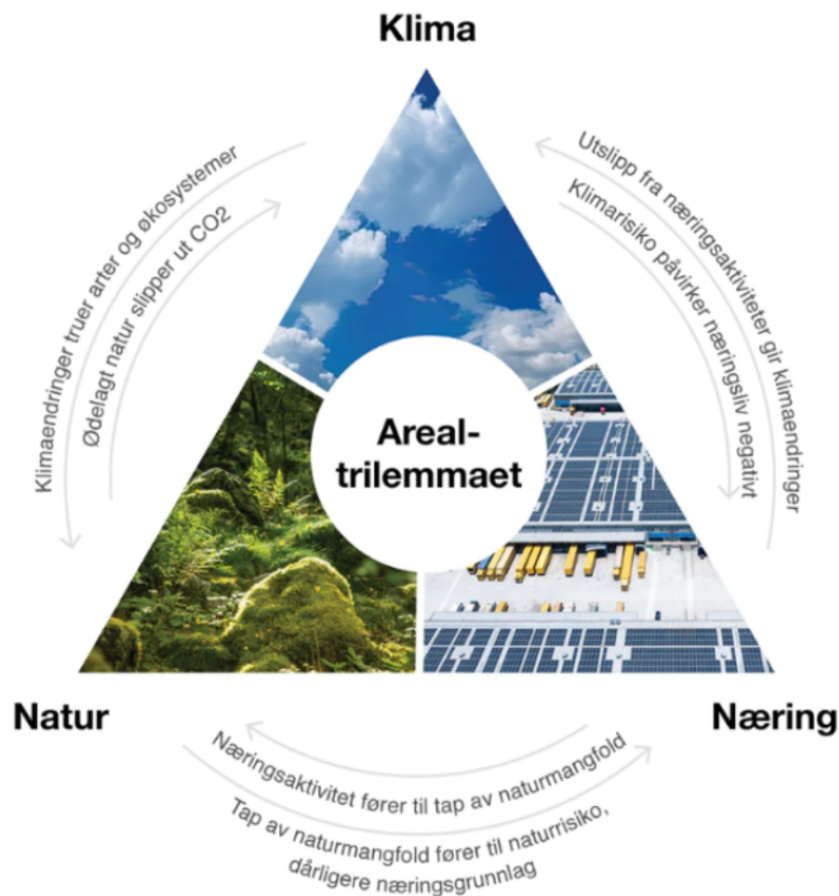
Vannkraft	322 GWh (oppgradering elvekraft)	Småkraftverk med konsesjon: ca 5 GWh
Vindkraft og solkraft	232 GWh	Mer enn 2700 GWh. Usikkerhet rundt hvor mye som realiseres innen 2035
Bioenergi	Ukjent, noen få GWh mer biogass.	Planer om biogassanlegg- 110 GWh Biogasspotensiale: 350 GWh. Bioenergipotensiale: 1300 GWh

Figuren viser energibalanse mellom bioenergi, elektrisitet, oljeprodukter, avfallsforbrenning og fjernvarme fordelt på ulike forbrukergrupper 2023 (GWh). (ABØ-analyse 2025)

- **Målkonflikter og avveininger – klima og miljø**

Fornybar kraft er et klimatiltak. Samtidig er fornybar energiproduksjon arealkrevende. Naturmeldinga sier at vi skal redusere nedbygging av særlig viktige naturarealer innen 2030, og fremmer et prinsipp om prioritering av samfunnsnyttige utbyggingsformål som fornybar energi og kraftledninger. Statlig planretningslinje for klima og energi sier at fylkeskommunene skal, i sin regionale planstrategi, sette ambisiøse og konkrete klima- og energimål, og vurdere hvordan klima- og energihensyn skal tas opp gjennom videre regional planlegging. SPR sier også at det legges til rette for mer fornybar energiproduksjon.

Figuren viser «Arealtrilemmaet», med konflikten mellom hovedhensynene klima-næring -natur i arealbruksspørsmål. (PwC, Zero, Sabima, 2024, Kampen om arealene)

Det skal være god balanse mellom fornybar energi og miljøhensyn. Næringsarealer skal planlegges med et regionalt perspektiv, der energibruk, krafttilgang og gjenbruk og mer effektiv utnyttelse av eksisterende næringsarealer inngår i planleggingen. Dette betyr at regional og kommunal planlegging må henge godt sammen, at man må finne kompakte løsninger for næring og kraftproduksjon og tenke mer samfunnsnytte i avveininger av arealbruk. Vi må også videreutvikle energisystemer som sikrer at produksjon-, distribusjon og bruk av energi ses i sammenheng. Samtidig er det viktig å sikre at klimagevinsten ikke går tapt. Det er særlig viktig å unngå utbygging på arealer som:

- Myr
- Skog med høy bonitet
- Organiske jordarter
- Områder med høy verdi for naturmangfold, inkludert verneområder

Energi er et knapphetsgode, og hvordan vi bruker energi er grunnleggende for flere viktige samfunns mål. Av Østfolds totale energiforbruk kommer om lag 27 prosent (ca. 4,3 TWh) fra fossile energikilder, hovedsakelig til industri og transport. Overgang fra fossile til fossilfrie energikilder er nødvendig for å sikre samfunnet tilstrekkelig med energi samtidig som klimagassutslipp reduseres i tråd med vedtatte mål.

- **Helhetlig energisystemer**

Helhetlige systemer gir effektiv energibruk, og reduserer sløsing med energi og investeringskostnader til infrastruktur og produksjon. Et helhetlig energisystem kan inneholde flere kilder, som vann, sol, vind, biogass, hydrogen med mer samt tilhørende infrastruktur og teknologi.

Helhetlig og samordnet forvaltning av energi krever kunnskap om dagens energisituasjon, og hvilke muligheter som finnes innen produksjon, distribusjon og bruk av ulike fossilfrie energibærere. Energiselskap, netteiere, næringsliv og kommuner må involveres for å utvikle et robust og fremtidsrettet energisystem. Gjennom dialog og samarbeid kan lokalt energibehov veies mot felles mål, kostnad og hensynet til natur, økosystemer og friluftslivsverdier.

- **Energitilgang**

Energitilgang må være premiss ved planlegging av større utbygginger og ved lokalisering av energikrevende virksomheter. Regionale vurderinger og avveininger vil kunne bidra til å redusere konflikter, vurdere areal- og energibehovene på tvers av kommunegrensene og styrke utviklingen i regionen gjennom iverksetting av planen.

Energitilgang skal være tema i planstrategi og arealplanleggingen. Planlegging for energikrevende virksomheter, i områder med svak nettkapasitet, skal unngås dersom det ikke finnes konkrete planer for oppgradering. Det er behov for samarbeid og samordning for å finne gode løsninger. Dette er relevante tema i regional plan når det kommer til energiplanlegging og lokalisering av kraftkrevende virksomheter, hvor det er behov for samarbeid med bl.a. nettselskaper.

Statlig planretningslinje for klima og energi (4.3. I) sier at kommunene skal sette av tilstrekkelig areal på egnede steder til hurtigladestasjoner og fyllestasjoner for hydrogen og biodrivstoff for kjøretøy og fartøy, og søke å koordinere dette slik at det er en god lokal og regional spredning på ladestasjonene. Kommunene skal vurdere mulighetene for å sette av tilstrekkelig areal til alternative drivstoff og landstrøm til større fartøy. Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet sier ved etablering av kraftkrevende næring og industri skal mulighetene for energiforsyning vurderes.

Fylkeskommunen og kommunene har en vesentlig rolle i å bidra til en energiomstilling. Sammenheng mellom lokasjon av næringsområder og nettinfrastruktur må vurderes og det kan gjøres flere tiltak for å legge til rette for mer tilgjengelig kraft der det trengs. Dette er nødvendig for å utvikle regionale næringsområder, hvor de største områdene med kraftkrevende virksomheter prioriteres først.

Fjernvarmenettet må ses som en del av grunninfrastruktur (sammen med vei, vann og avløp). Når det gjelder finansiering og kostnadsfordeling, bør prinsippet om selvkost gjelde, slik som for øvrig infrastruktur.

Det er behov for en helhetlig tilnærming til energispørsmål, og kommunene bør starte dette arbeidet allerede i planstrategien. Dette innebærer blant annet å vurdere behovet for en kommunedelplan for fornybar energi, eller å integrere energiløsninger som en del av kommunens langsiktige arealstrategi.

Retningslinjene konkretiserer også hvordan man gjennom arealplanleggingen kan bidra til at det i så liten grad som mulig nyttes fossile energikilder, og at kunnskapsgrunnlaget er på plass for å kunne ta beslutninger.

- **Energieffektivisering**

Fylkeskommunene og kommune skal bidra til å redusere energibruken, og legge til rette for energieffektive løsninger i bygg og knyttet til infrastruktur, transport og arealbruk.

Statlig planretningslinje for klima og energi sier at kommunene skal legge til rette for utnyttelse av lokale varme- og kjølekilder, herunder overskuddsvarme. Kommunene skal også legge til rette for fjernvarme eller andre felles løsninger for varme- og kjøleforsyning der det er hensiktsmessig. Samtidig skal det legges til rette for redusert energibruk.

Dette er fulgt opp i regional plan for areal og mobilitet med retningslinjene som uttrykker en ambisjon og behov for kunnskapsgrunnlag for videre utvikling av sirkulære løsninger og gjenbruk.

SPR KE sier at kommunene skal legge til rette for utnyttelse av lokal varme og kjølekilde, herunder overskuddsvarme. Kommunene skal også legge til rette for fjernvarme eller andre felles løsninger for varme- og kjøleforsyninger der det er hensiktsmessig. Regional plan anbefaler at kommunene tar inn bestemmelser i sine arealplaner som sikrer tilknytningsplikt innenfor konsesjonsområder. Videre anbefales at det ikke gis unntak for nye bygg og bruksendringer på over 500 m² og med et varme- og kjøleforbruk på over 50 000 kWh/år.

Ved nyetablering av parkeringsplasser der det er stilt krav om parkering etter plan- og bygningsloven, skal parkeringsplassene være ladeklare. Ved havner, flyplasser, godsterminaler etc., bør framtidig ladebehov for store kjøretøy, fartøy og maskiner sikres.

- **Energiproduksjon**

Østfold har energiunderskudd og et stort effektunderskudd om vinteren. Energi- og effektunderskuddet er en barriere både for omlegging til fossilfrie energikilder - og utvidelse av eksisterende og etablering av ny næring. En viktig og utfordrende oppgave fremover blir å prioritere hvordan tilgjengelig energi fordeles mellom ulike formål. Det vil likevel være behov for utbygging av ny energiproduksjon og -infrastruktur. Dette medfører konflikter med natur-, kultur- og friluftsinteresser. Natur- og kulturverdier og helse skal hensyntas ved planlegging og gjennomføring av produksjon og distribusjon av energi.

SPR for klima og energi sier at kommunene bør legge til rette for mer fornybar energiproduksjon og avklare behovet for areal til vindkraft og solkraft.

Videre at (4.3 h) når det planlegges større utbyggingsområder skal det vurderes om det kan produseres fornybar energi på området. Videre at det for å begrense den totale nedbyggingen av landbruks- og naturområder må energitiltaket løses på allerede nedbygde arealer eller i kombinasjon med andre utbyggingsformål.

Retningslinjene i regional plan anbefaler at kommunene, som underlag for en slik vurdering, bør utarbeide en energianalyse. Energianalyser vil være nyttig underlag for å kunne belyse temaet i kommende planstrategier og kommuneplaner. Dette innebærer å fremskaffe beslutningsrelevant

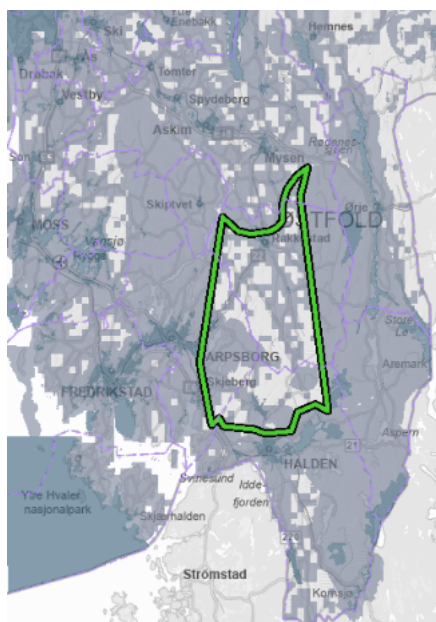
kunnskap som grunnlagsinformasjon for videre vurdering og beslutninger i henhold til de krav som ligger i de statlige planretningslinjene.

Klima og miljømålene, er avveid og skal bidra til forutsigbarhet for kommunenes avveininger.

Dette synliggjøres gjennom:

- Avgrensning av Fjella-landskapet og Kystsoneavgrensningen med retningslinjer
- Prinsipper for bakkemontert solkraft og vindkraftanlegg, med vekt på prioritering av grå arealer
- Retningslinjer for natur og dyrket mark

Nasjonal ramme for vindkraft ble utarbeidet på oppdrag fra Stortinget i 2016. Dette rammeverket viser kunnskapsgrunnlag og kartlegging av egnede områder for vindkraft, og ekskluderte områder. Nasjonal ramme viser ett areal sentralt i Østfold utpekt som mulig egnet område for vindkraftutbygging.

Figuren viser Arealer som foreslås utpekt til de mest egnede områdene for landbasert vindkraft i Norge. Disse områdene er resultatet av arealanalysene. Kilde: NVE 2019. Nasjonal ramme for vindkraft. (sist oppdatert 28.11.2025) [NVE Nasjonal ramme for vindkraft](#) og [rapport2019_12.pdf](#)

Tema 3 Senter- og mobilitetsstruktur

Østfold har 3 delregioner: Mossregionen, Søndre Østfold og Indre Østfold. Det er korte avstander i Østfold og integrasjon mellom delregionene. Det er derfor behov for å se utviklingen i fylket i sammenheng. Samordnet areal- og mobilitetsplanlegging skal klargjøre fylkets behov, bidra til måloppnåelse og stille oss sterkere i dialogen med nasjonale myndigheter.

Utvikling av regional senter- og mobilitetsstruktur for Østfold bygger på prinsippene fra Osloregionen og Østlandssamarbeidet. Et viktig prinsipp i dette samarbeidet er enigheten om utviklingen av en flerkjernet struktur rundt Oslofjorden. Dette prinsippet tar vi med oss fra regional plan «Østfold mot 2050» (2018).

Østfold skal i fremtiden ha sterke byer med et bredt tilbud av boliger, arbeid og opplevelser. Det vil sikre utvikling både for byene og omlandet i Østfold. Den regionale senter- og mobilitetsstrukturen skal være et grunnlag for å skape attraktive steder i hele fylket og sikre trygge og klimavennlige transportforbindelser mellom stedene. Løsningene skal sikre smidige overganger mellom ulike transportmidler og øke brukervennligheten for alle. Regional senterstruktur skal gi grunnlag for omforente løsninger for lokalisering av bolig og næring i fylket. Strukturen legger til rette for forutsigbar samfunnsutvikling, og bidrar til samordning av overordnet planlegging mellom kommunene som lokal arealmyndighet, fylkeskommunen og staten. Regional senter- og mobilitetsstruktur gir oss anledning til å jobbe aktivt og målrettet med samordnet areal- og transportplanlegging for å følge opp bærekraftsmålene og de fastsatte hovedmålene for Østfold. De overordnede grepene er kraftfulle virkemidler for å jobbe frem og videreutvikle planer i kommunene som støtter opp under en utvikling som legger planetens tålegrense til grunn.

En treffsikker areal- og mobilitetspolitikk tar høyde for at det er ulike utfordringer og fortrinn mellom kommuner, og søker differensierte løsninger i avveiningen mellom regional politikk og lokale behov.

For den regionale senterstrukturen (by-/regionsenter og områdesenter) bør det utarbeides kommunedelplaner eller områdereguleringsplaner. Videre bør det arbeides med gjennomføringsmodeller som synliggjør utviklingsmuligheter og som legger til rette for offentlig og privat samarbeid og investeringer.

Moss kommune og Indre Østfold kommune har vært gjennom en kommuneplanrullering etter kommunereformen (01.01.2020). Sammenhengen mellom samfunnsutvikling og arealbruk, og eventuell lokal tilpasning av senterstrukturen, vil være viktig del av også kommende kommuneplanrullering for disse kommunene.

Mobilitetsstrukturen handler om hvordan vi forflytter varer, tjenester og mennesker og infrastrukturen handler om det som gjør bevegelse mulig. Infrastrukturen består av veier, jernbane, vannveier og havner, godsterminaler, kollektivholdeplasser og knutepunkt. Hovedstrukturen skal bygge opp under prioriterte kollektivknutepunkt og skal sørge for at de store reisestrømmene kan gjennomføres trygt og attraktivt. Mobilitetstilbudet skal være bærekraftig, og skal så langt det er mulig være økonomisk tilgjengelig for alle, universelt utformet og folkehelsefremmende. Det å gå, sykle, reise kollektivt, benytte nye mikromobilitetsløsninger og

reise med privatbil skal utfylle hverandre i et helhetlig mobilitetstilbud. Mobilitetsløsninger som er enkle å bruke og forstå, krever at hele reisekjeden utformes slik at den fungerer inkluderende. En utfordring er å tilrettelegge i mobilitetsknutepunkt med omstigningsmuligheter, korresponderende busser, mikromobilitet, delemobilitet, parkering sykkel/ bil og ladeinfrastruktur/fossilfrie fyllestasjoner. Disse elementene er viktig at samordnes, slik at passasjerer på en enkel og effektiv måte kan benytte seg av ulike typer kollektivtilbud.

Østfold er et mangfoldig fylke med ulike mobilitetsutfordringer. Innsatsen må derfor tilpasses de lokale forholdene. I de regionale byene og områdesentraene kan mange basere sitt daglige reisebehov på gåing, sykling, kollektivtransport og delingsbaserte mobilitetsløsninger, mens i lokalsamfunnene og distriktene vil disse transportformene i større grad kunne utgjøre et supplement til privatbil.

Regional plan peker ut de viktigste mobilitetsknutepunktene (se tabell nedenunder). Oversikten vil danne grunnlag for hvilke kollektivknutepunkt som skal utvikles - med eller uten fylkeskommunens deltagelse. Senter- og mobilitetsstrukturen skal ligge til grunn for kommunenes arealplanlegging, samt fylkeskommunale og statlige prioriteringer innen areal og transport. En viktig del av planen er prioritering bymessige kvaliteter og høy arealutnyttelse rundt knutepunktene for å støtte opp under kollektivtrafikken

Østfold skal ha et transportsystem hvor trafikkikkerhet har høy prioritet. Det langsiktige målet er ingen drept eller hardt skadd i trafikken i Østfold (nullvisjonen). Både det kommunale og fylkeskommunale veinettet i Østfold står overfor flere utfordringer. Dette skyldes både den geografiske plasseringen, byveksten og behovet for en bærekraftig og effektiv mobilitet i regionen. Mange veier er i dårlig stand, og kommunene og fylkeskommunen har begrensede ressurser til vedlikehold.

Regionens nærhet til Oslo skaper stor trafikkbelastning på veinettet. Pendling og trafikkvekst i byer som Fredrikstad, Sarpsborg og Moss skaper press på veinettet. Kommunale veier kobles ofte dårlig sammen med fylkesveier og riksveier, noe som fører til manglede flyt for trafikken. Dette påvirker alt fra kollektivtransport til sykkelveinett og forgjengerforbindelser. Østfolds byer er i rask vekst, og fortetting i byområdene skaper økt press på det kommunale veinettet. Samtidig oppstår konflikter mellom bilbasert trafikk og behov for gang - og sykkelveier.

Distriktsområder har færre kjøproblemer, men har utfordringer med begrenset kollektivtilbud, bilavhengighet, og begrensede offentlige ressurser. Attraktive sentrumsområder kan styrke folkehelsen, tiltrekke nye innbyggere og redusere belastningen på kommuneøkonomien og naturressurser. Lav befolkningstetthet og store avstander gjør det vanskelig for andre transportformer å konkurrere med personbilen. Sykkel og gange faller ofte bort på grunn av opplevd mangel på trygghet, selv om avstandene i seg selv er overkommelige. Økt bruk av samkjøring og bildeling er krevende og forutsetter kanskje både offentlig tilrettelegging/insentiver og endring av vaner og kjørekultur.

Klimaendringer vil øke risikoen for ras og utglidninger på veinettet i Østfold. Dette vil øke vedlikeholdsbehovet og kreve klimatilpasninger i infrastrukturen. Bare på fylkesveiene er det 25-26 kilometer vei som er flomutsatt.

Godstransporten skal være effektiv, miljøvennlig og trafiksikker, med redusert karbonavtrykk og bedre arbeidsdeling mellom vei, sjø og bane.

Utslippsreduksjoner fra persontransport krever kraftige virkemidler, og teknologi som elbiler og hybrider har vist seg å ha større potensiale enn tiltak rettet mot reisevaner. Men nullutslippsbiler løser ikke problemer med svevestøv, trafikkulykker, fremkommelighet og arealbruk.

Målsettingen er at veiene i Østfold skal ha tilpasset fremkommelighet og trafiksikkerhet ut fra veiens funksjon og trafikkmengde. Ressurser skal brukes for å forbedre trafiksikkerhet og punktlighet for næringstransport, kollektivreisende, gående og syklende. Innsatsen tilpasses behovene på hver veistrekning. Sykkel skal være et trygt og attraktivt transportmiddel, med tiltak for økt bruk. Kollektivtransport skal være et attraktivt og sømløst valg, med økt bruk.

Deltema 8 Senterstruktur

Strategi 3.11: Regional og lokal senterstruktur skal gi et lokalt tilpasset rammeverk for bærekraftig arealutvikling

Strategien innebærer:

- videreføre regional senterstruktur med regional by/by- og områdesentra samt lokal senterstruktur med lokalsentra korrigert for endringer i kommuneplanene siden 21.06.2018
- at alle kommunene skal ha minst ett sted i den regionale senterstrukturen
- at kommunene ytterligere kan fastsette bydeler og grender i sitt kommuneplanarbeid
- å se hovedstruktur for arealutvikling i sammenheng med hovedstruktur for mobilitet
- å legge regional og lokal senterstruktur til grunn for utvikling av attraktive og levende steder i hele fylket, gjennom en flerkjernet utvikling
- å bruke kommunale planprosesser til helhetlig arbeid med arealutvikling
- å utvikle byer og tettsteder innenfra og ut, ved å legge vekt på fortetting og transformasjon framfor å ta i bruk nye naturområder og dyrket mark
- å legge til rette for mer grønn mobilitet ut fra ulike kommuners forutsetninger

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016.

Delmål 6: Forbruket av areal er redusert og innen 2040 har fylket nærmet seg natur- og arealnøytralitet og

Delmål 11: I 2040 er veksten i transportbehovet og personbiltrafikken i fylket redusert. I byvekstavgtaleområdene er personbiltransporten på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023 innen 2033, og ytterligere redusert innen 2040.

Retningslinje

R22

Regional- og lokal senterstruktur fra regional plan skal endelig fastsettes i kommuneplanens arealdel.

Hvorfor gjør vi dette?

Omstillingen til lavutslippssamfunnet og bidrag til oppnåelse av klima- og miljømålene prioriteres gjennom arealplanlegging som reduserer utslipp, arealbeslag og transportbehov. Regjeringen oppfordrer kommunene til å sette seg mål for å redusere nedbyggingen av arealer.

Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet legger vekt på at utbyggingsmønster og transportsystem må samordnes for å oppnå løsninger som er arealeffektive, begrenser transportbehovet og legger til rette for kollektivtransport, sykkel og gange og fortetting rundt knutepunkter. Hovedtyngden av boliger og fritidsboliger, handel, tjenester og arbeidsplass- og

besøksintensive virksomheter lokaliseres i tråd med dette. Nye utbyggingsområder skal lokaliseres med tanke på å minimere transportbehovet, legge til rette for kollektivtransport, sykkel og gange og for å utnytte og ta vare på eksisterende bygninger og infrastruktur der dette finnes.

Overordnet utbyggingsmønster for boliger, fritidsboliger og næring, lokalisering av regionale handel- og tjenestetilbud bør avklares i regional eller interkommunal plan.

Statlige planretningslinjer for klima og energi legger vekt på at vi må skape et lavutslippssamfunn. Planmyndighetene må aktivt legge til rette for at transport, bosetting og næringsaktiviteter kan skje med så lave utslipp som mulig og at det tilrettelegges for effektiv og fleksibel energibruk.

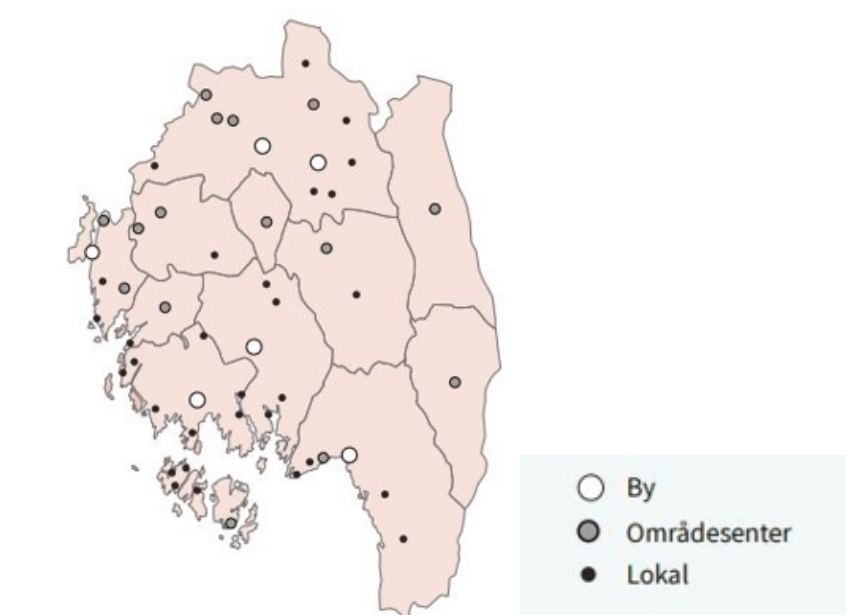
En helhetlig senterstruktur gir et felles rammeverk for å utvikle livskraftige og attraktive steder i hele fylket, og avveie statlige føringer, regionale mål og lokale behov. SPR'ene legger vekt på samordningen mellom senterstrukturen og mobilitetsstrukturen. Det gjør også denne planen. Senterstrukturen kan brukes for å sikre en samfunnsutvikling i tråd med felles mål om utvikling av byer og tettsteder med helsefremmende kvaliteter, redusert klimagassutslipp og ivaretagelse av natur, biologisk mangfold og dyrka mark. Senterstrukturen skal bidra til å styre hvor i hver enkelt kommune hovedandelen av veksten skal komme.

Senterstrukturen er blitt til gjennom dialog mellom kommunene, fylkeskommunene, stat og andre aktører, og har blitt videre tilpasset og utviklet gjennom kommuneplanprosesser i den enkelte kommune. Denne strukturen, som legger til rette for videre utvikling i alle kommunene, fastsettes i regional plan. Kommunene kan detaljere ut flere nivåer med bydeler og grender gjennom sin kommuneplanlegging.

Strukturen bygger på dagens situasjon og kommunenes ønskede utvikling, og knytter seg til kommunenes planprosesser. Senterstrukturen gir et grunnlag for å samarbeide videre om lokale tilpasninger. Virkemidlene som knyttes til hovedstrukturen, tilpasses de utfordringer og muligheter som den enkelte kommune har. Utvikling "innenfra og ut" refererer til en strategi hvor utviklingen starter i bykjernen og gradvis utvides til omkringliggende områder for å sikre at sentrum forblir levende og funksjonelt, samtidig som det gis rom for kontrollert utvikling og vekst i ytterområdene.

Regional og lokal senterstruktur bør være del av status- og utfordringsbildet i kommunal planstrategi. Som del av arbeidet med kommuneplanens samfunnsdel skal det utarbeides en langsiktig arealstrategi som bygger på regional og lokal senterstruktur.

Figuren viser regional og lokal senterstruktur i Østfold.

Regional senterstruktur		Lokal senterstruktur
By-/regionsenter	Områdesenter	Lokalsenter
Minimum 5000 innbyggere	Minimum 1000 innbygger	Minimum 200 innbyggere
Regionalt knutepunkt	Lokalt eller mindre knutepunkt	Bør ha kollektivtransport
Fredrikstad, Sarpsborg	Skjærhalden	Engelsviken, Manstad, Slevik, Skjærviken, Nylende, Lunde, Torsnes, Skjeberg st.by, Varteig, Ullerøy, Jelsnes, Hauge, Utgårdskilen, Ødegård, Rød
Askim, Mysen	Rakkestad, Ørje, Spydeberg, Knapstad, Skjønhaug, Meieribyen, Tomter	Degernes, Båstad, Slitu, Ringvoll, Trømborg, Havnås, Hærland/Lundeby, Eidsberg/Kirkefjerdingen
Moss	Halmstad, Karlshus, Kirkebygden, Kambo, Våk	Vang, Larkollen, Saltnes, Missingmyr, Svinndal
Halden	Berg/Isebakke, Fosby	Sponvika, Prestebakke, Aspedammen, Leiren

Tabellen viser regional og lokal senterstruktur i Østfold.

Deltema 9 Hovedstruktur for mobilitet

Strategi 3.12: Videreutvikle en klimavennlig, attraktiv og trafikksikker hovedstruktur for mobilitet

Strategien innebærer å:

- videreutvikle en mobilitetsstruktur som har en differensiert tilnærming og som bygger opp under regionale og lokale knutepunkt
 - la kollektivtransporten ta de store reisestrømmene i og mellom byer og tettsteder
 - legge til rette for effektive og trafikksikre overganger mellom ulike transportmidler
 - bidra til samordnet og stedtilpasset parkeringspolitikk som fremmer grønn mobilitet
 - legge vekt på sosialt og økonomiske utjevnende, helsefremmende og universelt utformede løsninger
- sørge for at trafikksikkerhet er førende i planlegging, bygging og drift av infrastruktur
- ha et drifts- og vedlikeholdsnivå som bidrar til at alle offentlige veier kan oppfylle sin transportfunksjon
 - ta vare på det vi har, utbedre der vi kan, bygge nytt der vi må
- utnytte kapasiteten i eksisterende infrastruktur og transporttilbud
- redusere vedlikeholdsetterslepet på vei

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016,

Delmål 11: I 2040 er veksten i transportbehovet og personbiltrafikken i fylket redusert. I byvekstomtåleområdene er personbiltransporten på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023 innen 2033, og ytterligere redusert innen 2040 og

Delmål 21: Østfolds innbyggere har tilgang til gode offentlige tjenester og tilbud.

Hvorfor gjør vi dette?

Omstillingen til lavutslippssamfunnet og bidrag til oppnåelse av klima- og miljømålene prioriteres gjennom arealplanlegging som reduserer utslipp og transportbehov.

Regjeringen forventer at overordnede transportløsninger fastsettes i regionale eller interkommunale areal- og transportplaner. Planene skal ta hensyn til regionale og lokale forutsetninger og utbyggingspress. Dette er også vektlagt i statlige planretningslinjer for areal og mobilitet som sier at hovedtrekkene i transportsystemet, med knutepunkter for kollektivtrafikken, bør avklares i regional eller interkommunal plan. Videre at løsninger som begrenser transportbehovet og legger til rette for kollektivtransport, sykkel, gange og fortetting rundt knutepunkter skal søkes. Det vektlegges at nye utbyggingsområder skal minimere transportbehovet og understøtte muligheten for kollektivtransport, sykkel og gange. Dette også for å ta vare på eksisterende infrastruktur der dette finnes.

Statlige planretningslinjer for klima og energi legger vekt på at for å nå lavutslippssamfunnet skal planmyndigheten aktivt legge til rette for at transport kan skje med så lave utslipp som mulig, og at det tilrettelegges for effektiv og fleksibel energibruk.

Knutepunktutvikling og kollektivtransportens rolle

Tog og buss utgjør grunnpilarene i knutepunktutviklingen i Østfold. Østre og Vestre linje gir togforbindelser til byer og tettsteder, men overgangene mellom lokale veier og kollektivknutepunkter er ofte utilstrekkelige. Bedre tilrettelegging for parkering, gang- og sykkelveier og holdeplasser er nødvendig for å styrke kollektivknutepunktene. Selv om de planlagte togstasjonene i Fredrikstad og Sarpsborg ikke blir realisert, må vi finne andre måter å støtte knutepunktutviklingen på. Dette krever innsats og felles målforståelse fra alle tre forvaltningsnivåer og fra private aktører.

Dette underbygges av den statlige planretningslinjen, som sier at knutepunkter for kollektivtrafikken skal ha gode overgangsmuligheter mellom ulike transportmidler og være robuste og fleksible slik at de også kan inkludere nye mobilitetsløsninger. Alle knutepunkter bør ha trygg, tilgjengelig og tilstrekkelig sykkelparkering. Langs hovedlinjene for kollektivtrafikken inn mot byene bør det legges innfartsparkering, og dette må ses i sammenheng med behovet for fortetting og effektiv arealutnyttelse rundt kollektivknutepunktene.

Samordning og samarbeid for bærekraftig utvikling

Kommuner og fylkeskommunen bør samordne planer for veinett og kollektivtransport. Tiltak som park-and-ride, gang- og sykkelveier til knutepunkter, samt by- og boligplanlegging som støtter god infrastruktur, er sentrale elementer. Videre bør det satses på fellesfinansierte prosjekter for vedlikehold og utvikling av mobilitetsstrukturen. Samarbeid på tvers av sektorer og nivåer vil være nøkkelen til å realisere en bærekraftig og trafiksikker hovedstruktur for mobilitet i regionen.

Figuren viser de regionale mobilitetsknutepunktene i Østfold.

Faktaboks

Hensikten med mobilitetsstrukturen er å styrke fylkets mobilitetsknutepunkter ved å samle transportmidler som buss, tog og sykkel på ett sted, noe som gjør det enklere for folk å reise mer effektivt og miljøvennlig. Ved å redusere trafikk i bykjernene og knytte arbeidsplasser, tjenester og boliger tettere sammen, gjør knutepunktene hele regionen mer tilgjengelig og attraktiv for både innbyggere og næringsliv.

Valg av knutepunkt i Østfold

- Tar utgangspunkt i definerte by-/regionsenter i senterstrukturen
- Avstanden mellom regionale knutepunkt i et fylke varierer, avhengig både av fylkets størrelse og plasseringen av de ulike knutepunktene. Slike knutepunkt kan være større byer, sentrale trafikk-knutepunkt, kollektivterminaler eller viktige transportkorridorer som binder regionene sammen.
- Infrastruktur og kollektivtransport innenfor buss, rutebåt og tog er premissgivende
- Bussterminaler og togstasjoner er viktige for lokaliseringen av knutepunktene
- Moss, Fredrikstad og Sarpsborg har i overkant av 10 minutters gangavstand mellom sine bussterminaler og togstasjoner
- Antall innbyggere/trafikkgrunnlaget og antall kollektivreisende underbygger valgt struktur
- Moss, Fredrikstad, Sarpsborg, Halden, Askim og Mysen danner strukturen for regionale knutepunkt.
- Definisjonen av knutepunkt bygger på definisjonen fra regional plan Østfold mot 2050. Under deltema Knutepunkt synliggjøres behovet for å tilpasse knutepunktets utforming og omfang av funksjoner til nivå i mobilitetsstrukturen (regionale - og lokale knutepunkt).

Knutepunktene kan deles i 4 nivåer:

1. Nasjonale knutepunkt er knutepunkt hvor man kan reise lokalt, regionalt og til andre landsdeler i Norge. Noen nasjonale knutepunkter har internasjonale reisemål. De fleste flyplasser på stamrutenettet, enkelte havner og større jernbanestasjoner er nasjonale knutepunkter.
2. Regionale knutepunkter er knutepunkter der man kan reise lokalt og regionalt i og til de nærmeste fylkene. I et regionalt knutepunkt møtes vanligvis flere ulike typer reisemidler (buss, bane, tog, båt), men rene bussknutepunkter kan også ha regional karakter. Et regionalt knutepunkt er også et eget målpunkt, med handelsvirksomhet og servicetilbud.
3. Lokale knutepunkter er knutepunkter der man kan reise lokalt innen samme kommune og/eller samme fylke. Et lokalt knutepunkt kan også være et eget målpunkt, med handelsvirksomhet og servicetilbud i mindre skala enn i et regionalt knutepunkt.
4. Mindre knutepunkt er lokale omstigningspunkter, der det er lagt til rette for overganger mellom to eller flere transportmidler.

Struktur og kriteriesett for knutepunkt

Regionalt kollektivt knutepunkt
Jernbane/båt, buss, by-/regionalsenter etc.

Lokalt kollektivt knutepunkt
Jernbane/båt, buss etc.

Mindre kollektivt knutepunkt
Buss, bil, sykkel, gange etc.

Regionalt knutepunkt	Lokalt knutepunkt	Senterstruktur By-/region-senter	Senterstruktur Områdesenter
Moss		x	
Fredrikstad		x	
Sarpsborg		x	
Halden		x	
Askim		x	
Mysen		x	
	Karlshus		x
	Kambo		x
	Spydeberg/Knapstad, Tomter		x

	Rakkestad		x
	Halmstad		x
	Skjærhalden		x

Tabellen viser en oversikt over regionale knutepunkt, lokale knutepunkt og deres sammenheng med senterstrukturen.. Alle de regionale byene i Østfold har jernbane/båt, buss og er definert som regionale mobilitetsknutepunkt. Områdesentrene i Østfold med jernbane/båt og buss er definert som lokale knutepunkt. I tillegg kommer mindre kollektivknutepunkt hvor buss møter bil/sykkel/gange. Disse er ikke listet opp.

Mobilitetsknutepunktene i Østfold har ulik betydning og standard. I samordningen mellom areal og mobilitet er det viktig med en bred tilnærming til hva et knutepunkt skal bidra til:

- Utvikle og forvalte stasjoner med tilbud til de reisende
- Gi god omstigning mellom kollektivmidler og god tilgjengelighet for gående og syklister
- By- og tettstedsutvikling i stasjonens influensområde (der det er marked for utbygging)

I utviklingen av de ulike knutepunktene vil samordning på tvers av fag- og forvaltningsnivåer og drøftinger av ressurser, investeringer, ansvarsforhold, tilbud, innholdet i det tekniske knutepunktet og kobling til byutvikling og kundeunderlag være særlig viktig.

Grensemobilitet og infrastruktur i Østfold – en regional nøkkelrolle

Østfold har en strategisk rolle som grensefylke mot Sverige, med flere viktige overganger som understøtter både lokal og internasjonal mobilitet. Den mest betydningsfulle er E6 over Svinesund, Norges største og mest trafikkerte grenseovergang. I 2022 ble det registrert over 7,5 millioner kjøretøy over de to broene, inkludert mer enn én million yrkeskjøretøy. Dette gjør E6 til en kritisk korridor for både gods- og persontransport inn i landet.

E18 ved Ørje er en annen viktig grenseovergang, særlig for trafikk mellom Oslo-regionen og Stockholm. Strekningen er en del av det transeuropeiske transportnett (TERN), og har gjennomgått betydelige oppgraderinger med midtdele, toplanskryss og gang- og sykkelveier for å møte økende trafikkmengder og forbedre trafikksikkerheten.

Jernbanetrafikken mellom Norge og Sverige via Østfold er også betydelig. Østfoldbanen krysser grensen ved Kornsjø og utgjør en av fire grensekryssende jernbanestrekninger. Her går det daglig togtrafikk med både passasjerer og gods. Et etablert samarbeid mellom Jernbanedirektoratet og svenske Trafikverket har som mål å styrke mobiliteten og verdiskapingen i regionen gjennom koordinering av prognoser og infrastrukturtiltak.

I tillegg til tog, finnes det flere grensekryssende bussruter. Østfold kollektivtrafikk tilbyr blant annet linje 303 fra Halden til Kornsjø og Bokerød, samt linje 631 mellom Halden og Ørje, som knytter sammen viktige knutepunkter nær grensen^[2]. Internasjonale bussruter opererer daglig mellom Oslo og Stockholm, med stopp i Østfold, og tilbyr et miljøvennlig alternativ.

Mobiliteten over grensen er ikke bare et spørsmål om infrastruktur, men om regional integrasjon. Østfold og de tilgrensende svenske områdene utgjør en felles arbeids- og handelsregion, preget av omfattende pendling og økonomisk samhandling. Sverige er en av Norges viktigste

handelspartnere, og grensemobiliteten er avgjørende for å opprettholde og videreutvikle dette forholdet.

Økt samarbeid og koordinering på tvers av grensen – både for vei, jernbane og kollektivtilbud – vil styrke Østfolds rolle som mobilitetsknutepunkt og bidra til bærekraftig utvikling i hele regionen.

En klimavennlig og attraktiv mobilitetsstruktur

For å skape et mer bærekraftig og trygt transportsystem i Østfold er det avgjørende å utvikle en mobilitetsstruktur som reduserer bilbruk, fremmer kollektivtransport, sykkel og gange, og sikrer tilgjengelighet for alle. Nullvekstmålet for personbiltrafikk bør være en ambisjon for kommuner med by- og regionsentre. Samtidig må vi styrke trafiksikkerheten og redusere antall ulykker. En godt planlagt infrastruktur vil ikke bare bidra til trygg transport, men også styrke byer og bygder, støtte næringsutvikling og legge til rette for miljøvennlig transport av mennesker og varer.

Strategisk vedlikehold og bærekraftig mobilitet

Vedlikeholdsetterslepet på de fylkeskommunale veiene har vokst til mellom fire og fem milliarder kroner. Med dagens årlige bevilgningsnivå er det estimert at dette vil øke med 200 millioner kroner per år. I tillegg kommer et betydelig etterslep på bruer, gang- og sykkelveier, som samlet har en kostnadsramme på flere milliarder kroner. I NTP 2025–2036 vektlegges strategisk vedlikehold som et sentralt virkemiddel for å sikre effektiv bruk av eksisterende infrastruktur. Strategien fokuserer på tre prinsipper: ta vare på det vi har, utbedre der vi kan, og bygge nytt der vi må.

Deltema 10 Godstransport og terminalstruktur

Strategi 3.13: Videreutvikle et effektivt, klima- og miljøvennlig system for gods- og varetransport

Strategien innebærer å:

- Utvikle bærekraftige terminaler
 - Trafiksikkerhet og arbeidsmiljø for sjåførere (som truck stops, døgnhvileplasser og universell utforming)
 - Gjøre multimodal og miljøvennlig godstransport mer tilgjengelig og attraktiv å bruke for næringslivet i Østfold
 - Utvikle bærekraftig distribusjon i byområdene
- Trafiksikkerhet og arbeidsmiljø for sjåførere
 - Sikre muligheter for effektiv fremkommelighet og lossing
 - Fossilfrie og effektive transportløsninger
 - Planlegge og bygge ut tilstrekkelig lade- og fylleinfrastruktur for fossilfrie drivstoff
- Effektiv saksbehandling
 - Tilstrekkelig dekning i Østfold

- Se i sammenheng med døgnhvileplasser i forbindelse med godsknutepunkt/terminaler

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016.

Hvorfor gjør vi dette?

Statlig planretningslinje for arealbruk og mobilitet sier at effektiv og sikker trafikkavvikling og god framkommelighet for godstransport skal ivaretas i planleggingen. Virksomheter for godstransport bør lokaliseres slik at eksisterende infrastruktur kan nyttiggjøres. Behovet for terminalfunksjoner og godshåndtering mellom jernbane, havn og vei må inngå i den helhetlige planleggingen.

Statlige planretningslinjer for klima og energi vektlegger at kommunene skal vurdere mulighetene for å sette av tilstrekkelig areal til alternative drivstoff og landstrøm til større fartøy.

Norge og EU har hatt ambisjoner om å overføre gods fra vei til sjø og bane for å redusere transportens negative effekter, men dette har vært lite effektivt. EU har endret sin strategi til en mer generell ambisjon.

Studiene av godstransport i Norge og resultatene i EU viser at ambisjonen om 30 prosent godsoverføring verken er hensiktsmessig eller realistisk. Ambisjonen fremstår som lite hensiktsmessig fordi potensialet for kostnadsreduksjoner for samfunnet er beskjedent i forhold til tiltakskostnadene, og lite realistisk fordi transportmiddelfordelingen er lite påvirkelig (NTP 2025-2036).

Transportfordelingen har vært stabil, og fokus ligger nå på å redusere klimagassutslipp fra godstransport for å nå 2050-målene. Politikken skal utvikle transportformenes fortrinn og redusere skadevirkninger, uten å videreføre godsoverføringsambisjonen i Nasjonal transportplan 2025–2036.

Norges transportinfrastruktur har god kapasitet, men det er utfordringer i byer og på jernbanen. Veitransport har blitt mer effektiv med økende bruk av utslippsfrie kjøretøy. Dette kan forklares ut fra teknologisk utvikling med høyere energieffektivitet, mindre behov for vedlikehold og lavere driftskostnader samt optimalisering gjennom digitalisering med flåtestyring og sanntidsdata. Tungbilpakken skal støtte ladeinfrastruktur og veiforbedringer for å øke konkurransekraften og oppfylle klimaforpliktelser.

Faktaboks:

“**Tungbilpakken**” er en satsing i Nasjonal transportplan (2025–2036) for å styrke ladeinfrastruktur og oppgradere døgnhvile- og rasteplasser for tunge kjøretøy. Målet er at elektriske lastebiler skal kunne lade både underveis og i sjåførenes obligatoriske pauseperioder, noe som legger til rette for et grønt skifte i tungtransporten.

Norge har over 3000 havneterminaler, de fleste privatdrevne. Større havner i Østfold inkluderer Moss Havn, Halden Havn og Borg Havn.

Deltema 11 Samarbeid

Strategi 3.14: Bedre areal-/mobilitetsløsninger gjennom samarbeid mellom forvaltningsnivåer og andre relevante aktører

Strategien innebærer å:

- følge opp forpliktelser og mål for samordnet areal- og transportplanlegging gjennom inngåtte formelle samarbeid
- videreutvikle samarbeid med partene i Byvekstavtalen Nedre Glomma
- Fortsette arbeidet i Bypakke Nedre Glomma for å utvikle ny innsikt og dele kunnskap med resten av Østfold
- videreutvikle arbeidet med Miljøløftet Moss
- legge regionale planer til grunn ved reforhandling av byvekstavtaler og bypakker
- prioritere midler til tiltak i tråd med samarbeidsavtalene og handlingsprogrammene
- vurdere behovet for samarbeidsavtaler for utvikling av andre by- og tettstedsområder
- jobbe for å videreutvikle Jernbaneforum Øst som en viktig samarbeidsaktør ovenfor jernbaneverket og andre offentlige jernbaneaktører
- ha et koordinert plan- og påvirkningsarbeid som bidrar til prioritering, samordning og utbygging av store infrastrukturprosjekter i Østfold
- styrket regionalt samarbeid om kunnskapsbygging, metodeutvikling og interessepolitisk arbeid
- vurdere behovet for felles samarbeidsverktøy som digitale plattformer, og verktøy for deling av data og kunnskapsdeling mellom aktører på ulike nivåer

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 11: I 2040 er veksten i transportbehovet og personbiltrafikken i fylket redusert. I byvekstavtaleområdene er personbiltransporten på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023 innen 2033, og ytterligere redusert innen 2040 og

Delmål 24: Vi har etablerte samarbeidsstrukturer, god samhandling og sterke og forpliktende partnerskap i og utenfor fylket, som gjør at vi sammen kan nå våre mål.

Hvorfor gjør vi dette?

Et godt samarbeid med utbyggere om utbyggingsavtaler og finansiering av felles infrastruktur bidrar til effektiv gjennomføring av planer. Fylkeskommunene har en viktig oppgave i å bidra til samordning av statlige, regionale og kommunale planprosesser for samferdsel. For å få gode prosesser og øke samfunnsnyttene i statlige samferdselsprosjekter, er det viktig at fylkeskommuner og kommuner er tydelige på sine behov og prioriteringer tidlig i planleggingen. Det er også viktig at regionale planer legges til grunn for statlig planlegging og virksomhet i regionen.

Statlig planretningslinjer for arealbruk og mobilitet omhandler nullvekstmålet og uttrykker behov for samarbeid og samordning. I byområdene skal klimagassutslipp, kø, luftforurensning og støy reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange. Dette skal legges til grunn for planlegging i byområder som har inngått avtale med staten og/eller får statlige tilskudd for å nå målet. Kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter må samarbeide om planleggingen for å sikre samordning av utbyggingsmønster og transportsystem. Regionalt planforum bør brukes aktivt.

Kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter skal samordne sine arbeider med konseptvalgutredninger, byvekstavtaler og bypakker med regional og kommunal planlegging etter plan- og bygningsloven.

I Østfold vil det i årene fremover tegne seg et bilde av økte lokale forskjeller i infrastrukturutvikling. Dette skyldes i hovedsak kommunale og fylkeskommunale budsjetter med lite handlingsrom til å prioritere større investeringer i infrastruktur. Samtidig vil det i Nedre Glomma-regionen gjennomføres omfattende investeringer i infrastruktur. Dette skyldes i hovedsak investeringene som skjer som følge av byvekstsamarbeidet. I NTP er det planer om å bygge dobbeltspor fram til Seut i Fredrikstad. I tillegg ligger det i byvekstsamarbeidet midler til en rekke gang- og sykkelvei-prosjekter og drift av kollektivtrafikk.

Med ulike økonomiske forutsetningene i Østfold, vil *samarbeid* på tvers av fylket være et viktig virkemiddel for å kunne oppnå en større utnyttelse av samlede ressurser. Samtidig vil innsikt og kunnskap som utvikles i byvekstsamarbeidet få en bredere anvendelse i Østfoldsamfunnet.

Byvekstavtaler og bypakker gir et rammeverk og forpliktelser for samarbeid mellom stat, fylke og kommuner, og er sentrale virkemidler for å følge opp statlige føringer innen samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging

Avtalene sørger for klare finansieringsrammer, legger til rette for nye former og arenaer for dialog, og inneholder handlingsprogrammer for gjennomføring som bidrar til helhetlig virkemiddelbruk for endret transportutvikling i de største byområdene. Det er viktig at eksisterende samarbeid videreføres innenfor rammene av nye regionale planer, og at behovet for nye samarbeidsavtaler i andre utvalgte områder vurderes.

Byvekstsamarbeidet omhandler byene Sarpsborg og Fredrikstad. Det overordnede målet for byvekstavtalen er at klimagassutslipp, kø, luftforurensning og støy skal reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange (nullvekstmålet). Målet skal nås i løpet av avtaleperioden. Dette innebærer at personbiltrafikken

ved utløpet av avtaleperioden skal være på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023. Nullvekstmålet gjelder for hele avtaleområdet og alle partene i avtalen skal legge nullvekstmålet til grunn.

I Mossregionen gjelder et formalisert samarbeid gjennom Miljøløftet Moss, et samarbeid om areal – og transportutvikling mellom Moss kommune, Østfold Fylkeskommune, Statens vegvesen, Jernbanedirektoratet og Bane NOR. Nåværende avtale gjelder for perioden 01.09.24-01.09.29. Målet for samarbeidet er å utvikle regionen basert på bærekraftige virkemidler innen areal- og transportsektoren. Samarbeidet har bl.a. mål om å bedre befolkningens levekår og livskvalitet, redusere transportbehov og transportsektorens klimagassutslipp, styrke samordning av buss og bane, å redusere bilbruk og øke andelen reisende som går, sykler og bruker kollektive transportmidler.

Tema 4 Arealutvikling

I Østfold skal planetens tålegrense være grunnleggende for samfunnsutviklingen de neste 12 årene, på grunn av den globale natur- og klimakrisen. Hovedårsaken til naturkrisen er nedbygging av naturområder til andre formål, noe som også forsterker klimakrisen. Det er viktig å bruke allerede utbygde arealer mer effektivt før nye områder tas i bruk. Samtidig vil det fortsatt skje at samfunnsmessige behov for utbygging prioriteres. I slike tilfeller blir det avgjørende at det stilles tydelige krav om at natur- og kulturminnehensyn ivaretas i arbeidet. Både fordi disse hensynene har en egenverdi, men også fordi det sikrer økt kvalitet i de miljøene som bygges ut gjennom god estetikk, tilgang til natur, og mer mangfoldige sentrums- og boområder med kobling til identitet og bedre klimatilpasning. Gjennom slike grep ivaretar vi bedre den sosiale bærekraften. Det skal være trivelig og trygt der folk bor.

Bærekraftig arealutvikling er avgjørende for å sikre gode livsvilkår, bevare naturen og produsere mat. Lokalisering av boliger og virksomheter påvirker samfunnsutviklingen, transportbehovet og hvordan vi tar vare på matjord og natur.

Gjennom analyser i arealregnskapet finner vi at vi i Østfold har planreserver på over 36 000 daa fordelt på ulike arealformål (over 10 000 daa til bolig og over 6500 daa til næring) og fordelt på ulike arealtyper [Planreserve Østfold - 2024](#). Konfliktanalyser i arealregnskapet viser planlagt utbygging i konflikt med områder med verdier som myr, dyrket mark og verdsatte naturtyper. [Konfliktanalyser](#). Effektiv arealbruk reduserer transportbehovet og fremmer kollektivtransport. Bærekraftig arealforvaltning krever langsiktig planlegging, og Østfold har som mål å redusere arealforbruket med 2,5 m² per innbygger per år mot 2040. Bedre koordinering og samarbeid på tvers av forvaltningsnivåer er nødvendig, og nye verktøy som arealregnskap og stedsanalyser vil bli tatt i bruk.

Sentrumsområder skal tilby et bredt spekter av funksjoner og tjenester, og fortetting er en del av løsningen for å utvikle disse områdene. Fortetting må skje uten å forringe områdenes kvaliteter, for å unngå nedbygging av rekreasjonsområder og grønne lunger.

Et formål med arealpolitikken i Østfold er å bidra til god folkehelse og utjevning av sosiale forskjeller. Å sikre lik tilgang til gode boområder, tjenester og opplevelser blir derfor viktig. Utfordringer med homogene bomiljøer og bomiljøer med lav kvalitet må løses både gjennom arealplanlegging og boligpolitikk.

Det er nødvendig å sikre god sammenheng mellom utvikling av sentrumsområder og kollektivknutepunkter for å forbedre kollektivtilbudet og byutviklingen. I byer som Sarpsborg, Fredrikstad og Moss ligger hovedknutepunktene for buss og jernbane langt fra hverandre, noe som gjør det vanskelig å skape sømløse kollektivløsninger.

Kommunene i Østfold har ulike utfordringer. Noen opplever befolkningsvekst og utbyggingspress, mens andre har begrenset vekst eller nedgang. For kommuner med vekst er det viktig å styre denne slik at den støtter attraktive byer, kollektivknutepunkter og grønn mobilitet. Kommuner med mindre vekst bør lokalisere nye boliger slik at de styrker eksisterende tettsteder og grender, noe som gir langsiktige fordeler som reduserte infrastrukturkostnader og styrket lokalt næringsliv.

Lokalisering av virksomheter er viktig for verdiskaping og utvikling av attraktive steder. Feil lokalisering kan utfordre sentrumsområdenes attraktivitet, øke bilkjøring og føre til nedbygging av naturområder. Kommunene må revurdere utbyggingsarealer og bruke eksisterende næringsarealer mer effektivt for å redusere transportutfordringer. Prinsippet "rett virksomhet på rett sted" bør være førende, og lokalisering må vurderes i sammenheng med naturtap, energibruk og kost/nytte

For å nå målene ønsker vi å unngå unødvendig nedbygging, og gjenbruke eksisterende arealer, bygninger og infrastruktur. Vi søker å samlokalisere funksjoner og tjenester og bygge med mer skånsomme metoder.

Samfunnets kompleksitet øker på grunn av globalisering og teknologisk utvikling, noe som endrer risikoen og truslene mot samfunnsstrukturer. Økt avhengighet av digitale løsninger gjør oss sårbare, og klimaendringer, sikkerhetspolitiske konflikter og krig bidrar til dette. Innenfor offentlig infrastruktur betyr dette å forebygge farer og sikre trygge drikkevannskilder, fungerende avløp, vann- og strømmnett, samt viktige transportårer som riks- og fylkesveinettet, inkludert bruer, tunneler og fergeforbindelser.

Deltema 12 Utvikling av sentrumsområder

Strategi 3.15: Utvikle attraktive og inkluderende sentrumsområder

Strategien innebærer:

- samlokalisere handel, service, arbeidsplasser, kultur- og idrettstilbud, sosial infrastruktur og boliger
- sikre kvalitet i sentrumsutviklingen, tilpasset stedets størrelse, funksjon og identitet
- ivareta og videreutvikle byrom, møteplasser og arenaer for kultur og frivillighet, og gjøre disse universelt utformede og trygge for alle
- legge til rette for inkluderende aktivitetsarenaer
- tilrettelegge for aktive 1. etasjer langs prioriterte gater og byrom i sentrum

- utnytte muligheter for flerbruk av arealer innendørs og utendørs
- samarbeide bredt om sentrumsutvikling
- ivareta og videreutvikle nettverk av attraktive og trafikksikre gang- og sykkelforbindelser, blågrønne strukturer og snarveier i sentrumsområdene
- styrke de urbane grønnstrukturene for å legge til rette for god helse, naturmangfold, matproduksjon og karbonlagring
- integrere kulturminner og kulturmiljøer som en ressurs for å sikre en god stedsutvikling, samt styrke tilhørighet og identitet
- bruke parkeringspolitikk for å oppnå trivelige og trafikksikre byer og sentrumsområder

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert.

Retningslinjer og beskrivelse av «hvorfor gjør vi dette» er felles med strategi 3.16 under

Deltema 13 Knutepunkt

Strategi 3.16: Oppgradere og utvikle effektive knutepunkt med kvalitet

Strategien innebærer å:

- tilpasse knutepunktets utforming og omfang av funksjoner til nivå i mobilitetsstrukturen (regionale - og lokale knutepunkt)
- utvikle og drifte kollektivknutepunkt og stasjoner slik at de bidrar til velfungerende byer og tettsteder
- sørge for helhetlig vei – og gateplanlegging i byer og tettsteder
- sikre god sammenheng mellom utvikling av knutepunkter og øvrig sentrumsutvikling
- utvikle flerfunksjonelle, universelt utformede og helsefremmende knutepunkter med sosiale møteplasser og lokalt særpreg
- inkludere attraktive og trafikksikre gang- og sykkelforbindelser i knutepunktutviklingen
- sikre trygge og effektive overganger mellom transportmidler
- øke andel bærekraftig transport ved å inkludere bylogistikk i knutepunktutviklingen
- utvikle tilstrekkelig parkeringskapasitet rundt knutepunkt og holdeplasser for å oppnå sammenhengende reisekjeder

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016 og

delmål 11: I 2040 er veksten i transportbehovet og personbiltrafikken i fylket redusert. I byvekstavtaleområdene er personbiltransporten på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023 innen 2033, og ytterligere redusert innen 2040.

Retningslinjer for strategiene 3.15 og 3.16

R22

Med utgangspunkt i stedsanalyser, bør kommunen ta inn bestemmelser/retningslinjer i arealplaner for å ivareta og videreutvikle stedenes identitet og kvaliteter.

R23

I utviklingen av sammenhengende nettverk for kollektiv, sykkel og gange, prioriteres først strekninger i og mot sentrum, og strekninger med størst potensiale for bruk. I trafikkerte sentrumsområder bør sykkel og gange prioriteres fremfor bil. Veinettet i byer og tettsteder, med unntak av overordnet veinett, bør utvikles med gatepreg.

R24

Som del av arbeidet med kommuneplan/kommunedelplaner, skal kommunene utarbeide helhetlige strategier for parkering og fastsette restriktive parkeringsnormer som sikrer parkering for forflytningshemmede, fremmer bruk av sykling, gåing, delingsmobilitet, kollektivtransport og effektiv bruk av personbil. Strategien skal bygge opp om by- og tettstedsstrukturen, og tilpasses nivået i senterstrukturen.

Hvorfor gjør vi dette? (3.15 og 3.16)

Våre sentrum og knutepunkt er viktige for folks hverdag og for samfunnsutviklingen. Sentrum er områder som har detaljhandel, offentlig service, og gjerne andre serviceinstitusjoner, varehus, gallerier, restauranter, kulturinstitusjoner og kontorarbeidsplasser. Sentrum har også boliger. Knutepunkt er steder hvor ulike mobilitetsformer møtes, og hvor det foretas bytte av transportmidler. Ofte er knutepunktene en del av sentrum, eller har en annen sentral beliggenhet. Derfor er det naturlig å se sentrumsutvikling og knutepunktsutvikling i sammenheng. Sentrumsområder er viktige for næringslivet og verdiskapingen. De tiltrekker arbeidskraft og besøkende, og stimulerer økonomisk aktivitet. Helhetlig og langsiktig byplanlegging som ivaretar estetiske, sosiale og miljømessige kvaliteter i sentrum, er nødvendig for å gjøre Østfold attraktivt. God sentrumsutvikling bidrar til levende bygder og byer, og skaper fellesskap og økt stedsidentitet. Sentrumsområdene må være tilgjengelige for alle. Sosiale møteplasser skal være universelt utformet. Veinettet bør være "gatepreget" for å fremme trafiksikkerhet og trivsel, særlig for gående og syklende.

Sentrum skal være et godt sted å bo, jobbe, handle, etablere virksomheter og oppleve kultur, noe som fremmer sosial integrasjon og reduserer sosiale ulikheter. Strategien og de kvalitative ambisjonene for utvikling av nærmiljø og boområder (strategi 3.16) gjelder også for utviklingen av sentrumsområdene.

Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet sier at regionalt utbyggingsmønster, senterstruktur og hovedtrekk i transportsystemet med knutepunkt for kollektivtrafikken bør avklares i regionale eller interkommunale areal- og transportplaner. Planene skal ta hensyn til regionale og lokale forutsetninger. Utbyggingsmønster og transportsystem må samordnes for å oppnå løsninger som er arealeffektive, begrenser transportbehovet og legger til rette for kollektivtransport, sykkel og gange og fortetting rundt knutepunkter. Klimagassutslipp, kø, luftforurensning og støy skal reduseres ved å legge til rette for kollektivtransport, sykkel og gange, effektiv arealbruk og avgrensede sentrumsområder og tettsteder. Knutepunkter for kollektivtrafikken skal ha gode overgangsmuligheter mellom ulike transportmidler og være

robuste og fleksible slik at de også kan inkludere nye mobilitetsløsninger. Alle knutepunkter bør ha trygg, tilgjengelig og tilstrekkelig sykkelparkering. Skoleelever skal ha trafiksikker skolevei.

Utviklingen av sentrumsområdenes attraktivitet for beboere og besøkende må skje i samarbeid med private aktører og innbyggerne. Utvikling må skje i åpne prosesser, hvor alle kan delta og påvirke. Kommunene må legge rammene for arealbruken og bruker arkitektur som et verktøy i samfunnsutviklingen. Kommunen bør definere lokale ambisjoner for arkitektur og byggeskikk. Stedenes særpreg, kulturmiljø og viktige landskapstrekk bør ivaretas og nyttes som ressurs. Stedsanalyser kan dokumentere stedskvaliteter og brukes i medvirkningsprosesser for å videreutvikle sentrumsområder, nærmiljø og boområder. Grøntstrukturer i sentrumsområdene er viktige for livskvalitet, naturmangfold, matproduksjon, håndtering av overflatevann og karbonlagring. Det bør derfor settes av tilstrekkelige arealer av god kvalitet til grønnstruktur, uterom og møteplasser. Dette stimulerer til sosialt fellesskap, fysisk aktivitet og naturopplevelse.

For å redusere utslipp og ressursbruk skal fortetting og transformasjon av bolig- og næringsområder vurderes, og bør utnyttes før nye utbyggingsområder settes av og tas i bruk. I tillegg bør lokalisering av større handelsvirksomhet, store arbeidsplasser og publikumsrettede tjenestetilbud følge prinsippet om rett virksomhet på rett sted.

Knutepunktsutvikling er avgjørende både for miljømessig, økonomisk og sosial bærekraft. Dette innebærer prioritering av sentrumsnære områder med god kollektivdekning. Utvikling av gode knutepunkt i byene og tettstedene øker næringsattraktiviteten i disse områdene. Kommunenes arbeid med sentrums kvalitet, knutepunktsutvikling og strategier for næringsutvikling bør ses i sammenheng. Det bør jobbes med strategier og tiltak ut over planer etter plan- og bygningsloven.

Deltema 14 Utvikling av nærmiljø og boområder

Strategi 3.17: Utvikle attraktive, inkluderende og helsefremmende nærmiljøer og boområder

Strategien innebærer:

- innarbeide sosial bærekraft i eksisterende og nye nærmiljøer og boområder
- involvere beboerne bredt i planprosesser
- legge til rette for større mangfold i boområder og boformer
- sikre god bokvalitet som fremmer folkehelse og tilhørighet til nærmiljøet
- styrke grønnstrukturene for å legge til rette for god helse, naturmangfold, matproduksjon og karbonlagring
- sørge for trygge og universelt utformede møteplasser og tilgang til nærturområder
- sørge for at hverdagsfunksjoner trygt og enkelt kan nås med å gå, sykle eller bruke kollektivtransport
- bruke arkitektur, kunst og kulturmiljøer i utvikling av nærområder
- utnytte muligheter for flerbruk og delingsløsninger i nærmiljøer og boområder
- bruke kunnskap om naturfare, klimaendringer og annen risiko i planleggingen

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert og

delmål 20: I Østfold har alle tilgang til å skape, utøve, oppleve og delta innen et bredt spekter av kulturvirksomhet og fysisk aktivitet.

Strategien må leses i sammenheng med strategi 1.3 i Regional plan for livskvalitet, deltagelse og likeverd.

Retningslinjer

R25

Nærmiljøer og boområder skal utvikles med høy kvalitet ut fra følgende prinsipper:

- Det skal legges til rette for et mangfold av boligtyper og boformer tilpasset mennesker i ulike livsfaser og med ulike ressurser, funksjonsgrader og behov.
- I kommuneplanens arealdel skal det stilles kvalitets- og funksjonskrav knyttet til private, felles og offentlig tilgjengelige leke- og uteoppholdsarealer tilpasset ulike behov og aldre. Nærhet til natur og lett tilgang til rekreasjonsområder skal vektlegges.
- Planleggingen skal bidra til boområder som er helsefremmende, og som gir mulighet til samhandling og fellesskap. Fysiske miljøfaktorer som lysforhold, støy, forurensning, arkitektur, natur/grønnstruktur, landskap, tilgjengelige møteplasser, snarveier, tilgang til nærtuområder skal vektlegges i planleggingen.
- Arkitektur, kunst og kulturmiljøer skal brukes aktivt for å skape identitet og tilhørighet i nærmiljøene. Dette innebærer også å ivareta lokal kulturarv og integrere kunst i det offentlige rom for å styrke stedets karakter og historie.

Hvorfor gjør vi dette?

En god bolig og et nærmiljø som oppleves trygt og attraktivt har stor betydning for folks livskvalitet og helse. Når mennesker trives og møtes gjennom uformelle sosiale aktiviteter, frivillig innsats eller kulturarrangementer styrkes relasjonene og fellesskapet. Dette bidrar til å fremme forståelse, respekt og tillit. Det gjør lokalsamfunnet mer motstandsdyktig, inkluderende og bærekraftige.

Arealplanleggingen legger de fysiske rammene for boområder og nærmiljø. Planleggingen bør brukes som et aktivt virkemiddel for å fremme helse og fellesskap, forebygge levekårsutfordringer og utjevne forskjeller. Dette kan gjøres gjennom en styrt og balansert boligbygging og lokalisering av teknisk og sosial infrastruktur og offentlige tjenester. Gode nærmiljø og boområder bidrar til sosial bærekraft. Gode nærmiljø og boområder øker også kommunens attraktivitet. Å tilrettelegge for dette gjennom planlegging er en god investering.

Lokalisering og utforming av boområder er viktig for å bevare natur- og friluftsområder og redusere transportbehov. Fortetting og gjenbruk av bygg, samt transformasjon av grå arealer, må vurderes ved lokalisering av boområder. Ved å redusere spredt utbygging reduseres transportbehovet og kostnadene til infrastruktur og offentlige tjenester. Vurdering av sikkerhet (f.eks. klimaendringer) og forurensningssituasjonen (f.eks. støy) er også nødvendig når boområder

skal lokaliseres. Klimatilpasningstiltak i boligområder kan brukes til å forbedre nærmiljø og naturkvaliteter. Klimatilpasningshensyn ved lokalisering av boliger kan forhindre kostbare skader.

Forutsetninger for å skape mangfoldige nærmiljøer og boområder varierer mellom ulike deler av fylket. Vekstområder preges av stigende boligpriser, og at det bygges med lite variasjon i boligtyper. Dette kan føre til ensartede områder, hvor mange bor tett og har liten tilgang til friluftsområder og møteplasser. Områder utenfor vekstområdene preges av et lite fleksibelt boligmarked der det bygges lite. Østfold har også mange områder med konsentrasjon av levekårsutfordringer. En av årsakene til slike konsentrasjoner kan være dårlige boliger og bomiljø. Selv om rotårsakene til beboernes levekår ofte er knyttet til økonomi, er det viktig å jobbe med bomiljøet i slike områder. Det er derfor behov for differensierte virkemidler for å skape gode nærmiljø. Ved planlegging av boområder må fysisk miljø vektlegges sammen med boligpolitiske tiltak som sikrer boligvariasjon og som ser boligsosiale tiltak i sammenheng med fysisk planlegging.

Utbygging og utvikling av boområder involverer mange aktører. Det er behov for å avveie ulike hensyn gjennom mer koordinerte planleggingsprosesser og legge sosial bærekraft som et premiss på lik linje med miljømessig og økonomisk bærekraft. Kommunene bør ta en strategisk og tydelig rolle, og samarbeide med aktuelle aktører i en planleggingshverdag som domineres av private planinitiativ. Utbyggere, nærmiljøutvalg, frivillige lag og foreninger, bydelsutvalg og velforeninger bør involveres i utvikling av nærmiljøer og boområder.

Ved utforming av boområder er det viktig at stedenes kvalitet styrkes, friområder sikres og møteplasser skapes. Det skal legges til rette for variert boligbebyggelse, og planleggingen skal bidra til gode bomiljøer for alle, uavhengig av funksjonsnivå, livsfase og sosial status. Trafikksikkerheten skal ivaretas for alle trafikantgrupper, spesielt gående og syklende. Stedets særpreg, kulturhistoriske elementer og viktige landskapstrekk skal ivaretas. Muligheter for gjenbruk av bygninger skal vurderes.

Arealplanene skal gi gode rammer for et aldersvennlig samfunn og boliger med livsløpsstandard og universelt utformede omgivelser. Planprosessene skal inneholde en vurdering for barn og unges behov, og gi retningslinjer/bestemmelser om omfang og kvalitet på arealer og anlegg av betydning for barn og unge. Krav til kvalitet og deltagelse følger av rikspolitiske retningslinjer for bar og planlegging. Barn beveger seg med kortere avstand fra hjemmet jo yngre de er, og det er viktig at de minste kan finne egnede områder. Ved omdisponering av arealer som i planer er avsatt til fellesareal eller friområder som er i bruk til eller er egnet for lek, skal det avsettes erstatningsarealer. Det kan også settes rekkefølgekrav og krav til samtidig ferdigstilling av bolig- og felles-/uteområder. Lovverket sikrer at prinsippet om universell utforming ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Det samme gjelder hensynet til barn og unges lekemuligheter og oppvekstvilkår. Planleggingen bør videre sikre muligheten for aktivitetsanlegg og nærmiljøfasiliteter for fysisk aktivitet for alle. Dette gjelder både for egenorganisert og organisert aktivitet. Grønnstrukturer i tilknytning til boområder bør sikres og utvikles på en måte som fremmer både rekreasjonsbruk, naturmangfold, karbonlagring og lokal matproduksjon.

Deltema 15 Lokalisering av bolig og virksomheter

Strategi 3.18: I kommuner med lavt utbyggingspress skal lokalisering av bolig bidra til tettsteds kvalitet, opprettholdelse av levende steder og grunnlag for variert tilbud til innbyggerne

Strategi 3.19: I pressområder skal lokalisering av boliger bidra til utvikling av attraktive byer og tettsteder som underbygger knutepunktutvikling og godt kollektivtilbud

Strategiene innebærer:

- tilpasse virkemidler og føringer ut fra kommunens sentralitet og steders størrelse, nivå i senterstrukturhierarkiet og grad av utbyggingspress
- legge vekt på fortetting og transformasjon framfor å ta i bruk nye naturområder og dyrka mark
- sikre høy arealutnyttelse i pressområder
- støtte opp om senterstruktur og mobilitetsknutepunkt
- lokalisere nye boliger nær skole, arbeid, handel og andre daglige aktiviteter

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016,

Delmål 12: Innen 2040 har andelen som opplever god helse og livskvalitet økt i hele befolkningen, og de sosiale forskjellene er redusert og

Delmål 17: Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt.

Retningslinjer og beskrivelse av «hvorfør gjør vi dette» er felles med strategi 3.20 under.

Strategi 3.20: Koordinert planlegging og lokalisering for bedre utnyttelse av ressurser

Strategien innebærer å:

- lokalisere virksomheter så de i hovedsak følger ABC-prinsippet
- lokalisere handel, kontorarbeidsplasser og andre arbeidsplass- og besøksintensive virksomheter i sentrum og lokalisere arealkrevende næringer i regionalt prioriterte næringsområder
- samarbeide om regionale næringsområder, innovasjonsdistrikter, industrielle symbioser og andre strategiske områdegrep
- sikre effektiv arealbruk i alle nærings- og handelsområder: fortetting og transformasjon, samordnet areal- og transportplanlegging, grønn infrastruktur, bevaring av natur og landbruksarealer og bærekraftige byggemetoder

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016,

delmål 4: Innen 2035 skal det være tilgjengeliggjort 2000 GWh mer fornybar energi gjennom økt utnyttning av overskuddsenergi, energieffektivisering og økt produksjon av fornybar energi, sammenliknet med 2024

delmål 11: I 2040 er veksten i transportbehovet og personbiltrafikken i fylket redusert. I byvekstavtaleområdene er personbiltransporten på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023 innen 2033, og ytterligere redusert innen 2040 og

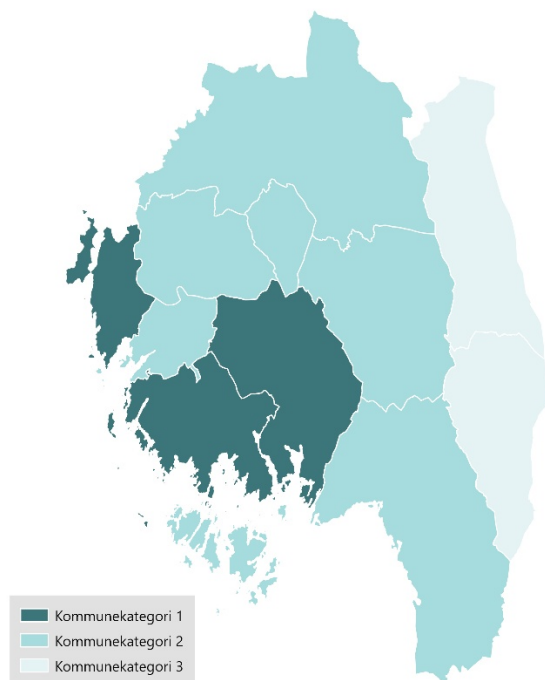
delmål 18: I 2040 er Østfold ledende i Norge på sirkulær økonomi

Strategien må leses i sammenheng med strategi 2.7 i Regional plan for kompetanse og verdiskaping

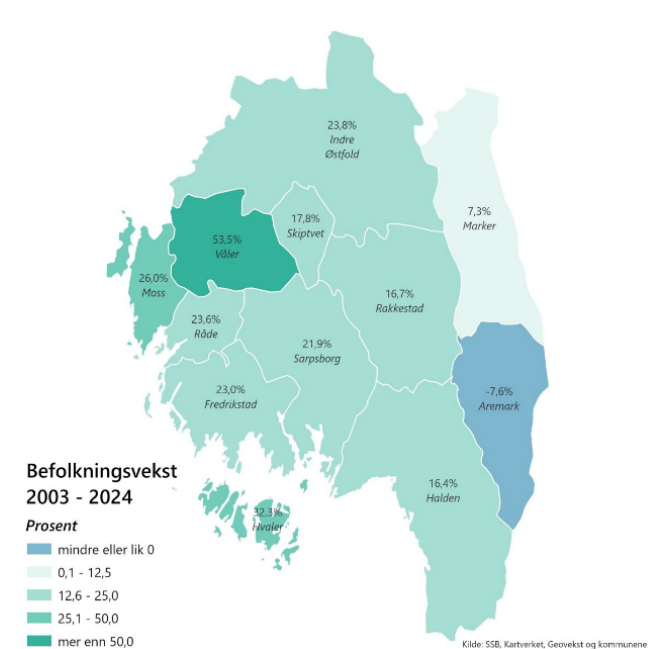
Kommunekategorier

Som beskrevet under hovedtemaet Senter- og mobilitetsstruktur, kan senterstrukturen brukes for å sikre en samfunnsutvikling i tråd med de fastsatte målene. Senterstrukturen skal bidra til å styre *hvor* i hver enkelt kommune hovedandelen av veksten skal komme. Under hovedtemaet Arealutvikling knyttes *virkemidler* til ulike kategorier av kommuner og til ulike nivå i senterstrukturhierarkiet.

For å tilpasse virkemidlene i planen til kommunenes muligheter og utfordringer, benyttes en 3-delning i ulike kommunekategorier. Kategoriseringen gjøres for å ha ulik styring av arealbruken/utbyggingen i kommuner med utbyggingspress og kommuner med lavere utbyggingspress. Koblingen mellom senterstruktur og kommunekategoriene gir anledning til en differensiert regional politikk og samtidig en utvikling i hele fylket. Kommunekategorier bygger på kriteriene sentralitet, størrelse og grad av utbyggingspress.

Figuren viser inndeling av kommunene i 3 kommunekategorier, som underlag for å differensiere virkemiddelbruken i regional plan. Kategorier bygger på kriteriene sentralitet, størrelse og grad av utbyggingspress.

Figuren viser befolkningsveksten i Østfold fra 2003-2024 (kilde SSB).

Langsiktig utbyggingsgrense

Et hovedgrep for arealhusholdning og god by-/tettstedsutvikling er fastsetting av langsiktig utbyggingsgrense. Denne definerer avgrensning av utbyggingsområder av alle funksjoner mot sammenhengende natur- og friluftslivsområder og viktige områder for landbruk. Langsiktig grense er fastsatt for den regionale senterstrukturen. Denne er definert av grensen mellom eksisterende og fremtidige utbyggingsområder i gjeldende kommuneplans arealdel pr 01.01.2025. Kommunene fastsetter langsiktig grense for den lokale senterstrukturen etter kriterier i retningslinjene i regional plan for areal og mobilitet.

Retningslinjer

R26

Kunnskapsgrunnlaget kommunen fremskaffer i kommuneplanarbeidet bør offentliggjøres senest ved høring og offentlig ettersyn av kommuneplanen. Kunnskapsgrunnlaget dokumenterer og begrunner kommunenes behov for å ta i bruk nye arealer til utbygging, og er et «dimensjoneringsgrunnlag».

- Arealbehovet for planperioden (12 år) bør avklares som del av arbeidet med planprogrammet for arealdelen. Arbeidet kan ta utgangspunkt i [Arealregnskap i kommuneplan](#), og bør gi følgende dokumentasjon:
 - Innbyggertall og befolkningsframskriving basert på SSB's middel-alternativ (Brukes et annet alternativ skal det redegjøres for hvorfor)
 - Demografisk utvikling
 - Transformasjons-/fortettingspotensial for bolig og virksomheter
 - Arealreserver for bolig og virksomheter i gjeldende planer
 - Boligtyper
 - Boligbehov og arealbehov til bolig og virksomheter i planperioden
 - Gjennomført planvask (se retningslinje R1)

R27

Kommunene fastsetter langsiktig grense for utbygging ut fra dimensjoneringsgrunnlaget (i R26) og ambisjonen for fordeling av vekst innad i kommunen (i R28).

-For lokal senterstruktur fastsettes grensen i kommuneplanens arealdel. Grensen skal ta hensyn til forventet beregnet befolkningsvekst i planperioden, i henhold til punktene i R26 om arealbehov ut over dagens utbyggingsområder i kommuneplanen. Følgende prinsipper skal ligge til grunn:

- Utbygging innenfra og ut
- Miljømessig bærekraft, inkludert bevaring av grøntområder og naturressurser.
- God tilgang til eksisterende eller planlagt infrastruktur
- Gangavstand mellom boliger og viktige funksjoner

-Kommunene skal fastsette langsiktig grense kun for byer og tettsteder definert i den regionale senterstrukturen.

Fordeling av vekst innad i hver kommune

Kommunen skal fastsette fordeling av vekst mellom de ulike nivåene i senterstrukturen, ut fra et ambisjonsnivå i retningslinje R28 og ut fra følgende prinsipper:

- Kommunekategorien avgjør hvilken andel av veksten som skal lokaliseres innenfor langsiktig grense for den *regionale* senterstrukturen. Kommunene fastsetter den endelige prosentvise andelen, innenfor rammen i retningslinjene, i sin kommuneplans arealdel ut fra kunnskapsgrunnlag og dokumentasjonskrav i retningslinjene.
- Resterende vekst kan fordeles på alle nivåene i senterstrukturen:
 - utvidelse av langsiktig grense for den regionale senterstrukturen
 - innenfor langsiktig grense for den lokale senterstrukturen, hvor kommunen selv fastsetter langsiktig grense ut fra prinsippene i retningslinjene og ut fra kunnskapsgrunnlag og dokumentasjonskrav i retningslinjene.
 - som spredt boligbygging innenfor rammene i retningslinjene.
 - for kommuner med flere byer og tettsteder i den regionale senterstrukturen skal hovedandelen av boligveksten lokaliseres til den største byen/tettstedet.

I Nedre Glomma er det inngått byvekstavtale. Arealbruk er et viktig virkemiddel for å nå målet om nullvekst i personbiltrafikken. Det er derfor egne retningslinjer for spredt boligbygging og fordeling av vekst mellom sentrum og byområdene for Sarpsborg og Fredrikstad kommuner.

Retningslinjer

R28

Fordeling av vekst innad i en kommune skal fastsettes i kommuneplanens arealdel, bygge på prinsippet om arealeffektivt utbyggingsmønster og følgende ambisjoner: Innenfor langsiktig utbyggingsgrense for den regionale senterstrukturen skal:

a) Kommuner i kommunekategori 1 skal ha en svært høy andel (minst 90%) av veksten. For kommunene med Byvekstavtale, Fredrikstad og Sarpsborg, skal det i kommuneplanens arealdel fastsettes prosentvis fordeling av vekst mellom sentrums- og byområdet, hvor sentrum skal ha størst andel.

b) Kommuner i kommunekategori 2 ha en høy andel (minst 60%) av veksten

c) Kommuner i kommunekategori 3 ha hovedandelen (minst 50%) av veksten

- Kommunekategorier er vist i kart over
- For alle kommunekategoriene gjelder at resterende andel kan fordeles på alle nivåene i senterstrukturen inkludert en begrenset spredt boligbygging i henhold til føringene nedenunder.
- For kommuner med flere byer og tettsteder i den regionale senterstrukturen skal hovedandelen av veksten lokaliseres til den største byen/tettstedet.
- Spredt boligbebyggelse begrenses og lokaliseres til etablerte grender. For kommuner med by-/regionsenter åpnes det ikke for spredt boligbebyggelse innenfor en sone på 3 km fra den langsiktige utbyggingsgrensen rundt disse.
- Følgende rammer gjelder for omfanget av spredt boligbygging: *

Kategori	Kommune	Ramme for spredt boligbygging*
Kommunekategori 1:	Fredrikstad, Sarpsborg Moss	Maks 0,75 % av boligbyggingen Maks 1,5 % av boligbyggingen

Kommunekategori 2 med regional by	Halden og Indre Østfold	Maks 5% av boligbyggingen
Kommunekategori 2 uten regional by:	Hvaler, Råde, Skiptvet, Rakkestad, Våler	10%
Kommunekategori 3:	Aremark, Marker	Maks 30 %

*Beregnes ved gitt midlertidig brukstillatelse/ferdigattest.

Regionale næringsområder

I planen pekes det ut områder som kan få status som "regionale næringsområder". Dette er større områder (i hovedsak over 500 daa) som har en regional funksjon, enten i form av å samle/være en viktig del av større verdikjeder og være viktig for regionale verdiskaping eller har en betydelig posisjon i det regionale arbeidsmarkedet. For å få status som «Regionalt næringsområde» kreves det at det, der det er naturlig, samarbeides på tvers av kommunegrensene om utviklingen av området. Herunder må det samarbeides om hvilke typer virksomheter som det skal legges til rette for, at det gjennomføres energianalyser, en vurdering av ressursutnyttelse (symbioser for utvikling av sirkulære huber) og utnyttelse av spillvarme. Regionale næringsområder skal prioriteres framfor andre næringsområder ved offentlige investeringer i infrastruktur og tjenestetilgang.

Tabellen viser liste over næringsområder som *kan* få status som regionale næringsområder i planen.

Region	Navn	Næringsområder som er/kan utvikles til sirkulære huber
Søndre Østfold	Øra	x
	Tofterg	x
	Borregård	x
	Saugbrugs	x
	Hasle*	
	Kampen	
	Berg / Svinesundparken	
	Omberg /Valle	
Indre Østfold	Holtskogen	x
	Henningsmoen / Gislingrud	
	Sletta	
	Hoen / Sekkelsten	
	Løvstad/Knapstad	
	Slitu / Brennemoen	
	Rudskogen	x
Mosseregionen	Moss østre / Solgård skog	x
	Missingmyr	

	Gylderåsen	
	Moss lufthavn Rygge	

* Regionalt næringsområde på Hasle er båndlagt for regulering av datasenter og/eller batterifabrikk. Dersom områderegeringsplanen for dette ikke vedtas, skal arealet tilbakeføres til LNF-formål.

Kommuneplanen må tuftes på kunnskap om befolkningsutvikling, arealreserver og arealbehov. Samtidig er det behov for å sikre at gjeldende planverk bidrar til en bærekraftig, effektiv og attraktiv utvikling av byer og tettsteder.

Retningslinjer

R29

Regionale næringsområder bør utvikles i et tett samarbeid i regionen, og inngå i interkommunale næringsstrategier.

Regionalt næringsområde på Hasle er båndlagt for regulering av datasenter og/eller batterifabrikk. Dersom områderegeringsplanen for dette ikke vedtas, skal arealet tilbakeføres til LNF-formål.

R30

For å sikre lokalisering av rett virksomhet på rett sted benyttes veileder for bruk av ABC-prinsippet i kommuneplanlegging (ABC-veileder, Asplan Viak 2024) i kommuneplanprosessen. Dette gjelder også for forretning/kjøpesentra.

R31

Arealdisponeringen i C-områder skal planlegges helhetlig, også ved trinnvis utbygging. Det skal stilles krav til samordning av arealer for trafikk, parkering og logistikk. Muligheter for industriell symbiose skal vurderes.

Se tabell over næringsarealer som kan få status som regionale næringsområder og ellers retningslinjer under tema energi.

Forretning og kjøpesentra

Regional plan "Østfold mot 2050" inneholdt regional planbestemmelse (RPB) for lokalisering av handel. Kommunene som har rullert sin kommuneplan etter 20.06.2018, har erstattet denne med egne bestemmelser i sin plan. Noen kommuner har bestemmelser i sin kommuneplan som er utformet i god tro, men som er mer detaljert enn det plan- og bygningsloven åpner for. Disse har derfor virkning kun som retningslinjer (Sarpsborg, Fredrikstad, Råde, Moss, Indre Østfold og Marker). Disse kommunene har på dette viset mistet sitt styringsverktøy. Halden kommune har ikke håndtert tematikken som del av sin kommuneplan. Kommunen viser i planen til at regional planbestemmelse (21.06.2018) skal gjelde. På bakgrunn av dette legges det i regionalplan for areal og mobilitet inn en avgrenset regional planbestemmelse. Denne gir kommunene tilbake *muligheten* til å styre lokalisering av forretning og kjøpesentra. Denne regionale planbestemmelsen utformes slik at den skal kunne følges opp i kommende kommuneplaner innenfor de rammer og muligheter plan- og bygningsloven gir. Reguleringsplaner vedtatt etter

fastsettelse av regionale planbestemmelse (21.06.2018) gjelder foran ny regional planbestemmelse. Disse reguleringsplanene er vedtatt i henhold til regional planbestemmelse (21.06.2018), og unntaket skal sikre forutsigbarhet.

Ny regional planbestemmelse gjelder ikke for Aremark, Hvaler, Våler, Skiptvet og Rakkestad kommuner. I det regionale plankartet er det lagt inn et kartlag som viser hvor regional planbestemmelse ikke gjelder på kommuneplannivå. I de kommunene hvor bestemmelsen har virkning. Unntaksområdene definert gjennom reguleringsplaner er omtalt i selve teksten i den regionale planbestemmelsen.

Retningslinjer

R32

Forretning og kjøpesenter innenfor kartlagte A-områder:

- A-områder, hvor det skal åpnes for forretning/kjøpesenter, kartfestes på temakart eller i planbeskrivelsen som del av kommuneplanarbeidet. De A-områder som velges ut for forretning/kjøpesenter, fra ABC-kartleggingen, skal bidra til flerfunksjonelle sentrumsområder i by/tettsteder. Områdene skal avgrenses til sentrumsområder med høy tilgjengelighet, med gange, sykkel og kollektivtransport, og nærhet til kollektivknutepunkt. A-virksomheter, definert i ABC-veilederen, skal kun lokaliseres i A-områder.
- Innenfor de utvalgte A-områdene avklares arealer for forretning og kjøpesentra på kommuneplankartet med egnet underformål (SOSI 1130, 1140 eller 1150) med tilhørende bestemmelser.
- Der det innenfor de utvalgte A-områdene er behov for å skille på varegrupper, og/eller angi bestemmelser om størrelse på forretning/kjøpesenter, må det i KPA stilles plankrav. Et slikt plankrav må gjelde også for allerede regulerte områder.
- For områder som avsettes med formål bebyggelse og anlegg, må det i KPA stilles plankrav for etablering og vesentlig utvidelse av forretning og kjøpesentra. Et slikt plankrav må gjelde også for allerede regulerte områder.

R33

Forretning og kjøpesenter utenom kartlagte A-områder:

- Forretning og kjøpesenter utenom kartlagte A-områder kan vurderes som unntak gjennom kommuneplanens arealdel, for å legge til rette for:
 - redusert transportbehov og økt tilgjengelighet for innbyggere og lokalsamfunn
 - handel med plasskrevende varer som ikke lar seg innpasse i sentrumsområder
- Slike unntak skal lokaliseres til:
 - bydeler og lokalsamfunn utpekt i KPA
 - avlastningsområder, områder for forretninger med plasskrevende varegrupper. Med plasskrevende varegrupper menes trelast og andre store byggevarer, motorkjøretøy, møbler, brune- og hvitevarer og planter.
 - områder med stedbundet reiseliv, attraksjoner, friluftsliv, kultur, idrett og produksjon (fabrikkutsalg) avsatt i KPA med egnet formål.
- For unntakene i bydeler/lokalsamfunn eller avlastningsområder avsettes formål sentrumsformål, forretning og/eller kjøpesenter på kommuneplankartet (SOSI 1130, 1140 eller 1150) med tilhørende bestemmelser.

- Der det tilrettelegges for slike unntak gjennom SOSI-kode 1130, 1140 og/eller 1150 og/eller ved bruk av hovedformål 1001, samt for unntak knyttet til utpekte områder for reiseliv/attraksjoner, skal kommunen i sin KPA stille krav om regulering for etablering og vesentlig utvidelse av forretning og kjøpesentra. Plankravet må gjelde også for områder som i dag er omfattet av reguleringsplan.
- For disse unntakene må KPA gi føringer for videre planlegging gjennom retningslinjer, for å sikre utvikling i henhold til retningslinjene i denne planen. Retningslinjene skal gis innenfor følgende rammer:
 - dagligvareforretninger på inntil 800 m² forretningsareal eller lokalt forretningssenter på inntil 1200 m², der dagligvaredelen ikke skal overstige 800 m². Retningslinjen er ikke til hinder for at det etableres flere slike forretninger eller forretningssentre.
 - eventuell angivelse av hvilke varegrupper det ønskes å legge til rette for, som forretning med plasskrevende varer i avlastningsområdene.
 - for forretning i tilknytning til stedbundet reiseliv / attraksjoner kan det legges til rette for salg med inntil 500 m² butikkareal
- I kommuneplanens arealdel skal det fastsettes buffersoner langs E6/E18. Innenfor buffersonen tillates ikke etablering av forretning/kjøpesenter. Tilsvarende buffersoner bør vurderes for riksveger, og fastsettes i kommuneplanens arealdel.

Regional planbestemmelse

1. Forbud og lokalisering/virkeområde

Tiltak som nevnt i plan- og bygningsloven § 20-1, bokstav a, d, j, og l til kjøpesenter og forretninger er forbudt utenfor områder som i kommuneplan og/eller kommunedelplan er avsatt til sentrumsformål, kjøpesenter, forretning, kombinert formål eller erverv (SOSI 1130, 1140 eller 1150, innenfor 1800-serien, eller 130), og som er vist som unntaksområder på kart nedenunder samt utenfor områder avklart for forretning eller kjøpesenter i henhold til reguleringsplaner vedtatt etter 21.06.2018, og som er i henhold til slik plan.

Denne bestemmelsen gjelder ikke i følgende kommuner:

3124 – Aremark
3110 – Hvaler
3120 – Rakkestad
3116 – Skiptvet
3114 – Våler

I øvrige kommuner/områder gjelder bestemmelsen, med unntak av følgende:

- tiltak i tråd med bestemmelser og retningslinjer for forretning/kjøpesenter, innenfor formålene sentrumsformål, kjøpesenterformål, forretningsformål og kombinerte formål i reguleringsplaner vedtatt etter 21.06.2018.
- de deler av reguleringsplaner vedtatt før 21.06.2018 hvor formålene som åpner for handel ligger innenfor unntaksområdene. Unntaksområdene skal være avgrenset av formålet sentrumsformål i KPA og KDP, slik unntakene er spesifisert under

3107 – Fredrikstad

- Innenfor bestemmelsesområde Byområde i KPA (06.15.2023)
- Formål sentrumsformål i KPA (06.15.2023) og i KDP for dobbeltspor Seut-Rolvsøy og rv. 110 Simo-St.Croix (11.05.2020)
- Formål kombinert bebyggelse og anlegg, felt KB7 Østfoldhallen

3101 – Halden:

- Formål sentrumsformål (nåværende og fremtidig) i KPA (16.02.2023) og KDP for sentrum (09.03.2017)

3118 – Indre Østfold kommune

- Formål sentrumsformål (nåværende og fremtidig) i KPA (06.02.2024)

3103 – Moss:

- Formål sentrumsformål (nåværende og fremtidig) i KPA (24.03.2021)
- Formål kjøpesenter (nåværende og fremtidig) i KPA (24.03.2021)
- Utvalgte områder med formål forretning (nåværende og fremtidig) i KPA (24.03.2021), slik det er fremstilt på kart med unntaksområder
- Innenfor planavgrensningen til KDP Høyda (16.12.2025)
- Innenfor planavgrensning til KDP sentrum (15.06.2015)

3105 – Sarpsborg

- Innenfor planavgrensning til KDP sentrum (20.06.2019)
- Innenfor bydel Borgen, Grålum og Greåker, avgrenset som bestemmelsesområde i KPA (10.10.2024)

3112 – Råde

- Formål sentrumsformål (nåværende og fremtidig) i KPA (07.12.2023)
- Formål kombinerte bebyggelse og anlegg (nåværende og fremtidig) felt KB8 og felt KB i Saltnesveien 224 i KPA (07.12.2023)

3122 – Marker

- Formål sentrumsformål (nåværende og fremtidig) i KPA (22.11.2005) og i kommunedelplan Ørje (18.12.2007)
- Formål erverv (nåværende) i kommunedelplan Ørje (18.12.2007)

2. Søknader om tiltak innenfor bestemmelsens virkeområde

Søknader om oppføring eller vesentlig utvidelse av bygninger til kjøpesenter eller forretninger utenfor områder nevnt i punkt 1, behandles etter følgende ordning:

a) Tiltak i tråd med eldre godkjente planer – samtykkesaker:

Saker som er i tråd med eldre gjeldende kommunale planer, som er tilsidesatt av denne regionale planbestemmelsen, behandles som samtykkesak etter pbl § 8-5 før tillatelse til tiltak kan gis.

Ved behandling av samtykkesaker i fylkeskommunen, vil det legges vekt på angivelse av maksimalt antall parkeringsplasser, utforming og estetikk, kollektivtilknytning, og tilgjengelighet for gående og syklende – herunder hvordan gående og syklende i minst mulig grad eksponeres mot hovedveinettet.

Fylkeskommunen kan stille vilkår ved innvilgelse av samtykke.

b) Dispensasjoner:

Saker og tiltak som krever dispensasjon fra arealplaner, og der kommunen er positiv til å gi dispensasjon, behandles som samtykkesak etter pbl § 8-5 før dispensasjon vurderes.

c) Nye reguleringsplaner:

Nye reguleringsplaner behandles som ordinær plansak. Formålet med denne regionale planbestemmelse skal sikres i planen. Retningslinjene i regional plan skal være førende ved planarbeidet.

3. Varighet

Bestemmelsen gjelder i ti år fra vedtagelse av denne regionale planen, eller inntil godkjent arealplan som ivaretar de hensyn som bestemmelsen fastsetter i formålet, trer i kraft.

<https://experience.arcgis.com/experience/2870c339a1ec45069b2dcc35a16c1510>

Brukernavn: RPAMO_analyseabo

Passord: VingulMark=995?

(Ved offentlig ettersyn kan kartet åpnes uten innlogging)

Hvorfor gjør vi dette?

Rett lokalisering av bolig og virksomheter er en viktig faktor for å skape gode byer og tettsteder. Lokalisering av bolig i forhold til andre funksjoner blir viktig for at alle skal få like muligheter. Gå- og sykkelavstand vil bidra til at flest mulig får det samme tjenestetilbudet.

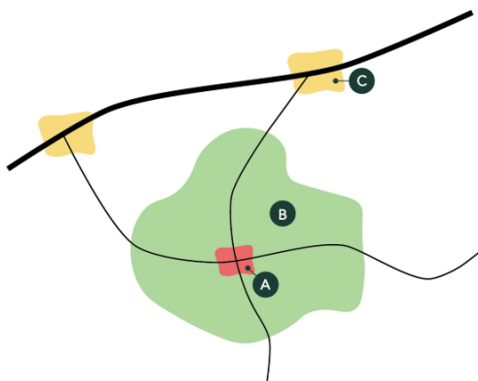
Dette vil bidra til mer bærekraftige lokalsamfunn. Prinsippet er vel så viktig for å utvikle steder hvor vi kan leve gode liv, og for å styrke næringslivets muligheter til å utnytte næringsarealene bedre. Natur i bebygde arealer gir estetiske kvaliteter, rekreasjonsarealer, har varmeregulerende effekt og bidrar til bedre klimatilpasning. Dette fører til bedre sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft.

Prinsippet om å minimere transportbehovet, unngå nedbygging og restaurere forringede naturarealer skal være førende.

FAKTABOKS:

Hensikten med ABC-metoden er å lokalisere «rett virksomhet på rett sted» på bakgrunn av en virksomhets transportgenererende egenskaper.

Målsetningen med ABC-metoden er å minimere det samlede transportbehovet i en by eller region og øke tilgjengeligheten med alternative transportmidler til bil, samtidig som det legges til rette for et konkurransedyktig næringsliv og gode vilkår for trafikkavvikling.

Asplan Viak 2024

Flere kommuner har avsatt store arealer til fremtidig bolig- og næringsetableringer. Fortetting og transformasjon av eksisterende bo- og næringsarealer bør alltid vurderes før det legges til rette for nye arealer til bolig og virksomheter. Eldre reguleringsplaner kan være utdaterte og ikke relevante for dagens behov og utfordringer. Derfor blir det nødvendig at kommunene gjør en planvask, slik det er angitt i strategi 3.1. Slik kan vi begrense tap av biologisk mangfold og dyrket mark. Samtidig vil planvask kunne frigjøre allerede planlagte arealer til ny og nødvendig bruk.

Planvask og kunnskapsgrunnlag om arealreserver, areal- og befolkningsutvikling vil være gode verktøy for kommunene. Samtidig vil dette være et godt utgangspunkt for prosess og dialog mellom kommunale og regionale myndigheter.

Kommuneplanen skal ha arealreserver for en kommuneplanperiode på 12 år. Arbeid med arealbehov bør være en naturlig del av kommunenes arbeid med arealstrategi i kommuneplanens samfunnsdel. Arealreserven må ha beredskap for å sikre at samlede reguleringsplaner muliggjør realisering av det antall nye boliger i året som dimensjoneringsgrunnlaget redegjør for. Ved å inkludere et retningsgivende boligbyggeprogram i kommuneplanen, kan kommunen gi forutsigbarhet for utbyggere og samtidig sikre en helhetlig og langsiktig tilnærming til boligbygging som fremmer bærekraftig utvikling og gode bomiljøer.

Østfold har korte avstander. Kommunene har ulikt potensial og muligheter for boligutvikling. Samtidig har de fleste kommuner kvaliteter som er unike. Derfor bør kommunene samarbeide på tvers av kommunegrenser for å utløse større muligheter for å tiltrekke seg et mangfold av nye innbyggere som kan styrke regionen som helhet. Virkemidler knyttet til lokalisering må tilpasses kommunens virkelighet, og stå i forhold til den enkelte kommunes bidrag til å nå felles, overordnede mål.

Lokalisering av virksomheter har både en arealdimensjon og en ressursdimensjon. Hvor og hvordan vi planlegger næringsområdene i fylket påvirker verdiskaping, ressursbruk og funksjonen til byer og tettsteder. Rett lokalisering kan skape sterke arbeidsmarkedsregioner og bidra til attraktive og levende steder, redusert transportbehov, ressursbruk og investeringer i infrastruktur. Lokalisering av virksomheter bør skje ut ifra virksomhetens mobilitetsprofil og om dette samsvarer med områdenes tilgjengelighetsprofil. I tillegg må det tas særlig hensyn til virksomheter som har særlige behov knyttet til stedlige kvaliteter eller tilgang til ressurser. Det er knapphet på energi, og det er behov for å se næringsarealer i sammenheng med energibehovet, kraftproduksjonen og kapasiteten i kraftnettet og øvrig infrastruktur. Det er utformet føringer under tema energi. Næringsvirksomhet som trenger store arealer og/eller skaper mye godstransport bør lokaliseres slik at behov for areal og transport reduseres. Godstransport bør i størst mulig grad føres utenom byer, tettsteder og boligområder. ABC-prinsippet skal være førende, men enkelte næringer har særegne behov for naturressurser eller tilgang til kulturelementer, og ved slike tilfeller kan prinsippet vurderes annerledes.

Faktaboks

En **tilgjengelighetsprofil** beskriver hvor mange som kan ankomme området innenfor nærmere definerte reisetider med ulike transportmidler.

Lokalisering på feil sted kan utfordre byene og tettstedenes funksjon og attraktivitet. Videre fører det til økt transport, økt behov for offentlige investering og tap av naturområder og matjord.

Handel, kultur, tjenestetilbud, servering og arbeidsplasser er alle viktige faktorer som må virke sammen for å skape levende sentrumsområder. Et godt grep er å lokalisere virksomheter med mange ansatte og/eller mange besøkende i sentrumsområder. Samtidig som det legges til rette for at flere reiser med sykkel, gange og kollektivtransport.

ABC-PRINSIPPET ETTER OMRÅDE, VIRKSOMHETENS MOBILITETSPROFIL OG AREALFORMÅL

	Områdets tilgjengelighet for ulike mobilitetsformer	Virksomhetens mobilitetsbehov	Arealformål i kommune- eller reguleringsplan
A	God tilgjengelighet med gange, sykkel og kollektiv Liten tilgjengelighet med bil og tungtransport	Høy arbeidsplassintensitet Høy besøksintensitet Lite godstransport	Sentrumsformål Kjøpesenter Forretninger Undervisning Kulturinstitusjon Administrasjon Kontor Hotell/overnatting Beverting Annen offentlig og privat tjenesteyting
B	Middels tilgjengelighet med gange, sykkel og kollektiv Middels tilgjengelighet med bil og tungtransport	Middels arbeidsplassintensitet Middels besøksintensitet Noe godstransport	Forretninger for plasskrevende varegrupper Industri
C	Liten tilgjengelighet med gange, sykkel og kollektiv God tilgjengelighet med bil og tungtransport	Stort arealbehov Lav arbeidsplassintensitet Lav besøksintensitet Mye godstransport	Lager Godsterminal Godslager Havneterminal Havnelager

Figuren viser sammenhengen mellom arealenes tilgjengelighetsprofil, virksomhetens mobilitetsprofil og formål i arealplaner. (Asplan Viak AS, 25.01.2024),

Deltema 16 Klimatilpasning, samfunnssikkerhet og beredskap

Strategi 3.21: Forebygge uønskede hendelser og øke evnen til å håndtere disse

Strategien innebærer å:

- aktivt forebygge risiko for naturhendelser som flom/skred og andre uønskede hendelser ved endringer av arealbruk
- ivareta trygghet og sikkerhet i utvikling av byer og tettsteder der uønskede hendelser kan ramme store menneskegrupper
- bruke og utvikle kunnskap om naturfare, klimaendringer og annen risiko i all planlegging av arealer og infrastruktur
- planlegge for en robust infrastruktur, spesielt for samfunnskritiske funksjoner
- etablere en sivil transportberedskap som sikrer god håndtering av kriser
- ta initiativ til samarbeid om forebygging av hendelser og beredskap for å fremme samfunnssikkerhet
- øke innbyggernes kunnskap om egenberedskap ved kriser

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 10: Østfold har en bærekraftig matproduksjon som sikrer selvforsyning og tar hensyn til klima og miljø

Retningslinjer

R32

Overvann og drikkevann skal håndteres på forsvarlig måte:

- Kommunene skal i arealplan- og enkeltsaksbehandling legge til rette for risikoreduserende og forsvarlig overvannshåndtering som hensyntar hele influensområdet ved bruk av tretrinnsstrategien (forsinking, fordrøying, avledning).
- Planene bør vise åpne vannveier og overordnede blågrønne strukturer. Kommunene skal i sine arealplaner vurdere, identifisere og sikre de arealene som trengs for å håndtere overvann ved skybrudd/ekstremregn.

R33

Kommunene skal i sin plan- og enkeltsaksbehandling sikre drikkevannskildene for dagens og fremtidens behov. Arbeidet skal gjøres i dialog med nabokommuner og Mattilsynet.

Hvorfor gjør vi dette?

Klimaendringer, sikkerhetspolitiske konflikter og krig gir økt risiko for uønskede hendelser som kan ramme samfunnsliv og samfunnsstrukturer i Norge. Uønskede hendelser kan være både naturbaserte og menneskeskapte.

Vi ser også varierende grad av tillit til myndigheter og mellom mennesker, og en økt utrygghet. Risikoen for å bli eksponert for desinformasjon øker. Derfor er strategier for å øke deltakelsen i

samfunnslivet og tilliten i befolkningen viktig i samfunnsplanleggingen. Forebygging av utenforskap og bedring av folks levekår står sentralt i Regional plan for livskvalitet, deltakelse og likeverd (LDL) og er nærmere omtalt der. Det samme gjelder viktigheten av å ha en kildebevisst befolkning og å aktivt praktisere våre demokratiske verdier i valg og i offentlig debatt. Dette er en viktig del av det langsiktige arbeidet med samfunnssikkerhet, forebygging og økt robusthet.

Uønskede hendelser kan ha stor innvirkning for arealbruk og mobilitet. Gjennom planlegging av arealbruk, fysisk infrastruktur og mobilitetsløsninger kan man *forebygge* hendelser og unngå at skade skjer. Ved å unngå etableringer som øker risikoen, flytte virksomhet som gir risiko, og forbedre pågående aktivitet, kan man gjennom planleggingen bedre risikobildet og endre sårbarheten. I tillegg til å drive forebygging gjennom planlegging må samfunnet også etablere *beredskap* til å løse uønskede hendelser når de oppstår, uansett årsak. Mange aktører deler ansvaret for forebygging og beredskap.

Ansvar for samfunnssikkerhet og beredskap - hvem bør følge opp strategien?

Statlige myndigheter har hovedansvaret for å vurdere risiko og utarbeide beredskapsscenarioer for hendelser som kriminalitet, terror, krig og større helsekriser. Statsforvalteren, sammen med Forsvaret, koordinerer det regionale arbeidet i Norges totalberedskap. Dette arbeidet er basert på nasjonal politikk og i mindre grad på regional politikk. Nye føringer for arbeidet med den norske totalberedskapen er presentert i Totalberedskapsmeldingen (Stortingsmelding nr. 9 (2024-2025)). Meldingen slår fast at ansvarsprinsippet ligger fast; den som har ansvar for et fagområde i en normalsituasjon, har også ansvaret for nødvendige beredskapsforberedelser på sitt område. Staten tydeliggjør sin overordnede rolle og vil utvikle felles planforutsetninger for den sivile beredskapen for kriser og krig. Når det gjelder naturhendelser som flom og skred, er det Norges Vassdrags- og energidirektorat (NVE) som har det nasjonale fag- og veiledningsansvaret.

Alle aktører som leverer samfunnstjenester har ansvar for å redusere sårbarhet og ha beredskap for egen infrastruktur og egne tjenester. Dette inkluderer eiere av samfunnskritisk infrastruktur som vannforsyning, helse, energi, EKOM og transport. FylkesROS-analysen for Viken fra 2022 identifiserer viktige hendelser som pandemi, kvikkleireskred, terror, digitale hendelser og flom med høy sannsynlighet og store konsekvenser. Langvarig strømbrydd har lav sannsynlighet, men store konsekvenser, og alle må ha beredskap for å redusere konsekvensene av strømbortfall.

Kommunene har gjennom sivilbeskyttelsesloven ansvar for befolkningens trygghet og sikkerhet. Ved akutte hendelser som truer liv og helse, er det nødetatene innen politi, helse, brann og redning som er ansvarlig for beredskapen. Disse samarbeider tett med kommunene ved større hendelser. I det forebyggende arbeidet med samfunnssikkerhet er kommunenes helhetlige risiko- og sårbarhetsanalyse det sentrale kunnskapsgrunnlaget. Alle aktuelle sektorer, fagmiljøer og nabokommuner må delta i dette kommunale analysearbeidet. Grensekommuner til Sverige bør også samarbeide på tvers av landegrensen, innenfor rammen av nasjonale føringer. Regionale problemstillinger knyttet til svenskegrensen bør løftes og avklares på statlig nivå.

Sammen med nasjonale risikoanalyser utgjør kommunens helhetlige ROS-analyse kunnskapsgrunnlaget for den lokale og regionale grunnberedskapen. Disse analysene bør også benyttes i samfunnsplanleggingen, både av kommunen selv og av andre aktører som opptrer i kommunen. Kommunene må også følge opp både nasjonale og regionale krav og retningslinjer som sektormyndighet, og i sin arealplanlegging.

I tillegg til myndigheter, tjenesteleverandører og infrastruktureiere ivaretar også frivilligheten viktige beredskapsoppgaver i Norge, spesielt innen redningsarbeid og sosial beredskap. Økt deltakelse i denne delen av frivilligheten er derfor viktig i totalberedskapen. Frivilligheten generelt er nærmere omtalt i strategi 1.7 i plan for LDL. Innbyggernes ansvar for eget liv og egne eiendeler må også nevnes. Dette ansvaret som alle har, kan bl.a. dekkes ved å følge myndighetenes råd om egenberedskap.

Sivil transportberedskap

Fylkeskommunen har ansvar for å planlegge, bygge, drifte og vedlikeholde fylkesveinettet. I tillegg har fylkeskommunen ansvar for å organisere den regionale sivile transportberedskapen. Dette gjelder beredskap for større kriser både i fred og krig. Fylkeskommunen skal kartlegge transportberedskapsbehovet i fylket, ha oversikt over sentrale transportaktører og ha utarbeidet krise- og beredskapsplaner for håndtering av uønskede hendelser. Dette kan gjelde hendelser med ulike årsaker, også hendelser forårsaket av klimaendringer som skred og flom. Behovet for å oppdatere sivil transportberedskap er aktualisert gjennom krigen i Europa og uro i verden. Elektrifiseringen av transportsektoren bidrar til en ekstra dimensjon når transportberedskapen skal gjøres robust mot strømbortfall.

Klimatilpasning som del av samfunnssikkerheten

Miljødirektoratet er nasjonal fagmyndighet innen klimatilpasning. Klimaprofilene fra Norsk klimaservicesenter gir viktig kunnskap om forventede klimaendringer nasjonalt og for hvert fylke. Klimaprofilen for Østfold peker på økt sannsynlighet for ekstrem nedbør, regnflom, jord- og flomskred, stormflo og tørke, samt kvikkleireskred som følge av erosjon. Når konsekvensene av klimaendringene skal vurderes i planleggingen, skal høye alternativer fra nasjonale klimaframskrivninger legges til grunn.

Oppdatert kunnskap om klimaendringer og føre-var-prinsippet må legges til grunn for all planlegging og forvaltning i kommunene og hos infrastruktureiere. Tiltak for å redusere faren for, og konsekvensene av klimaendringer er spesielt viktige i regional og kommunal arealplanlegging. Kommunal og regional planstrategi skal ifølge statlige planretningslinjer omtale behovet for oppdatering av eksisterende eller utarbeiding av nye planer (planvask), i lys av forventede klimaendringer og tidligere uønskede naturhendelser.

Kommuneplanens samfunnsdel skal inkludere en overordnet vurdering av om klimaendringer vil påvirke langsiktige utfordringer, mål og strategier. Vurderingen skal skille mellom forhold av betydning for arbeidet med kommuneplanens arealdel, og forhold av betydning for kommunesamfunnet som helhet og kommunen som organisasjon. Samtidig bør kommunen kartlegge økosystemer og arealbruk med betydning for klimatilpasning. Spesielt våtmarker, myrer, elvebredder og skog som kan dempe effektene av klimaendringer er viktige å ivareta i arealplanleggingen. Det er viktig at ny utbygging styres bort fra områder som er utsatt for naturfare. Dette gjør at behovet for sikringstiltak og inngrep i vassdrag og vassdragsbelter unngås. Bygging på marine avsetninger skal gjøres i henhold til [NVE sin veileder](#). Kommunene skal i kommuneplanens arealdel stille krav om at det i reguleringsplaner og byggesaker i kystområder som forventes utsatt for havnivåstigning eller stormflo innen år 2100 (jf. prognoser fra DSB), sikres at byggetiltaket opprettholder funksjonaliteten og sikkerheten. Det stilles krav i TEK17 § 7-3 om metodikk for å ivareta sikkerhet mot skred. Det er et krav i byggforskriften (TEK) å følge NVEs veileder 1/2019

I arealplanleggingen må det legges vekt på helhetlige løsninger som bevarer økosystemer og forbedrer kvaliteten på uteområder og ivaretar og videreutvikler den blå-/grønne strukturen. Bevaring, restaurering eller etablering av naturbaserte løsninger for overvannshåndtering, som våtmarker, grønne tak og åpning av bekker bør vurderes, og vedlikeholdsrutiner må etableres. Dersom det velges andre løsninger enn naturbaserte skal dette begrunnes.

Risikoaksept og egenberedskap

Det er ikke mulig å forebygge all risiko i samfunnet. Derfor må både planmyndigheter, infrastruktureiere og vi som innbyggere vurdere hvilken risiko vi kan akseptere – for oss selv og de vi har ansvar for - i beslutningene vi tar. Alle må vurdere hvilken beredskap en selv trenger for å ivareta egne interesser og eget ansvar i kriser. I tillegg må alle aktører ta initiativ til nødvendig samarbeid med andre, for å redusere samlet risiko og ha god beredskap.

SANNSYNLIG ØKNING	
 Ekstrem nedbør	Det forventes at episoder med kraftig nedbør øker vesentlig både i intensitet og hyppighet. Dette vil også føre til mer overvann
 Regnflom	Det forventes flere og større regnflommer, og i mindre bekker og elver må man forvente en økning i flomvannføringen
 Jord-, flom- og sørpeskred	Økt fare som følge av økte nedbørmengder
 Stormflo	Som følge av havnivåstigning forventes stormflonivået å øke
MULIG SANNSYNLIG ØKNING	
 Tørke	Det forventes små endringer i sommernedbør. Høyere temperaturer og økt fordampning kan gi økt fare for tørke om sommeren
 Kvikkleireskred	Økt erosjon som følge av kraftig nedbør, og økt flom i elver og bekker, kan utløse flere kvikkleireskred
SANNSYNLIG UENDRET ELLER MINDRE	
 Snøsmelteflom	Snøsmelteflommene vil komme stadig tidligere på året og bortsett fra i Glomma, bli mindre mot slutten av århundret
 Isgang	Kortere isleggingssesong. Ennå vinterisganger i innlandet, men mindre ismengder. Elvene ved kysten vil ha lite is
USIKKERT	
 Sterk vind	Trolig liten endring
 Steinsprang og steinskred	Hyppigere episoder med kraftig nedbør vil kunne øke hyppigheten av disse skredtypene, men hovedsaklig for mindre steinspranghendelser

Figuren viser sammendrag av forventede endringer i Østfold fra perioden 1971–2000 til 2071–2100 i klima, hydrologiske forhold og naturfarer som kan ha betydning for samfunnssikkerheten (Norsk klimaservicesenter, 2022)

Tema 5 Mobilitet

Mobilitet er hvordan og hvor effektivt mennesker og varer kan bevege seg fra ett sted til et annet. Mobilitet er avgjørende for innbyggernes deltakelse i arbeidslivet, utdanning, tjenester, kultur og fritidsaktiviteter. Mobilitet er et viktig premiss for næringsutviklingen og skal bidra til å øke næringslivets konkurranseevne. Mobilitet er sentralt i planlegging og utvikling av bærekraftige samfunn der alle skal ha mulighet til å delta.

En større befolkning gir behov for mer person- og godstransport, og bedre betalingsevne gir oss mulighet til å reise oftere og mer effektivt. Den mest miljøvennlige reisen er den som ikke foretas. Ved å legge til rette for hjemmekontor, fleksibel arbeidstid, fjernarbeidsløsninger, og digitale møteløsninger kan vi bidra til at innbyggerne som har mulighet til det, i mindre grad trenger å reise til arbeidsstedet. På denne måten kan vi bruke infrastrukturen smartere, ved at alle ikke trenger å reise samtidig og at de som har behov for å reise får forutsigbar reisetid.

Barn og unges fysiske aktivitet har stor betydning for både helse og læring. En aktiv reisevei til skole kan bidra til bedre konsentrasjon, psykisk velvære og fysisk helse. Å gå eller sykle til skolen reduserer biltrafikken rundt skoler og i nærområdene som bidrar til økt trafikksikkerhet.

De fleste reisene i Østfold foregår med personbil. Kollektivandelen og sykkelandelen i Østfold er lav. I et fylke med stor befolkningsvekst er det viktig å få endret dette. Klima og geografi i Østfold gjør at det bør være mulig for flere å sykle her.

Mobilitetstilbudet i Østfold skal legge til rette for en enklere reisehverdag som skal være bærekraftig. Det skal være trygt, attraktivt, klima- og miljøvennlig, helsefremmende og tilgjengelig. Det å gå, sykle, reise kollektivt, benytte nye mobilitetsløsninger og reise med privatbil skal utfylle hverandre i et helhetlig mobilitetstilbud. Mobilitetsløsninger som er enkle å forstå og bruke krever at hele reisekjeden utformes slik at innbyggerne kan benytte seg av ulike typer mobilitetstilbud på en effektiv og inkluderende måte.

Et av hovedmålene for mobilitetsplanleggingen er at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykkel og gange. Det innebærer reduksjon i bilbruk i byområdene, og målrettet arbeid for mindre bilandel i andre deler av fylket. Geografien i Østfold tilsier at bilen er nødvendig i deler av fylket, for at hverdagen til folk skal gå opp. I deler av fylket vil sykkel, gåing og kollektiv i større grad utgjøre et supplement til privatbil. I byene kreves en kombinasjon av bilbegrensende tiltak og tilrettelegging av miljøvennlige mobilitetstilbud. Digitalisering, delingsbaserte mobilitetsløsninger, nye forretningsmodeller og ny teknologi kan være viktige supplement til eksisterende mobilitetsløsninger.

Mobiliteten må planlegges i sammenheng med øvrig samfunnsutvikling, og ses i sammenheng med lokalisering av boliger, arbeidsplasser, handel, fritidstilbud og offentlige tjenestetilbud. Ved å konsentrere mange daglige reisemål i nærheten av hverandre, legges det til rette for et mindre mobilitetsbehov.

I årene fremover forventes et mindre handlingsrom i norsk økonomi og behovene øker på andre viktige samfunnsområder. Et mer effektivt transporttilbud, som med lavere kostnader løser de viktigste utfordringene og skaper nye muligheter, vil ha stor verdi de neste årene og for kommende generasjoner.

Deltema 17 Gåing og sykling

Strategi 3.22: Andelen syklende og gående skal øke

Strategien innebærer å:

- Legge til rette for at sykkel skal være et attraktivt transportmiddel, og at sykkeltiltak skal være trafiksikkert og tilpasset potensialet for økt sykkelbruk.
- Bidra til at tiltak på alle plannivå legger til rette for at persontransport i økende grad løses med å gå og sykle
- Utvikle et sammenhengende tilbud for gåing og sykling i og rundt byer og tettsteder
- Legge til rette for å gå og sykle inn mot målpunkter som skoler, kollektivtilbud, idrettsanlegg og andre møteplasser i nærmiljøet
- Forsterke samarbeidet mellom stat, fylkeskommune, kommune og andre transportaktører, om tilrettelegging for syklistar med god adkomst til kollektivsystemet.
- Bruke reisedata for å kartlegge tiltak for økt bruk av kollektiv, sykkel og gange
- Øke fremkommeligheten for gående, ved å opparbeide og vedlikeholde snarveier til knutepunkt, holdeplasser og målpunkter
- Prioritere tiltak på eksisterende infrastruktur som gir bedre utnyttelse og helårs fremkommelighet for syklistar. I størst mulig grad benytte eksisterende gater i by og byområder, om nødvendig på bekostning av fremkommelighet for bil
- Prioritere vintervedlikehold og annen sesongdrift på strekninger med størst antall skole- og arbeidsreiser på sykkel
- Skille tilbudet for syklistar fra gående, der potensiale for antall syklistar er høyest og det er høyt antall gående
- Aktivt fremme sykkeltilbudet gjennom informasjon og holdningsskapende arbeid
- Se infrastruktur for gående og syklende i sammenheng med blågrønne strukturer og faunakorridorer

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016.

Retningslinjer

R34

Kommunene skal i sin KPA stille krav om tilrettelegging for gående, syklende og kollektiv gjennom rekkefølgekrav i sine arealplaner.

R35

Kommunen skal i sin KPA stille krav om trafikkanalyse/-vurdering, som skal være del av reguleringsplanmaterialet for utbygginger. Utredningen skal tilpasses størrelse/kompleksitet av utbyggingen.

R36

I kommunene med vedtatt nullvekstmål bør det stilles krav til mobilitetsutredning/mobilitetsplan på kommune- og reguleringsplannivå for etablering av større bolig og /eller virksomheter. Utredningen/planen skal analysere muligheter for minst bilavhengighet

Hvorfor vi gjør dette er beskrevet sammen med beskrivelsen for deltema 18 nedenunder.

Deltema 18 Kollektivtransport og delingsmobilitet

Strategi 3.23: Bidra til økt andel kollektivtransport og delingsmobilitet

Strategien innebærer å:

- utforme kollektivtilbudet til å bidra til nullvekstmålet i aktuelle byområder
- videreutvikle kollektivtilbudet til et effektivt nettverk, med delingsmobilitet, sykling og gåing som supplerende elementer
- prioritere kollektivtransport i og mellom byer med regionale kollektivknutepunkt
- øke andelen universelt utformet kollektivtransport
- samarbeide med transportaktører om utvikling av nye mobilitetsløsninger
- sikre nødvendige arealer til bussanlegg og sjåførfasiliteter
- aktivt fremme kollektivtilbudet gjennom informasjon og markedsføring

Strategien bidrar til å nå:

Delmål 1: Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040, sammenliknet med 2016 og

Delmål 21: Østfolds innbyggere har tilgang til gode offentlige tjenester og tilbud.

Retningslinje

R37

I områder hvor det er mangel på egnede arealer, skal nødvendige arealer til bussanlegg og sjåførfasiliteter sikres i arealplaner og på bakgrunn av avklaringer på regionalt nivå

Hvorfor gjør vi dette? (deltema 17 og 18)

I dag er bilbruken høy i store deler av fylket, og de fleste reiser gjøres med privatbil. Samtidig ser vi at kollektivandelen og andelen som går eller sykler er lave. Dette skaper økt trafikkbelastning, mer forurensning og et mindre tilgjengelig og inkluderende bymiljø. For å møte disse utfordringene må vi øke andelen som reiser kollektivt, sykler og går. Ved å legge til rette for økt bruk av kollektivtransport, sykkel og gange, vil vi sikre en bærekraftig utvikling av Østfold som region. Vi ønsker å gjøre det enklere for innbyggere å velge miljøvennlige alternativer, redusere avhengigheten av privatbilen og legge til rette for et mer robust og klimavennlig transportsystem.

Planleggingen skal bidra til å styrke kollektivtransport som transportform. Mobilitetsplanleggingen i Østfold har som mål å sikre at alle innbyggere har tilgang til et effektivt, trygt og miljøvennlig transportsystem som knytter sammen byer og tettsteder, samtidig som vi reduserer vårt klimaavtrykk. Ved behov for økt transportkapasitet skal mulighetene for å løse transportbehovet med et effektivt kollektivtilbud utredes.

Kollektivtrafikk prioriteres i byer og tettsteder, sammen med gåing og sykling, gjennom planlegging av helhetlig infrastruktur som er sammenhengende, tilgjengelig, attraktiv og trygg. De

statlige planretningslinjene for arealbruk og mobilitet legger vekt på at utbyggingsmønster og transportsystem må samordnes for å oppnå løsninger som er arealeffektive, begrenser transportbehovet og legger til rette for kollektivtransport, sykkel og gange og fortetting rundt knutepunkter. De statlige føringene innebærer at regioner med større byer skal prioritere infrastruktur og framkommelighet for kollektivtrafikken. I transportkorridorer hvor det er grunnlag for det, skal areal og kapasitet til bane og annen kollektivtrafikk prioriteres.

Retningslinjer og regionale planbestemmelse

Retningslinjene og bestemmelsene i den regionale planen skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen.

Regionale planbestemmelser er juridisk bindende og gjelder for utpekte kommuner og gjelder foran gjeldende kommunale og regionale planer. Unntaksområder, områder der de regionale planbestemmelsene ikke gjelder, er vist i kart for arealer på kommuneplan-/kommunedelplannivå. Unntaksområder som følger av reguleringsplaner er kun omtalt i den regionale planbestemmelsen, og fremkommer ikke på kart. Kommunene skal legge planbestemmelsen til grunn i sin arealplanlegging og saksbehandling. Fravik fra planbestemmelsen krever samtykke.

Retningslinjene er ikke juridisk bindende for kommunens arealbruk. De er veiledende, og gjelder for planer etter plan- og bygningsloven og særlover som berører bruk og vern av arealer og naturressurser i fylket. Retningslinjene er et regionalt styringsredskap for en bærekraftig arealforvaltning og utvikling, i tråd med målene i den regionale planen.

Intensjonen med retningslinjene og bestemmelsene er å sette rammer og vise et tydelig og forutsigbart handlingsrom innen det aktuelle fagområdet, slik at kommuner og utbyggere / tiltakshavere får klare signaler for planleggingen.

Ved rullering av kommuneplanene og ved utarbeiding av reguleringsplaner gir retningslinjene føringer. Føringerne skal følges opp og utdypes/detaljeres i kommunale planer. Føringerne skal ikke fravikes ved utstrakt dispensasjonspraksis.

Avvik fra retningslinjene kan gi grunnlag for innsigelser etter plan- og bygningslovens kapittel 5. Noen retningslinjer har «skal-formuleringer» og noen har «bør-formuleringer». Retningslinjer med «skal-formuleringer» indikerer sterkere føringer enn «bør-formuleringer», men begge kan danne grunnlag for innsigelse fra fylkeskommunen. Gradsforskjellen antyder også at krav til begrunnelse og dokumentasjon ved avvik er større knyttet til «skal-retningslinjene» enn til «bør-retningslinjene». Kommuner oppfordres til å drøfte planlagt arealbruk som avviker fra retningslinjene i regionalt planforum på et tidlig stadium i planprosessen.

Konsekvensutredning

Plan og bygningslovens § 8-3 «Utarbeiding av regional plan» sier at regionale planer med retningslinjer eller rammer for framtidig utbygging skal inneholde en særskilt vurdering og beskrivelse av planens virkninger for miljø og samfunn. Det er henvist til § 4-2 andre ledd, som lyder:

«For regionale planer og kommuneplaner med retningslinjer eller rammer for framtidig utbygging og for reguleringsplaner som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn, skal planbeskrivelsen gi en særskilt vurdering og beskrivelse – konsekvensutredning – av planens virkninger for miljø og samfunn.»

Ettersom regionalplanen for areal og mobilitet legger føringer for arealplanlegging og virksomhet på både statlig, fylkeskommunalt og kommunalt nivå, er det klart at planen må konsekvensutredes.

I henhold til konsekvensutredningsforskriften skal en konsekvensutredning av en regionalplan blant annet inneholde:

- Beslutningsrelevant informasjon og et ikke-teknisk sammendrag (KU-forskriften § 17)
- Redegjørelse for virkningene av planen på et overordnet nivå (KU-forskriften § 18). Dette gjelder så lenge det ikke er foreslått konkrete tiltak.
- Beskrivelse av alternativ (KU-forskriften § 19): Det er et krav at det i konsekvensutredningen skal redegjøres for de alternativene som forslagsstiller har vurdert for å løse og ivareta det konkrete planproblemet eller tiltaket. Forskriften stiller imidlertid ikke krav om at alternativer i betydning alternative løsninger skal utredes fullt ut (jf. regjeringens veileder for konsekvensutredninger punkt 4.6). Det kan da skrives en enklere redegjørelse.
- En beskrivelse av den nåværende miljøtilstanden og en oversikt over hvordan miljøet antas å utvikle seg hvis planen eller tiltaket ikke gjennomføres (null-alternativet) (KU-forskriftens § 20).

Videre gir forskriftens § 21 en liste over faktorer som kan bli påvirket av planer / tiltak, og der vesentlige virkninger for miljø og samfunn skal vurderes. Det skal utføres en helhetlig vurdering av planens virkninger.

Plankart

Kartet viser regional arealstrategi på et overordnet, prinsipielt nivå, og viser følgende som er knyttet til planens retningslinjer:

- Regional og lokal senterstruktur
- Langsiktige grensene for den regionale senterstrukturen
- Avgrensning av Fjella-landskapet
- Kystsoneavgrensningen
- Unntaksområder (kommuneplannivå) hvor regional planbestemmelse for lokalisering av handel ikke skal gjelde

Lenke til kartinnsynsløsning: [Regional plan for areal og mobilitet - januar 2026](#)

Temakart

Temakartene for natur, friluftsområder, kulturlandskap og kulturmiljøer og jordressurser ble opprinnelig utarbeidet som del av fagrapporten «Datagrunnlag for Fylkesplanens arealstrategi», av Østfold fylkeskommune og Fylkesmannen i Østfold, juli 2007. Kartene er justert og oppdatert.

Temakartene dekker følgende tema:

- regionalt verdifulle friluftsområder
- naturvernområder
- regionalt verdifulle kulturmiljøer
- regionalt verdifulle kulturlandskap
- jordressurser AR50

Temakartene er faglige underlagsdokumenter, som illustrerer hvor det er regionale og nasjonale interesser og verdier innenfor ulike tema. Temakartene benyttes som faglig underlag i all saksbehandling som omhandler arealer og arealbruk, og som støttedokumenter til begrunnelser for innsigelser. Temakartene må ikke oppfattes som uttømmende. De er ment som illustrasjoner av faglig begrunnede, men grovt skisserte, områder med stor regional og/eller nasjonal verdi. Det vil alltid være åpent for diskusjon om flere enkeltområder burde vært med eller tas ut. Hensikten er å skissere de mønstrene som viser hvor arealkonfliktene er mest åpenbare, for slik å skape bedre forutsigbarhet. Temakart for jordressurser er utarbeidet ut fra AR50-data. Dette må ikke forveksles med AR5-data, som fastsetter innslagspunktet for regional planbestemmelse for dyrket mark.

Lenke til kartinnsynsløsning: [Regional plan for areal og mobilitet - januar 2026](#)

Veileder

Retningslinjene under strategi 3.19 i planen viser til veileder om lokalisering av virksomheter etter ABC-prinsippet. [Lenke til veileder](#)

Bærekraftsvurdering av de tre planene

De tre nye regionale planene skal sammen med de to eksisterende regionale vannforvaltningsplanene utgjøre det regionale planverket for Østfold. De nye regionale planene bygger på en forutsetning om at komplekse og sammensatte samfunnsutfordringer må løses gjennom partnerskap mellom offentlige aktører på alle tre forvaltningsnivåer, næringsliv, frivillighet og enkeltmennesker.

2030-agendaen er FNs handlingsplan for bærekraftig utvikling. Denne er konkretisert gjennom 17 bærekraftsmål og 169 delmål. Firmaet Henning Larsen har utført en samlet vurdering av de tre planenes betydning for virkning på oppnåelsen av FNs 17 bærekraftsmål. Det finnes ingen etablert metode for dette. Metoden som er brukt er utviklet for å gjøre denne vurderingen av planene for Østfold. Metoden innebærer at det først er vurdert hvilke av FNs delmål som kan være relevante for en regional plan for Østfoldsamfunnet. Deretter er det vurdert i hvilken grad strategiene i planene kan bidra til måloppnåelse. Der det er relevant, er vurderingen av måloppnåelse basert på *konsekvensutredningen* til Regional plan for areal og mobilitet, som Henning Larsen har arbeidet med parallelt med bærekraftsvurderingene (se ovenfor).

Oppfølging av planene

Plan- og bygningsloven krever at det utarbeides handlingsprogram til regionale planer. Handlingsprogrammet skal bidra til gjennomføring av planen. Det er også krav om at regional planmyndighet hvert år skal vurdere behovet for rullering av handlingsprogrammet.

Det er derfor utarbeidet et felles handlingsprogram for de tre regionale planene for Østfold. Handlingsprogrammet viser tiltak som skal gjennomføres i den første fireårsperioden av planperioden, altså perioden 2026-2029. Handlingsprogrammet er vist i eget dokument som vedlegg til planene.

Handlingsprogrammet viser aktuelle tiltak for hver av strategiene i plandokumentet. Tiltakene er oppført med en kortfattet beskrivelse og en angivelse av hvem som er ansvarlig for å sette tiltaket ut i livet og særlig aktuelle samarbeidsparter/deltakere i gjennomføringen av tiltaket.

Handlingsprogrammet 2026-2029 er første generasjon med felles handlingsprogram for alle de regionale planene i Østfold. Det vil derfor kreve dialog og samarbeid mellom aktørene som er ansvarlig for tiltakene for å utvikle et hensiktsmessig oppfølgingssystem. Denne dialogen vil fylkeskommunen ta initiativ til tidlig i handlingsprogramperioden.

Kilder

Regional plan for livskvalitet, deltakelse og likeverd

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2024). *Levekårsstatus for personer med nedsatt funksjonsevne*. Bufdir. <https://www.bufdir.no/statistikk-og-analyse/funksjonsnedsettelse/funkhelse/#section-600>

Bufdir (2023). Fattigdom – veileder om arbeid for barn som lever i fattige familier. [Fattigdom - veileder om arbeid for barn som lever i fattige familier | Bufdir](#)

Chiu, R. L. H. (2003). Social sustainability, sustainable development and housing development: The experience of Hong Kong SAR. In R. Forrest & J. Lee (Eds.), *Housing and social change: East–West perspectives* (pp. 221–239). Routledge.

FN sambandet. FNs verdenserklæring om menneskerettigheter

Folkehelseinstituttet (2022). Fysisk aktivitet i Norge. www.fhi.no: Fysisk aktivitet – Folkehelse rapporten – FHI

Folkehelseinstituttet (2023). *Fysisk aktivitet i Norge*. Folkehelse rapporten. Hentet 12. desember 2024 fra <https://www.fhi.no/he/folkehelse rapporten/levevaner/fysisk-aktivitet/?term=#fysisk-aktivitet-blant-voksne>

Folkehelseinstituttet (2024). *Skjermbruks påvirkning på barn og ungdoms emosjonelle, kognitive og motoriske utvikling*. Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/publ/2024/skjermbruks-pavirkning-pa-barn-og-ungdoms-emosjonelle-kognitive-og-motoriske-utvikling/>

Folkehelseundersøkelsen i Viken (2021). <https://ofk.no/tjenester/planlegging/folkehelse/oversikt-over-folkehelsa/>

Halogen, [Rapport: Utfordringer og behov knyttet til helhetlig innsats for inkludering av barn og unge](#)

Hilay Atalay and Nuran Zeren Gülersoy (2023). Developing Social Sustainability Criteria and Indicators in Urban Planning: A Holistic and Integrated Perspective

Helsedirektoratet (2021). Sektorrapport om folkehelse 2021. Helsedirektoratets sektorrapport om folkehelse 2021

Institutt for samfunnsforskning, 2024. [Endringer i frivillig sektor og organisasjonslandskap](#)

Kommunal og distriktsdepartementet, september 2025, Veileder om barn og unge i plan og byggesak

Kommunal og distriktsdepartementet, 13. september 2019, Rikspolitiske retningslinjer for barn og planlegging

Kommunal- og distriktsdepartementet, 2025, Rom for kvalitet – Nasjonal arkitekturstrategi

Kultur- og likestillingsdepartementet, juni 2025, Strategi for å styrke motstandskrafta mot desinformasjon (2025–2030)

Meld. St. 32 (2020–2021) [Ingen utenfor – En helhetlig politikk for å inkludere flere i arbeids- og samfunnsliv](#)

Meld. St. 24 (2022–2023) Felleskap og meistring. Bu trygt heime.

Meld. St. 28 (2024–2025) [Tro på framtida – uansett bakgrunn](#) - Om sosial ulikhet og oppvekst.

NAV (2023), Presentasjon (PPT) av utenforskap fra arbeidslivet, 2023

Norgeshelsa (2024). Hentet 11.12.24 fra <https://www.norgeshelsa.no/norgeshelsa/>.

NOU, 2022: 9 - En åpen og opplyst offentlig samtale — Ytringsfrihetskommisjonens utredning

NOU, 2024: 20 Det digitale (i) livet – Balansert oppvekst i skjermenes tid

NOVA (2024). *Ungdata 2024: Nasjonale resultater*. OsloMet – Storbyuniversitetet.
https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3145138/Ungdata2024_NasjonaleResultater_UU.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oslo Met (2017). [Artikkel i Forskningsnytt, 11.07.2017. Sterk sammenheng mellom skolepress og psykiske helseplager.](#)

Regjeringen, pressemelding om regionale kulturfond, 2024:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/75-millionar-til-lokalt-og-regionalt-kulturliv/id3056134/>

Saglie et al. Saglie, J., Christensen, D. A., Ervik, R., Hesstvedt, Stine, & Seggaard, S. B. (2022). Tilgjengelighet og tilrettelegging for funksjonshemmede ved stortingsvalget 2021 (Rapport 2022:02). Institutt for samfunnsforskning

Statistisk sentralbyrå (2017). *Hopning av dårlige levekår: En analyse av Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2013*. Hentet 11. desember 2024, fra https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/285523

Statistisk sentralbyrå (2021). Idrett og friluftsliv, Levekårsundersøkelsen. Idrett og friluftsliv, levekårsundersøkelsen (ssb.no)

Statistisk sentralbyrå, SSB Rapport 2009/16. Sosial arv.

Stortingsmelding nr 16 (2019–2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken — Engasjement, bærekraft og mangfold [Meld. St. 16 \(2019–2020\) - regjeringen.no](#)

Utdanningsdirektoratet (2024). *Flere elever opplever mobbing: Mobbing og trivsel*. Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/analyser/2024/flere-elever-opplever-mobbing/mobbing-og-trivsel/>

Velferdsforskningsinstituttet NOVA (2021 11 23). Slik har ungdomstiden endret seg på tretti år. [Slik har ungdomstiden endret seg på tretti år - OsloMet](#)

Regional plan for kompetanse og verdiskaping

ABØ analyse (2024a), Langtids-NEETs i Akershus, Buskerud, Østfold og Oslo, [ANALYSENOTAT 1/2024](#)

ABØ analyse (2024b), Analytisk rapport om kommunale energisystemer, [Analysenotat 10/2024](#)

ABØ analyse (2024c), Langtids-NEETs i Akershus, Buskerud og Østfold [Analysenotat 14/2024](#)

ABØ analyse (2025), Befolkning i fylkene, [Dash-board](#)

Vedeler Johnsen og Ervik (2022) [Frafall i høyere utdanning - konsekvenser for arbeidsmarkedskarriere](#), SNF 01/2022, Oslo

Abelia (2024) [Omstillingsbarometeret](#).

Regionale kompetanseindikatorer, [utdanning.no](#)

Erraia, J. med flere (2022). Mulighetsrommet for Vikens næringsliv i etterkant av korona. [Menon-publikasjon nr. 5-2022](#). Rapport utarbeidet av Menon Economics AS på oppdrag av Viken fylkeskommune. Næringsutvikling i Viken etter covid

Europakommisjonen (2015). European Cluster Collaboration Platform. [Homepage | European Cluster Collaboration Platform](#)

Lunde, G, M. Wikum, C. Munkeby, L. Bjørnstad, K. Fiksen (2024) [Kartlegging av næringsområders tilgang til fornybar energi og analyse av alternative løsninger](#), Rapport utarbeidet av Thema Consulting på oppdrag av Viken fylkeskommune

Vareide m.fl. (2025) Regionalanalyse Østfold 2024, Telemarksforskning. [Rapport om Østfold](#).

NOU 2020:2 Fremtidige kompetansebehov III – Læring og kompetanse i alle ledd. [Rapport avgitt til Kunnskapsdepartementet 10. februar 2020](#).

NAV (2023), Omverdensanalyse 2023–2035. Samfunnstrender og konsekvenser for NAV. NAV rapport nr. 4/2023. [NAVs omverdensanalyse 2023–2035 NAV \(2023b, c\)](#). Øst-viken.

NAV (2024b), Månedlige hovedtall tilgjengelige på [Hovedtall om arbeidsmarkedet - nav.no](#)

NAV (2024 d). NAVs bedriftsundersøking 2024: Redusert mangel på arbeidskraft. NAV rapport nr. 1/2024. [NAVs bedriftsundersøking 2024](#)

NHO, NAV (2025). Regionenes Arbeidskraftløft, Oslo. [Rapport](#)

NOU 2023:3 Mer av alt – raskere – [Energikommisjonens rapport](#). Rapport avgitt til Olje- og energidepartementet 1. februar 2023.

NOU 2025:1 [Felles ansvar, felles gevinst – kompetansereformutvalgets rapport](#). Rapport utgitt av Kunnskapsdepartementet 14. januar 2025

Rambech, E., V. Vandenbussche og Ø. Liverød (2021). Referansebane og tiltak for energibruk og -produksjon i Viken. Delrapport 2 (Viken tiltaksanalyse). Endrava rapport utarbeidet på oppdrag av Viken fylkeskommune (15. desember 2021). Referansebane og tiltak for energibruk og -produksjon i Viken

Furholt, J. og P. Børing (2024). NHO Kompetansebarometer 2023. NIFU rapport 2024:3. Oslo: [Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning. NHO Kompetansebarometer 2023](#)

Samfunnsøkonomisk Analyse (2022). Framtidige kompetansebehov i Østfold. Samfunnsøkonomisk Analyse rapport 10-2022. Rapport utarbeidet på oppdrag av Viken fylkeskommune. [Framtidige kompetansebehov i Østfold](#)

Stortingsmelding 32 (2020-2021) Ingen utenfor – En helhetlig politikk for å inkludere flere i arbeids- og samfunnsliv [Meld. St. 32 \(2020–2021\)](#)

Vigtel, T. C. (2024) Framskrivningavtilbudavog etterspørseletterutdanning mot 2050. SSB Rapport 2024/48, Oslo. [RAPP2024-48.pdf](#)

Widenhofer, G. m.fl. (2023 c). Smart spesialisering i Østfold. Menon rapport 40/2023. [Rapport utarbeidet på oppdrag av Viken fylkeskommune \(20. april 2023\)](#). [Smart spesialisering i Østfold](#)

Østfold fylkeskommune (2024), Kvalitetsmelding 1 -2023-2024, Sarpsborg. [Rapport](#)

Regional plan for areal og mobilitet

ABØ-analyse. Endring i daa jordbruksareal. [Microsoft Power BI](#)

ABØ-analyse. Energi-dashboar.. [Klima, energi og miljø - Akershus fylkeskommune](#)

Akershus, Buskerud og Østfold fylkeskommuner. Arealregnskapet. [VertiGIS Studio Web](#)

Akershus, Buskerud og Østfold fylkeskommuner (29.11.2021) Regional friluftslivskartlegging
Metodebeskrivelse for kartlegging og verdsetting av regionale friluftslivsområder og turruter i
Viken fylke [metode2.PDF](#)

Artsdatabanken 2021. Rødliste for arter, [Rødlista 2021 - Artsdatabanken](#)

Artdatabanken 2025. Rødliste for naturtyper [Norsk rødliste for naturtyper 2025 | Artsdatabanken](#)

Artsdatabanken (2024). Artsobservasjoner 2024. [Artsdatabanken - Kunnskapsbank for naturmangfold](#)

Asplan Viak AS. (25.01.2024). Veileder om bruk av ABC-prinsippet i kommunal planlegging.

Biofokus, 23.03.2023. Inngrepsfri natur i Akershus, Buskerud og Østfold fylker i 2023 (daværende Viken fylke). Regionalisert tilpasning basert på INON-metodikk. [Biofokus](#)

Byvekstavtale for Nedre Glomma 2024-2033 [Byvekstavtale for Nedre Glomma 2024-2033](#)

Europa Nostra (2015). Kulturarven er verdifull for Europa. [CHCfE Report EXS Norway WEB-single-pp-CUTw.pdf](#)

FN-sambandet (12.11.202)4. FNs naturavtale. [FNs naturavtale](#)

Fylkesmannen i Østfold (2013) Vurdering av verneverdig skog m.v. i Østfold. Naturfaglige undersøkelser av områder i Østfold. XI. Rapport nr 1, 2013. Fylkesmannen i Østfold [Miljøvernaveilingen i Østfold sin rapportserie 1985-2018 | Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus](#)

Fylkesmannen i Østfold (2018) [forvaltningsplan-lundsneset_red.pdf](#) Forvaltningsplan for Lundsneset naturreservat. Rapport 3/2018. Fylkesmannen i Østfold

International Energy Agency (2013) [World energy outlook 2013](#)

International Energy Agency, (2019). *Transition to Sustainable Buildings*, gjengitt i SINTEF Fag 58 *Miljøvurdering ved oppgradering av verneverdig bebyggelse* [Verneverdige bygg kan bli en bærekraftig ressurs - SINTEF](#)

Klimautvalget 2050. Rammeverk for tiltak (Korrigert utgave per 21.2.2024)

Kommunal- og distriktsdepartementet, 30.01.2023. Dispensasjon fra arealplaner etter plan- og bygningsloven

Kommuneprofilen: [KommuneProfilen. Statistikk som sammenlikner sysselsetting etter detaljerte næringer og bransjer i kommuner og fylker - basert på statistikk fra SSB.](#)

Landbruksdirektoratet [Råvarestatistikk - Landbruksdirektoratet](#)

LOVDATA. Forskrift om konsekvensutredninger 2017 [Forskrift om konsekvensutredninger - Lovdata](#)

LOVDATA. Lov om forvaltning av naturens mangfold 2009. [Lov om forvaltning av naturens mangfold \(naturmangfoldloven\)](#)

LOVDATA. Lov om plan og byggesaksbehandling 2008. [Lov om planlegging og byggesaksbehandling \(plan- og bygningsloven\) - Lovdata](#)

LOVDATA. (28.05.2021) Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen lang sjøen [Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen - Lovdata](#)

LOVDATA (20.12.2024) Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet [Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet - Lovdata](#)

LOVDATA (20.12.2024). Statlige planretningslinjer for Kima og energi [Statlige planretningslinjer for klima og energi - Lovdata](#)

LOVDATA (08.01.1995). Rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag [Rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag - Lovdata](#)

Menon Economics (2017). Verdien av kulturarv. [Verdien av kulturarv – en samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljø - Menon Economics](#)

Miljødirektoratet (2023). Årsrapport for miljødirektoratet.. [Årsrapport for Miljødirektoratet: 2023 - miljødirektoratet.no](#)

Miljødirektoratet (2023) Forslag til naturtyper prioritert for kartlegging i ferskvann M-2050. [Forslag til naturtyper prioritert for kartlegging i ferskvann M-2050 - Kudos](#)

Miljødirektoratet (08.04.2024) Kartleggingsinstruks: Kartlegging av terrestriske naturtyper etter NiN2 [Kartleggingsinstruks: Kartlegging av terrestriske naturtyper etter NiN2 - miljødirektoratet.no](#)

Miljødirektoratet (25.11.2024) Veileder M-1941. Konsekvensutredning av klima og (Artsobservasjoner 2024). [Konsekvensutredning av klima og miljø | KU veileder - miljødirektoratet.no](#)

Miljødirektoratet og Riksantikvaren (2019) Nasjonal ramme for vindkraft. Innspill fra Miljødirektoratet og Riksantikvaren til eksklusjon srunde 3. Miljødirektoratet og Riksantikvaren M-162/2019. [m1262.pdf](#)

Multiconsult (2011) Konsekvensutredning for Kjølen Vindpark AS. Morg, K. & Gregersen, F. (red. 2011. Multiconsult AS, rapport til Kjølen Vindpark AS.

Nasjonal tiltaksplan for trafiksikkerhet på vei [Nasjonal tiltaksplan for trafiksikkerhet på vei](#)

NIBIO Areal- og ressurskart [AR5 - Nibio](#)

NIBIO. KILDEN [Kilden - arealinformasjon](#)

Norsk klimaservicesenter (2022) oppdatert nov 2024. Klimaprofil Østfold. _Klimaprofil Østfold - Norsk klimaservicesenter-

Norsk ornitologisk forening (2015) Viktige fugleområder (IBA) i Norge. Norsk ornitologisk forening, Birdlife International, Partnership for nature and people. Oddvar Heggøy, Ingar Jostein Øien & Tomas Aarvak. Rapport 5-2015 [Microsoft Word - NOF rapport IBA FINAL just sidetall.docx](#)

NVE. Nasjonal ramme for vindkraft. (sist oppdatert 28.11.2025) [NVE Nasjonal ramme for vindkraft](#)

PwC, Zero, Sabima. 2024. Kampen om arealene [Kampen om arealene: Trilemmaet klima, natur og næringsutvikling](#)

Realдания (2015) Værdien av bygningsarven. [Værdien af bygningsarv by Realдания.dk - Issuu](#)

Regional kulturminneplan med handlingsprogram, vedtatt 29.04.2010. [Kulturminneplan for Østfold med handlingsprogram](#)

Regional transportplan for Østfold mot 2050, vedtatt juni 2018. [Regional transportplan for Østfold mot 2050](#)

Regjeringen (2023). NOU 2023: 25 Omstilling til lavutslipp. Veivalg for klimapolitikken mot 2050. [NOU 2023: 25 - regjeringen.no](#)

RIKSANTIKVAREN (2015) Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Østfold. Rapport.. [Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse - Riksantikvaren](#)

Riksantikvaren, Publisert: 11. januar 2023 | Endret: 25. september 2025, [Oversikt over kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse - Riksantikvaren](#)

Rogaland fylkeskommune (13.12.2017) Regional plan for massehåndtering på Jæren 2018-2040 [regionalplan-for-massehandtering-pa-jaren-2018-2040.pdf](#)

Sandnes kommune (november 2021). Fagnotat Håndtering av overskuddsmasser i Sandnes kommune [Håndtering av overskuddsmasser i Sandnes kommune](#)

SSB (02.12.2016) Flere nordmenn utsatt for støy. [Flere nordmenn utsatt for støy - SSB](#)

SSB. Statistikkbanken. 01222. Endringer i befolkninga i løpet av kvartalet, for kommunar, fylke og heile landet (K) 1997 – 2024. [01222: Endringer i befolkninga i løpet av kvartalet, for kommunar, fylke og heile landet \(K\) 1997K4 - 2024K3. Statistikkbanken](#)

Statens vegvesen (2022) N-V123:2022 Kollektivveiledning- Utforming av kollektivanlegg på veg og gate [Statens vegvesen. Kollektivveiledning - Utforming av kollektivanlegg på veg og gate](#)

Stortingsmelding nr. 9 (2024-2025)) Totalberedskapsmeldingen - Forberedt på kriser og krig. [Meld. St. 9 \(2024 – 2025\)](#)

Stortingsmelding nr. 14 (2023-2024) Nasjonal transportplan 2025-2036. [NTP 2025-2036](#)

Stortingsmelding nr 16 (2019–20209) Nye mål i kulturmiljøpolitikken — Engasjement, bærekraft og mangfold [Meld. St. 16 \(2019–2020\) - regjeringen.no](#)

Stortinget (2023-24) Melding til Stortinget nr 35. [Meld. St. 35 \(2024–2025\) - regjeringen.no](#)

Statsforvalteren i Oslo og Viken (09.03.2022) Risiko- og sårbarhetsanalyse Oslo og Viken. [fylkesros-oslo-og-viken-2022.pdf](#)

Vestland fylkeskommune og Statsforvaltaren Vestland. Fylkesatlas Landskap (NIN og DOK): Arealbruksintensitetskart. [Fylkesatlas Vestland](#)

Viken fylkeskommune, (17.02.2021) Masseforvaltning i kommunene [Masseforvaltning i kommunene - Akershus fylkeskommune](#)

Østfold fylkeskommune (2014) Regional kystsoneplan for Østfold 2014. [regional-kystsoneplan-for-ostfold.pdf](#)

Østfold fylkeskommune (2009) Østfold mot 2050 med følgende kilder:

- Datagrunnlaget til Fylkesplanens arealstrategi. Jordressursene, verdifulle kulturlandskap, kulturminner og kulturmiljøer, grøntområder, friluftsliv og biomangfold. Fylkesmannen i Østfold, Grønn blokk, Østfold fylkeskommune, seksjon for kulturminner. Juli 2007 (vedlagt)

- Grøntstruktur i Osloregionen. Notat. [169562_1_p-oslo_regionen.pdf](#)
- NOU 2004:28. Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold [NOU 2004: 28 - regjeringen.no](#)
- Østfoldlandskap av regional betydning. Fylkesmannen i Østfold, miljøvernavdelingen. Rapport 1 – 1993 [1990_08-ostfoldlandskap-av-regional-betydning-del-1.pdf](#)
- Temakart til Østfold mot 2050 [Fylkesplan i Østfold - Temakart](#)

Østfold fylkeskommune (2012) Regional vindkraftplan

[Microsoft Word - Regional plan vindkraft 100 - endelig vedtatt plan.docx](#)

Med følgende kilder:

- Norsk rødliste for arter 2010. Artsdatabanken
- Naturbase. Direktoratet for naturforvaltning [Naturbase: Natur og miljø på kart - miljodirektoratet.no](#)
- Inngrepsfri naturområder i Norge. Direktoratet for naturforvaltning. (INON.01.08) Det er gjort supplerende vurderinger der det er kjente feil i INON-basen.
- Landformer i Østfold. Klemsdal.
- Landskap av regional betydning. Fylkesmannen i Østfold [1990_08-ostfoldlandskap-av-regional-betydning-del-1.pdf](#)
- Data fra Norges geografiske undersøkelser.

Østfoldhelsa, ØFK (2019) Oss i Østfold. [rapport-oss-i-ostfold-2019-Final-LR-oppslag.pdf](#)